

REVISJON OG REGNSKAP

NR. 7 • 2021

Revisjon av usikre
estimer Side 21

Fremtidens
MVA-rapportering
Side 16

Klarer IASB å snevre inn praksis?
Virksomhetsoverdragelser
under samme kontroll Side 43

Gartnerhallen-saken
Styret har ansvaret for at
internkontrollen fungerer Side 53

Nå hjelper vi deg med å flytte regnskapene dine fra server til skyen.

Dataene dine er i trygge hender!

tripleTex

REGNSKAPSFLYTTING AS

Lett som en plett!

5

KOMMENTAREN

Hva gjør revisjonsbransjen unik?

Leif Arne Jensen

6

AKTUELT

11

JOBBS OG HELSE

Fire tips for god helse på (hjemme)kontoret

12

SPØR OM ARBEIDSRETT

13

OFTE STILTE SPØRSMÅL

14

MEDLEMSSIDER

Stephen Bråthen

16

Fremtidens MVA-rapportering

Cecilie Dyrnes, Morten Jensen

19

REVISJON

Første blick på revisjonsstandarden for SMB

Ruben Bjerketveit

21

Revisjon av usikre estimater

Erik Mamelund

28

En kort innføring og noen tips Klimarisikorapportering – hva, hvordan og hvorfor

Yvonne Fadnes

32

Skjønn eller sjekklister?

Steinar S. Kvifte

34

Del II – livsforsikring: Regnskapsføring i forsikrings- selskaper

Karoline Kvinge Toften, Jonas Røise,
Finn Espen Sellæg

40

Miljørapportering og språkkrav

Even Fallan

43

Klarer IASB å snevre inn praksis? Virksomhetsoverdragelser under samme kontroll

Ole Marius Kaarigstad, Bjørn Einar Strandberg

48

Hvitvaskingsregelverket Organiseringen av anti-hvitvaskings- arbeidet i foretaket

Erling Grimstad

50

Tilleggsskatt ved brudd på skatte- insentivordningen

Line Solli

53

Gartnerhallen-saken – grensen mellom
styrets og revisors ansvar

Styret har ansvaret for at internkontrollen fungerer

Nanette Arvesen, Stig Berge

60

Forslag om ny tolløvs

Helene Hval, Cato Huseby

61

Disposisjoner i sammenheng med
byggeprosjekt

Ulovfestet gjennomskjæring

Anne Grethe Sandøy, Marius Holm Hansen

66

INTERNASJONAL SKATT OG AVGIFT

Renate W. Turi, Heidi K. Skovdahl

NR. 7/2021
91. årgang

Utgitt av
DnR Kompetanse AS (Revisorforeningen)
Postboks 2914 Solli, 0230 Oslo
Tlf.: 23 36 52 00
Revisorforeningen.no

Redaktør
Alf Asklund
alf.asklund@revisorforeningen.no

Abonnement
Årsabonnement inkl. nettutgave: kr 825,-
Studenter: kr 380,-
Bankkonto: 1503.01.29781

Abonnementet anses løpende til oppsigelse.
Oppsigelse for kommende års abonnement må skje
innen utgangen av desember.

Utgivelse
Utkommer med 8 nummer pr. år og sendes til alle
medlemmer i Den norske Revisorforening.
For spørsmål vedr. abonnement, kontakt
forlags- og kurskoordinator Ingela Skogli,
forlag@revisorforeningen.no

Opplag
5600

Foto
Illustrasjonsfoto der ikke annet er oppgitt:
ScandinavianStockPhoto

Layout og produksjon
07 Media
ISSN 0332-7795

Annonser
Forespørsler rettes til Ellen Graham på
telefon 23 36 52 00 eller
e-post forlag@revisorforeningen.no.

Allt stoff i forlagets tidsskrifter kan bli publisert
i elektronisk form.

Nettutgave

ARNTZEN DE BESCHE

ET AV LANDETS LEDENDE TVISTELØSNINGSMILJØER

I en årrekke har vi bistått revisorer, regnskapsførere, advokater, styremedlemmer og medlemmer av selskapsledelsen og andre profesjonsutøvere i forbindelse med krav og rettsvister samt rådgivning i anledning regulatoriske spørsmål.

Vi deltar i advokatpanelet knyttet til Revisorforeningens ansvarsforsikringsordning og bistår jevnlig andre norske revisjonsfirmaer.

"They are excellent - they really know the audit profession" CHAMBERS EUROPE, Dispute Resolution

ARNTZEN DE BESCHE ADVOKATFIRMA AS

OSLO - STAVANGER - TRONDHEIM
www.adeb.no

Hva gjør revisjonsbransjen unik?

Statsautorisert revisor
Leif Arne Jensen
Styreleder i Revisorforeningen

Revisorloven slår fast at revisor er allmennhetens tillitsperson. Tillit er ikke noe man har, men noe man gjør seg fortjent til. For at revisjonsbransjen skal gjøre seg fortjent til denne tilliten må vi skille oss ut fra andre aktører i markedet. Hva skal til for at bransjen fortsetter å være relevant i en tid hvor ikke-finansiell informasjon blir like viktig som finansiell?

I begynnelsen av oktober møtte lederne for de Nordiske revisorforeningene ledelsen i IFAC, Accountancy Europe og IAASB for blant annet å diskutere hva det er som skal differensiere bransjen det neste tiåret, og ta posisjonen som samfunnets tillitsperson også innen klima- og bærekraftsrapportering. Utgangspunktet til bransjen i Norge er unikt – siste omdømmeundersøkelse¹ viser at revisor har skyhøy tillit.

Er uavhengig

Et fundamentalt kjennetegn er bransjens rolle som uavhengig tredjepart. Eierne og andre interessenter har stadig større forventninger til transparent informasjon og rapportering fra virksomhetene. Høy integritet i denne kommunikasjonen skaper den tilliten som er nødvendig for å skape et effektivt kapitalmarked og gode beslutninger. Revisor vil gjennom sin uavhengige rolle, både innenfor og utenfor revisorloven, kunne spille en helt avgjørende rolle for å bygge tillit i samfunnet. Bransjens evne til å opprett-

holde sin uavhengige posisjon er utvilsomt differensierende.

Revisjon basert på globale og allment aksepterte standarder

Revisjon er en av få bransjer som globalt har utviklet et felles sett av rammer for utøvelse og kvalitetsstandarder. Allment aksepterte standarder på tvers av land er en stor styrke for revisjonsproduktet. Det bidrar både til større troverdighet og relevans, og skaper tillit over landegrensene. At en revisjon er en revisjon, uavhengig av hvor den blir utført og hvilken revisor som utfører den, gjør bransjen unik – forutsatt at forventningene til kvalitet i standardene oppfylles.

Utvikler fremtidens kompetanse

I en verden i konstant endring ligger det en enorm kraft i bransjens multidisiplinære kompetansemiljøer for å utvikle den kunnskapen vi trenger, blant annet i det digitale og grønne skiftet. Det er i skjæringspunktet mellom ulike ferdigheter og kompetanser at gullet ligger. Vi er en svært viktig utviklingsarena for unge mennesker, favner stadig flere fagområder og bygger markedsledende ekspertise og tverrfaglig kompetanse hver eneste dag. Opprettholder bransjen sin attraktivitet og sin evne til å bygge dette videre, skaper bransjen et konkurransefortrinn som både varer og som styrker revisjonsproduktet.

Bygger tillit til både finansiell og ikke-finansiell informasjon

Revisorene har i snart 200 år vært med på å heve kvaliteten i finansiell informasjon – både gjennom sine bekreftelser, men også gjennom sin imponerende innsikt og kompetanse. I en tid hvor betydningen av ikke-finansiell informasjon blir viktigere og viktigere,

er det også nødvendig å bygge den samme integriteten inn i denne informasjonen som i finansiell informasjon.

For samfunnet er det viktig at dette skjer raskt, spesielt på klimaområdet. Her forventer vi også at AP/SP-regjeringen setter fart på arbeidet med klimarapportering i Norge, et område hvor vi ligger bak land vi ønsker å sammenligne oss med. Her bør også revisjonsbransjen spille en viktig rolle. Det er vanskelig å se for seg at samfunnet skal greie denne formidable oppgaven uten hjelp fra revisorene – ganske enkelt fordi ingen andre aktører har den integritet, objektivitet, aktsomhet og kompetanse som skal til og fordi revisorene er de eneste aktørene som kan bygge tillit til både finansiell og ikke-finansiell informasjon.

Innspill til regjeringserklæringen

Med ny regjering kommer nye muligheter og det har vært viktig for Revisorforeningen å gi konstruktive innspill til regjeringserklæringen, som skal danne grunnlag for arbeidet i vår nye regjering de neste fire årene. Vi som bransje både kan og vil bidra. Vi har identifisert en rekke områder hvor det er felles interesser og hvor vi som bransje har stor kompetanse. Forhåpentligvis ser de verdien av et samspill med revisjonsbransjen. På Revisorforeningens nettsider kan du lese mer om foreningens innspill.²

#stoltrevisor

¹ revisorforeningen.no/fag/nyheter/skyhoy-tillit-til-revisorene/

² revisorforeningen.no/om-oss/dnr-mener1/revisorforeningen-har-gitt-innspill-til-ny-regjering/

Ny NUES-anbefaling

NUES har publisert en ny anbefaling om eierstyring og selskapsledelse.

Blant de viktigste endringene er nye anbefalinger om bærekraft, hvem som skal være medlemmer av valgkomiteen, avtaler med tilknyttede parter og om lønn og annen godtgjørelse til ledende personer.

Les mer om den nye anbefalingen og last den ned på www.nues.no

Lav mva-sats er igjen 12 %

I en periode har den lave mva-satsen vært satt ned til 6 %, men fra og med 1. oktober er lav mva-sats igjen 12 %.

Merverdiavgift skal beregnes med den satsen som gjelder på leveringstidspunktet. For tjenester som berøres av satsendringen, er det anledning til å avvike fra hovedregelen om at salgsdokumentasjon for en merverdiavgiftspliktig omsetning ikke kan utstedes før ved levering av varen eller tjenesten. Overnatting, persontransport og adgang til kino, museer, fornøylesparker og enkelte idrettsarrangementer er typiske tjenester hvor fakturering skjer på forskudd.

Fakturert for tjenester som skal leveres etter 31. september 2021?

Det må kontrolleres at tjenester som er fakturert før 1. oktober og hvor levering skjer etter dette, er fakturert med riktig mva-sats. Har virksomheten fakturert med 6 % mva, skal virksomheten likevel innberette 12 % mva. Virksomheten må kontrollere om de kan velte satsøkningen over på kunden eller om de må dekke beløpet selv.

Leveranse både før og etter 31. september 2021

Persontransport som starter i september og avsluttes etter 31. september, skal faktureres med 6 % mva. For overnatting som starter før og avsluttes etter 31. september, må det faktureres med 6 % før 31. september og 12 % etter.

For periodebilletter går det et skille mellom billetter som gjelder mer eller mindre enn 30 dager. For billetter som gjelder for mindre enn 30 dager har satsøkningen ingen betydning, mens mva-beløpet reguleres tilsvarende for billetter som gjelder for en lengre periode enn dette.

Døgnkontinuerlig bemanning oppfyller kravet til «24 timers alarmsystem»

Borettslag og eierseksjonssameier kan ha rett på momskompensasjon selv om de ikke har «24 timers alarmsentral».

Finansdepartementet har uttalt seg om borettslag og eierseksjonssameiers rett til momskompensasjon. Finansdepartementet kommer til at Skatteetatens praktisering er for streng. Borettslag og eierseksjonssameier med døgnkontinuerlig bemanning kan oppfylle vilkåret om særskilt tilrettelegging, selv om det ikke er installert et alarmsystem.

Registrering av salg av varer som skal kjøres ut

Ved registrering av salg av varer som skal kjøres ut til kunde, er det ikke lenger unntak fra kravet om å registrere riktig betalingsmiddel på kassasystemet før kvitteringen skrives ut.

Kvitteringen fra kassasystemet skal bl.a. inneholde opplysninger om hvilket betalingsmiddel som er benyttet. I forbindelse med korona-pandemien ble det gitt anledning til å registrere salget som kredittsalg i kassamodulen og dermed unngå problemer med at riktig betalingsmiddel skal registreres. Skattedirektoratet mener at det ikke lenger er behov for dette unntaket. Aktører som registrerer salg av varer som skal kjøres ut på kassaapparatet, må derfor registrere riktig betalingsløsning i kassamodulen.

Angivelse av rabatter i salgsdokumentet

Ytes det rabatt på hele vederlaget, kan rabatten angis i ett beløp så lenge det går frem at rabattgrunnlaget gjelder alle varelinjene.

Skattedirektoratet har gitt en uttalelse om hvilke krav som stilles for å angi rabatter i salgsvederlaget. Saken gjelder spesifisering av rabatter i salgsdokument fra leverandører av TV-pakker og internett/bredbånd.

Skattedirektoratet kommer til at det er tilstrekkelig å angi rabatten i et samlet beløp, men det må da gå frem at rabatten gjelder alle varelinjer.

Statsbudsjettet 2022

I forslaget til statsbudsjett for 2022 foreslås det blant annet lettelser i inntekts- og formuesskatten, jobbfradrag for unge, redusert elavgift og gunstiger reisefradrag for pendlere. Samtidig gjeninnføres flypassasjeravgiften, avgiftsfordelen som ladbare hybridbiler har i engangsavgiften reduseres og fritaket elbiler har i omregistreringsavgiften avvikles. Det innføres full sats for elbiler i trafikksikringsavgiften.

I den nye regjeringens såkalte Hurdalsplattform varsles blant annet at det skal betales mer skatt på høye formuer samtidig som bunnfradraget økes og at det samlede skatte- og avgiftsnivået for folks inntekter skal holdes uendret.

Les mer på: www.revisorforeningen.no/fag/

Høringsvar om krav om regnskapsmessig skille for private barnehager mv.

Revisorforeningen er enig i at løsnin-gen med at det enkelte separate barne-hageregnskapet skal være offentlig, er en vesentlig forbedring fra dagens BASIL-rapportering. Samtidig påpeker vi at organisering av hver enkelt private barnehage i et selvstendig rettssubjekt, skaper et klarere skille mellom barne-hagen og eierskapet for kontroll-formål.

Bruk av offentlige tilskudd og foreldrebetaling

Offentlige tilskudd og foreldrebetaling skal komme barna i barnehagen til gode. Dette prinsippet videreføres i forslaget til nye regler. Vi mener imid- lertid at dette bør komme klarere frem i den nye økonomiforskriften. I stedet for å skrive at dette er formålet med forskriften, bør det slås klart fast at det er et selvstendig krav at tilskudd og foreldrebetaling skal komme barna i

barnehagen til gode. Hvis midlene brukes i strid med dette, medfører det krav om tilbakebetaling.

Balanseposter i separate barnehage- regnskaper

Etter forslaget skal det opplyses om visse balanseposter i separate regnska- per for den enkelte barnehagen innen- for det rettssubjektet som driver barne- hagen (barnehageselskapet). Det skal ikke utarbeides en full balanse med eiendeler og gjeld.

Vårt utgangspunkt er at krav om rap- portering av utvalgte balanseposter bør fjernes i sin helhet. Vi anser at infor- masjons- og kontrollverdien vil være begrenset. I en del tilfeller kan infor- masjonen bli mer villedende enn veile- dende når balansen utarbeides for en enhet (barnehage) innenfor det retts- subjektet som driver barnehagene (barnehageselskapet) og balansen dessuten ikke er fullstendig. Dette går vi nærmere inn på i vårt høringssvar.

Vi har også konkrete forslag til:

- reduksjon av notekrav
- regulering av transaksjoner med «nærstående»
- erklæring fra ledelsen om sitt ansvar for virksomheten og regnskaps- rapporteringen

Plikt til å ha oppdatert oversikt over avtaler om utkontraktering

Finanstilsynet har vedtatt ny forskrift om meldeplikt ved utkontraktering av virksomhet. En samlet oversikt anses nødvendig for å drive forsvarlig. Oversikten skal også gi bedre grunn- lag for tilsyn. Nye regler gjelder fra 1. januar 2022.

Les mer på: [finansstilsynet.no/nyhetsar- kiv/nyheter/2021/finansstilsynet-har- vedtatt-ny-forskrift-om-meldeplikt- ved-utkontraktering-av-virksomhet- mv/](https://finansstilsynet.no/nyhetsarkiv/nyheter/2021/finansstilsynet-har-vedtatt-ny-forskrift-om-meldeplikt-ved-utkontraktering-av-virksomhet-mv/)

Unntatt fra krav om meldeplikt

Revisjonsforetak skal ha en oversikt som nevnt ovenfor, men skal ikke, slik som banker mv., melde inn viktige utkon- trakteringsavtaler til Finanstilsynet.

Nordisk ressursgruppe for bærekraft

Revisorforeningen har tatt initiativ til å starte en nordisk ressursgruppe for bærekraft i de nordiske revisorforenin- gene. De nordiske revisorforeningene består av FLE på Island, FAR i Sve- rige, FSR i Danmark og ST i Finland.

Den nordiske ressursgruppen hadde sitt første møte mandag 27. september og diskuterte blant annet hvordan frem- gangen med å implementere det euro- peiske direktivet for bærekraftsrapporte- ring (CSRD) er i de nordiske landene.

LUNCH

Historisk avtale om skattlegging av flernasjonale selskaper

Det er nå vedtatt en internasjonal avtale om skattlegging av store flernasjonale selskaper. Avtalen sikrer at selskapene må betale minst 15 prosent skatt fra 2023.

OECD/G20-forumet «Inclusive Framework» vedtok avtalen 8. oktober. 136 av 140 medlemsland sluttet seg til avtalen, som skal gjelde uavhengig av hvordan selskapene organiserer seg.

– Dette er et stort gjennombrudd. Vi har lenge hatt en situasjon hvor fravær av enighet landene imellom har gitt et svært usunt skattemessig «race to the bottom». Det har selskapene utnyttet til sin fordel. Nå ligger det an til at vi får mer effektiv og rettferdig beskatning av overskudd i flernasjonale selskaper, og det er veldig positivt, sier adm. direktør Karen Kvalevåg i Revisorforeningen.

Forslaget er basert på to hovedpilarer, hvorav den første innebærer at en del av overskuddet i særlig lønnsomme og store virksomheter blir skattlagt i det landet de har salgsinntekter, også der selskapene ikke fysisk er etablert i det aktuelle markedet.

Register over reelle rettighetshavere

Loven bestemmer at det skal opprettes et sentralt register over reelle rettighetshavere. Reelle rettighetshavere er fysiske personer som eier eller kontrollerer en juridisk person og enkelte andre enheter.

Fra 1. november 2021 skal virksomheter sørge for å ha kontroll på hvilke fysiske personer som i siste instans eier eller kontrollerer dem. Disse personene kalles «reelle rettighetshavere».

Virksomhetene må identifisere hvem som er deres reelle rettighetshavere. Disse opplysningene må dokumenteres og oppbevares. Brønnøysundregistrene vil etablere et register hvor selskapene må registrere opplysningene og som blir offentlig tilgjengelig.

Loven pålegger alle norske juridiske personer, andre sammenslutninger og

Den andre pilaren etablerer et gulv for skattekonkurrans mellom land, ved å sikre at overskudd blir skattlagt med minst 15 prosent uansett hvordan selskapet innretter seg for å styre inntekten mellom ulike skattejurisdiksjoner.

Les mer på: revisorforeningen.no/om-oss/dnr-mener1/historisk-avtale-om-skattlegging-av-flernasjonale-selskaper/

Nytt verdsettelsessystem for fritidsboliger

Finansdepartementet har sendt på høring et forslag til nytt verdsettelsessystem for fritidsboliger ved formuesbeskatningen.

Forslaget innebærer at formuesverdien beregnes årlig etter en sjablongmodell etter de samme prinsippene som dagens modell for boligeiendommer. Modellen som er sendt på høring skal imidlertid benytte mer avansert teknologi i form av maskinlæring. Slik kan man lettere fange opp egenskaper ved fritidseiendommen som påvirker verdien.

Dersom sjablongmodellen gir for høy verdi, kan skattyteren kreve at verdien settes ned, på samme måte som for boligeiendommer.

forvaltere av utenlandske trustere som driver virksomhet i Norge, plikt til å innhente opplysninger om de reelle rettighetshaverne.

Reglene i loven som omhandler identifisering og innhenting av opplysninger om reelle rettighetshavere, trer i kraft 1. november 2021 sammen med forskrifter med nærmere bestemmelser om

- Identifisering av og innhenting av dokumentasjon om reelle rettighetshavere
- Opplysningsplikt for reelle rettighetshavere mv.

Reglene om registrering av opplysninger om reelle rettighetshavere vil først få virkning fra et senere tidspunkt når Brønnøysundregistrene har fått på plass de nødvendige tekniske løsningene mv. for å etablere det nye registeret.

Nivået på formuesskatten på fritidseiendom eller innrettingen av formuesskatten generelt er ikke tema for høringen. Utgangspunktet for høringen er imidlertid at omleggingen skal være om lag provenynøytral. Dette skal oppnås ved at det gis en verdsettelsesrabatt i beregnet omsetningsverdi, eventuelt kombinert med at bunnfradraget i formuesskatten justeres noe.

Det tas sikte på at et eventuelt nytt system kan bli innført fra og med inntektsåret 2024.

Høringsfristen er 7. januar 2022.

Debitorskifte ansett som realisasjon av fordringen for kreditor

I en bindende forhåndsuttalelse (BFU 9/2021) kom Skattedirektoratet til at et debitorskifte for utstedte obligasjoner med fortrinnsrett vil medføre at obligasjonen blir ansett realisert for kreditor.

Les mer på: revisorforeningen.no/fag/nyheter/debitorskifte-ansett-som-realisasjon-av-fordringen-for-kreditor/

Foreslår endringer i rederiskatteordningen

Finansdepartementet har sendt på høring et forslag til endringer i rederiskatteordningen.

Skattefritaksordningen for rederiselskaper (rederiskatteordningen) stiller klare krav til hva slags virksomhet som kan utøves med selskapenes fartøyer. Departementet foreslår i høringsnotatet å åpne for å drive visse typer virksomhet som i dag ikke er tillatt innenfor ordningen (delt virksomhet). Denne tilleggsvirksomheten skal beskattes med ordinær selskapsskattesats. Forslaget kan få betydning blant annet for skipsfart knyttet til havbruk og transport av petroleum.

Departementet tar sikte på at endringene skal få virkning fra og med inntektsåret 2022. Forslaget må gjennom en notifikasjonsprosess med EFTAs overvåkningsorgan (ESA) før det kan få virkning.

Høringsfristen er 7. januar 2022.

Jobb nummer en er å skape tillit

At vi i Norge er verdensmestere i tillit, har ikke kommet av seg selv, sier Karen Kvalevåg (Foto: Sverre Christian Jarild).

Tillit er samfunnets lim. Uavhengig revisjon har som formål å skape tillit, og er en bærebjelke i vårt tillitsbaserte samfunn.

I Norge er vi verdensmestere i tillit. Det har ikke kommet av seg selv. Sterk demokratiforståelse, samfunnsinstitusjoner som nyter bred tillit og et vel-fungerende velferdssamfunn er et resultat av høy tillit. At befolkningen er trygge på at vi har rettferdighet, likebehandling og god kontroll – og at det reageres på regel- og normbrudd.

Som revisorer er vi samfunnets tillitspersoner. Ikke fordi det står i loven, men fordi vi hver eneste dag jobber for at næringslivets aktører skal gjøre gode valg og ta riktige beslutninger, at vi skal ha trygge arbeidsplasser og en god og bærekraftig utvikling i samfunnet vårt.

Du kan helt enkelt stole på informasjon som er bekreftet og signert av revisor.

Vi må fremsnakke vårt samfunnsbidrag

Revisors samfunnsbidrag er for mange en godt bevart hemmelighet. Det er veldig synd, for vi vet at bidraget er formidabelt, og at verdien er stor både for samfunnet og for bedriftene.

Hvorfor er det da slik? Kan det være fordi ingen fremsnakker jobben vi gjør – og at også vi selv er for lite flinke til å gjøre det? Kanskje lykkes vi heller ikke godt nok i å vise klientene våre, særlig i SMB-segmentet, hvilken verdi vi faktisk tilfører?

Vi har all grunn til å være stolte av vårt bidrag

Vi lever i et samfunn hvor tillit tas litt for gitt. Derfor er det så viktig at vi hver dag sørger for å minne omgivelsene om verdien av det vi gjør.

At det er vi som sikrer at du kan stole på den finansielle informasjonen, at lovbestemte plikter forstås og etterleves og at finansieringen av velferdssamfunnet går på skinner.

Revisors signatur bidrar sterkt til at vi som nasjon er verdensmestere i tillit, som igjen gir lave transaksjonskostnader og enklere tilgang til finansiering. At det blir enklere å drive virksomhet.

Jeg er stolt over jobben vi gjør som revisorer og det bidraget vi gir til samfunnet og til kundene våre. Det synes jeg vi har god grunn til. La oss gå ut og vise det for all verden!

*Karen Kvalevåg
Adm. direktør i Revisorforeningen*

Bisnode – temperaturmåler

www.bisnode.no

	Siste måned	Nest siste måned	Endring i %	Sml. med 1 år tilbake	Endring
Konkurs	405	263	54,0 %	479	-15,4 %
Tvangsavvikling	269	452	-40,5 %	89	202,2 %
Nyregistreringer	23 852	18 355	29,9 %	17,909	33,2 %
Antall anmerkninger	1 914 013	1 929 703	-0,8 %	1 924 632	-0,6 %
- Personer m/anmerkninger	256 763	254 402	0,9 %	271 020	-5,3 %
- Foretak m/anmerkninger	57 311	57 814	-0,9 %	56 845	0,8 %

Siste måned= 13.9.–20.10. Nest siste måned=10.8.–12.9. 1 år tilbake= 13.9.2020–20.10.2020

Kilde: Bisnode

Opplev Norges beste mobilnett med bedriftsabonnement fra Telenor*

Nyhet: Mobilabonnement Frihet gir deg ubegrenset bruk av data

Som medlem i Revisorforeningen får du gunstige priser hos Telenor. Kontakt oss på 09000 og få et bekymringsfritt mobilabonnement.

Telenor – Alltid med.

*Basert på analyse av Ookla® Speedtest Intelligence® data Q1-Q2 2021. Opplevd hastighet varierer etter kapasitet og andre forhold. Se telenor.no

Revisorforeningens doktorgradsstipend tildelt Eva Litlabø

Statsautorisert revisor Eva Litlabø er tildelt Revisorforeningens doktorgradsstipend innen fagområdene revisjon og intern kontroll. Tildelt stipend er på inntil én million kroner fordelt over fire år.

Litlabø er innstilt som PhD-stipendiat ved NHH, og skal forske og skrive avhandling om revisjon av bærekraftsrapportering.

Litlabø skriver i søknaden at bærekraftsrapporter trolig blir et viktig arbeidsfelt for revisorer fremover, og at det derfor kan ha stor relevans både innen forskning, undervisning og i praksis.

– Vi er svært glade for å kunne tildele foreningens doktorgradsstipend til Eva. Det er forsket lite på dette området, som er så utrolig viktig for profe-

sjonen og for samfunnet som helhet. Vi ser veldig frem både til å samarbeide med og følge Evas arbeid i årene som kommer, sier adm. direktør Karen Kvalvåg i Revisorforeningen.

I sin søknad om stipend skriver Litlabø blant annet at revisors uttalelser knyttet til bærekraft kan være utfordrende, blant annet fordi det er utenfor revisors kjernekompetanse, bedriftenes dokumentasjon er svakere, samt at rapporteringen består av mye kvalitativ informasjon og mangler et felles målgrunnlag. Hun vil derfor se på hvordan revisjonen gjennomføres, revisors kompetanse og utfordringer, samt kvaliteten i arbeidet. Aktuelle temaer å belyse er grad av sikkerhet i konklusjonene, risikovurdering og fastsettelse av vesentlighet.

Jobb og helse

I denne spalten vil medarbeidere i Bwell Norge AS komme med tips og besvare korte spørsmål om jobb og helse. Bwell har utviklet helsefremmende verktøy for å forebygge stress, øke aktivitet og redusere tretthet på arbeidsplassen. Svaret i denne utgaven er utarbeidet av Lone Lekang, partner i Bwell Norge.

Fire tips for god helse på (hjemme)kontoret

Helsefremming på hjemmekontoret er like viktig som på kontoret. Vi vil alle være friske og motiverte medarbeidere som yter vårt potensial. Daglig aktivitet og kvalitetspauser er nødvendig for gode prestasjoner over tid.

1. Unngå lange stillesittende møter enten du sitter hjemme eller på en kontorarbeidsplass. Avslutt møtet fem minutter før hele og halve timer, slik at du kan strekke på deg, ta toalettbesøk og fylle på drikke.
2. Inviter til gående møter digitalt, eller helst fysisk, for å forebygge muskel- og skjelettplager. Ved rolig gange er vi mer kreative og får lettere frem ideer til gode løsninger.
3. Møt hverandre fysisk, med avstand, når det er mulig. Når vi møtes ansikt til ansikt, får vi i mye større grad med oss den nonverbale kom-

- munikasjonen. Det å se kroppsspråk gjør at vi i mindre grad misforstår budskapet til motparten.
4. «Klokka to-knekk». Mange kan kjenne seg igjen i at arbeidsoppgaver glir inn i lunsjpauser og fritid og at man får en mental knekk på ettermiddagen. Sett av tid på dagen for en mental pause. Øv på å lukke øynene, fokuser på pust og ta en mental time-out. Gjerne på fast tid og på et fast sted. Det å trene på å være *av* er viktig for hvor godt vi presterer når vi er *på* og hvor robuste vi står i endringer og oppgaver.

Inviter til gående møter digitalt, eller helst fysisk, for å forebygge muskel- og skjelettplager.

Spør om arbeidsrett

Håkon Andreassen vil i denne spalten svare på spørsmål knyttet til arbeidsrett.

Andreassen er advokat og partner i Advokatfirmaet Storeng, Beck & Due Lund (SBDL) AS. Han rådgir norske og utenlandske virksomheter, offentlige organer og kommuner, arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner, på individuell og kollektiv arbeidsrett, og prosederer saker for alminnelige domstoler og Arbeidsretten.

Han er ofte benyttet som foreleser. Ev. spørsmål kan sendes: hakon.andreassen@sbdln.no

Hjemmekontor som en fast ordning

Spørsmål:

Jeg driver en mellomstor virksomhet og i antall varierer vi nok mellom 15 og 20 ansatte. Vi har en utløpende leiekontrakt for lokalene våre. I den forbindelse og i lys av erfaringene under nedstengningen, vurderer vi nå å innføre et bestemt antall dager i uken med hjemmearbeid i kombinasjon med «vanlige» kontordager. Dette gir mer fleksibilitet både for ansatte og oss, og gir oss mulighet til å leie mindre lokaler. Ordningen er diskutert med de ansatte, som virker å være positive. Jeg lurer likevel på om det er noe vi må være spesielt oppmerksomme på hvis vi velger en slik løsning?

Svar:

Arbeidsforholdene reguleres av arbeidsmiljøloven. I et tilfelle der det skal inngås avtale om hjemmekontor, finnes det en utfyllende forskrift (forskrift om arbeid som utføres i arbeidstakers hjem). Noen forhold er nok viktigere for dere enn andre.

Nå som nedstengningen er forbi, må en slik fast eller varig ordning om hjemmekontor i utgangspunktet gjennomføres ved enighet med hver enkelt ansatt, med mindre det skulle foreligge grunnlag for å gå til endringsoppsigelser.

En slik enighet med den ansatte om hjemmekontor må komme til uttrykk i en skriftlig avtale, som blir et tillegg til den ansattes alminnelige arbeidsavtale. Denne «tilleggsavtalen» skal som et minimum omfatte sentrale forhold om hjemmearbeidet, slik som dets omfang, arbeidstid, forventet varighet (hvis midlertidig), eventuell prøvetid og oppsigelsesfrister (for hjemmearbeidsordningen), eventuelle bestemmelser

om når arbeidstaker skal være tilgjengelig for arbeidsgiver, bestemmelser om eiendomsrett til, drift og vedlikehold av utstyr, og eventuelle bestemmelser om saksbehandling, taushetsplikt og oppbevaring av dokumenter. Hvis den ansatte i hovedsak skal fortsette å arbeide fra kontoret, må ikke angivelse av arbeidssted i arbeidsavtalene endres.

Et sentralt forhold ved innføring av slik hybridordning er at det (fortsatt) er arbeidsgivers plikt og overordnede ansvar å sørge for et fullt forsvarlig arbeidsmiljø. Dette gjelder også for det arbeidet som etter avtalen utføres hjemme. Arbeidstaker har en plikt til å medvirke og gjennomføre slike tiltak som arbeidsgiver iverksetter for dette formålet. En vesentlig del av dette er at arbeidsgiver på hensiktsmessig måte sørger for at arbeidstakerne har slikt utstyr som et fullt forsvarlig (hjemme-) arbeidsmiljø krever og arbeidsoppgavene forutsetter. At det etableres og praktiseres en slik ordning, må hensyntas som en del av virksomhetens system-

atiske internkontroll/arbeidsmiljøarbeid.

Et annet praktisk og utfordrende forhold, er å sørge for at arbeidstidsreglene overholdes. Lovens hovedregel om at arbeidstid er den tiden den ansatte står til disposisjon for arbeidsgiver, gjelder også ved hjemmearbeid. Flere av lovens alminnelige regler om arbeidstid gjelder dog ikke ved hjemmearbeid – den alminnelige ukentlige arbeidstid ved hjemmekontor er alltid 40 timer, alt pålagt arbeid utover dette er overtid. Det finnes i tillegg egne og strammere begrensninger i forskriften for avtaler om gjennomsnittsberegning av arbeidstiden.

Om ofte stilte spørsmål

I denne spalten gjengis utvalgte spørsmål som er kommet til Revisorforeningens henvendelsessystem. Revisorforeningen har etter beste evne avgitt svar basert på de konkrete saksforhold, men påtar seg ikke rettslig ansvar for riktigheten, fullstendigheten eller anvendeligheten av de svar som er gjengitt.

Generasjonsskifte – forkjøpsrett til aksjer

Kategori: foretaksrett

Spørsmål: Mor og far eier 90 % av Invest AS. De øvrige 10 % av aksjene er eid av daglig leder i selskapet.

Nå ønsker mor og far å overføre aksjene med like deler til sine barn Nina og Kjell som en gave. Nina ønsker å få aksjene overført til sitt eget aksjeselskap, men Kjell ønsker å eie aksjene personlig.

Invest AS ble stiftet i år 2000 og forkjøpsretten er ikke regulert i vedtektene.

Vil daglig leder kunne ha forkjøpsrett til noen av disse aksjene?

Svar:

Ja, men kun til de aksjene som gis til Nina sitt aksjeselskap.

For aksjeselskaper stiftet i 1999 eller senere gjelder aksjeloven § 4-19. Aksjeeierne har forkjøpsrett til aksjer som har skiftet eier med mindre annet er bestemt i vedtektene.

Det følger av aksjeloven § 4-21 at enhver form for eierskifte utløser forkjøpsrett. Forkjøpsretten kan imidlertid ikke gjøres gjeldende når erververen er den tidligere eierens personlige nærstående eller slektning i rett oppstigende eller nedstigende linje.

En overføring til Kjell vil ikke utløse forkjøpsrett fordi han er slektning i nedstigende linje.

Et selskap kan være personlig nærstående, men kun når vedkommende selv, ektefelle, samboer eller mindreårige barn av disse, har bestemmende innflytelse, jf. aksjeloven § 1-5 (1) nr. 3.

En overføring til Nina sitt aksjeselskap vil derfor falle utenfor unntakene, og daglig leder vil med sine 10 % kunne gjøre forkjøpsrett gjeldende til disse aksjene (45 %). Innløsningssummen skal fastsettes til virkelig verdi, jf. § 4-23 (2), jf. § 4-17 (5) og (6).

Foreldrene må derfor før gaven gis til Nina sitt aksjeselskap, få daglig leder til å frafalle sin forkjøpsrett.

Utleiebolig gitt som gave

Kategori: skatt

Spørsmål: Bestemor har en leilighet hun har leid ut i flere år. Hun vurderer nå å gi leiligheten som gave eller å selge den til et av barnebarna til underpris (gavesalg). Hennes kostpris er, kr 500 000 og verditakst er kr 3 millioner.

Hva er skattevirkningene?

Svar – bestemor

Siden hun ikke oppfyller kravet til botid, vil et vederlag utover hennes kostpris på kr 500 000 være skattepliktig. Er vederlaget under kr 500 000 får hun ikke fradrag for tapet da det ikke gis fradrag for tap som skyldes gave.

Unntaksvis kan det være grunnlag for uttaksbeskatning, jf. skatteloven § 5-2. Det forutsetter imidlertid at kostprisen på leiligheten er kommet til fradrag helt eller delvis ved skattleggingen. Boliger og hytter som nyttes til kortidsutleie med hyppig utskiftninger av leietakere f.eks. utleiehytter eller kortidsutleie gjennom Airbnb mv., vil kunne avskrives skattemessig. Dette gjelder selv om utleien ikke har vært regnet som virksomhetsinntekt. Er det gjennomført avskrivninger, vil både gave og gavesalg medføre uttaksbeskatning for giver. Uavhengig av mottatt vederlag skattlegges bestemor da som om leiligheten var solgt for kr 3 millioner.

Svar – barnebarnet

Siden bestemor ikke kunne solgt leiligheten skattefritt, trer barnebarnet inn i bestemors kostpris på kr 500 000, jf. skatteloven § 9-7 første ledd, jf. femte ledd. Dersom vederlaget barnebarnet betaler bestemor er over kr 500 000, blir det betalte beløpet barnebarnets inngangsverdi.

Barnebarnet vil likevel selv kunne selge skattefritt etter ett års eier- og botid, jf. skatteloven § 9-3 annet ledd.

Kommunikasjonssjef
Stephen Bråthen
Den norske Revisorforening

Medlemsfordeler

Som medlem i Revisorforeningen har du og ditt firma tilgang til en rekke fordeler.

Medlemsfordeler for deg personlig

- Danske bank – gunstige vilkår
- BMW og Mini – rabatt bilkjøp/leasing
- Helseforsikring – Storebrand
- Faglig informasjon – nettsiden, nyhetsbrev, veiledninger mv.
- Veiledningstjenesten – alle fagområder på nett, svar innen 1–2 arbeidsdager
- Revisjon og Regnskap
- Brilleland – gunstige rabatter
- Haugenbok.no – opptil 15 % rabatt
- Rabatt på kurs
- ReKomp kursabonnement

Medlemsfordeler for firmaet

- Danske Bank – gunstige vilkår
- Tjenestepensjon – Storebrand
- Profesjonsansvar/sikkerhetsstillelse – Söderberg & Partners
- Helseforsikring – Storebrand
- BMW og Mini – rabatt bilkjøp/leasing
- Digitale verktøy – 24SevenOffice, BT360, Simployer, Bisnode Smart-Check, Purehelp Pro, Styreplan for Revisor, Proff Forvalt
- Telefoni og bredbånd – Telenor og Phonero
- Nettside/sosiale medier – bransjeløsning fra Idium
- ReKomp kursabonnement

Drift av virksomhet

- Etablering og drift av virksomhet
- Godkjenning/autorisasjon
- Tilsyn og kontroll
- Profilerings av egen virksomhet
- Revisor i profesjonelle vanskeligheter

Følg Revisorforeningen på sosiale medier

Oppdragsansvarlige må fullføre 120 timer etterutdanning innen utløpet av 2021

Oppdragsansvarlige revisorer

Hvis du er oppdragsansvarlig revisor, må du innen nyttår ha fullført 120 timer etterutdanning for perioden 2019–21.

Revisorer uten oppdragsansvar

Hvis du ikke er oppdragsansvarlig revisor, må du oppfylle kravene til etterutdanning innen utløpet av 2023. Du må da ha fullført 120 timer etterutdanning for perioden 2021–23.

Du må uansett oppfylle kravene til etterutdanning før du kan påta deg oppdragsansvar. Hvis du f.eks. skal påta deg oppdragsansvar i 2022, må du ha fullført 120 timer etterutdanning for perioden 2020 og frem til du skal overta oppdragsansvaret, alternativt for perioden 2019–21.

Revisjon og Regnskap kun digital fra 2022

Som et ledd i Revisorforeningens bærekraftarbeid, vil Revisjon og Regnskap fra 2022 kun utgis digitalt. Nettutgaven av Revisjon og Regnskap gir deg tilgang til alle artikler helt tilbake til nr. 5-2003. Du kan søke i fritekst på emne eller forfatter på www.revregn.no

Du får tilgang til nettutgaven ved å logge inn på revisorforeningen.no med ditt medlems-/abonnementsnummer som brukernavn og passord. Klikk på «Tidsskrifter» i toppmenyen, og velg «Revisjon og Regnskap på nett». Alternativt kan du logge deg inn direkte på www.revregn.no

Ønsker du å velge bort papirutgaven av bladet allerede nå, kan du sende en melding til forlag@revisorforeningen.no

eKurs – fleksibel etterutdanning

Vi tilbyr en rekke eKurs for revisorer og regnskapsførere som gir etterutdanning i 2021. eKursene er nettbaserte og tilrettelagt for selvstudium. Påmeldingsfristen for våre eKurs er 30. desember, og gjennomføringsfristen er 31. desember 2021. Les mer på: revisorforeningen.no/kurs/

Kursbevis/kursrapport

Alle kursdeltakere vil få kursbevis tilsendt etter fullført kurs. Under meny-punktet Historikk (i Min kursplanlegger) kan påloggede medlemmer og abonnenter på ReKomp til enhver tid skrive ut kursrapporter i pdf-format.

Kurshistorikken og kursrapportene er oppdatert med de nye etterutdanningskategoriene for revisor som gjelder fra 1. januar 2021. Revisorforeningens kursbevis og kursrapporter er gyldig dokumentasjon overfor Finanstilsynet.

Visste du at ...

- Du som arbeider i et revisjonsfirma kan bli praksismedlem selv om du ikke har revisjonsutdanning?
- Som medlem får du gode rabatter både på ReKomp og enkeltkurs – det er ekstra lønnsomt nå som alle som arbeider med revisjon må ha etterutdanning.
- Vi har rabattavtale med Danske Bank og de tilbyr en av landets laveste renter på boliglån.
- Som medlem får du rabatt på kjøp av BMW og Mini.
- Våre medlemmer får tilgang til lønnsstatistikk annet hvert år – ny kommer før nyttår.
- Revisorforeningen jobber for deg, for gode rammevilkår for revisor og fremmer revisors samfunnsbidrag.
- Det er bare kule revisorer!

Møtte de sentrale samarbeidspartnerne

Refleksjoner rundt revisors samfunnsoppdrag og rolle var hovedtemaet da Revisorforeningens nye adm. direktør Karen Kvalevåg ble presentert for sentrale samarbeidspartnere i en mottagelse på nye Deichman bibliotek (tidligere kalt Deichmanske bibliotek) i Oslo.

Styreleder i Revisorforeningen Leif Arne Jensen ønsket velkommen, og sa blant annet at det å være samfunnets tillitsperson forplikter. – Oppdragsgiver er ikke bare klienten som betaler for våre tjenester. Det er selvsagt mye videre enn det. Som revisor er du uavhengig. Du leverer tillit og denne tilliten overføres til klientens rapportering til samfunnet, sa han.

Innlegg knyttet til revisors rolle og samfunnsbidrag ble holdt av Olaug Svarva (styreleder i DNB), Jon Gunnar Pedersen (partner i Arctic Securities og tidligere statssekretær i Finansdepartemen-

tet), Øystein Dørum (sjeføkonom i NHO) og Idar Kreutzer (adm. direktør i Finans Norge).

Kryssord (se løsning side 42)

		AV-SLAG ↘	ROPER-TALL 10 DIGNITÆR		SKYLDNER UTEN KONTROLL FLØTØR	↘	TIL-TENKE	ROPER-TALL 500 FLIRE	
		→			→				
		KJ. TEGN VIS-MUT			STUD-ERE TIDSAVGRENSE				↓
		OPP-ROP						SIV-BÅT	
I STORN-FUGL-FAMILIEN			SKRUV-VERK-TØY	FLANNE MANG-LENE	↘	PRE-FIK'S (LUFT)		LIVS-LYST	JUNTA I ETIOPIA
REISE-FOTO-GRAFI	MASKIN-TAST	↘							
↳	↘					UTDØDDE KRYPDYR INDISK LANDSBY			SYN BOL I MILLI-ARDEL
UT-PRØVE					FRED VENE	↳	NORSK ELV	FUGL	BILKJ. TEGN ØSTER-RIKE
SAND-STEIN ETAB-LERT			VEGLE BIL-MODELL			REKKE HISTORISK REGION I ØSTEN			↓
↳				UT-FØRER					↳
FALSK	↑	BRONSE-VINNEREN SOL-GUD							ROPER-TALL 50 LITEN ELV I SØR-AFRIKA SCHARP
↳				TO LIKE		TALE-FEIL			RYDDE
▨	↑								↓
									←
									←
									↖

Kryssordforfatter: Rolf Bangseid

Fremtidens MVA-rapportering

Det ble innført en ny MVA-melding i 2017, og nå kommer det enda en ny versjon som trer i kraft 1. januar 2022. Den nye MVA-meldingen må ses i en større sammenheng. I Statsbudsjettet 2020¹ gir Finansdepartementet tydelige signaler om en ny æra for skatte- og avgiftsrapportering i lys av den digitale utviklingen.

Advokat
Cecilie Dyrnes
Partner EY

Leder av tech-avdelingen
for regnskapsrådgivning
Morten Jensen
Associate partner EY

Fugleperspektivet

Det sentrale budskapet er *digitalt samvirke*, som betyr at bedriftens egne digitale systemer knyttes sømløst sammen med systemer hos skattemyndighetene – og at skatte- og avgiftsreglene i størst mulig grad baseres på bedriftens allerede eksisterende datagrunnlag. Dette åpner for at både datakvaliteten, detaljnivået og detaljmengden øker. For å oppnå et digitalt samvirke innen skatte- og avgiftsretten er det nødvendig at bedriftens datagrunnlag er strukturert i de digitale systemene på en måte som samsvarer med myndighetenes systemer. Fellesnevneren er standardiserte oppsett og standardiserte digitale formater.

Innføring av SAF-T Regnskap i 2020 og SAF-T Kassasystem i 2019 – og nå den nye MVA-meldingen i 2022 – er steg i denne retningen. I tillegg har Skatteetaten sendt på høring et forslag om innføring av såkalt *salgs- og kjøpsmelding* som betyr løpende rapportering av fakturadata til Skatteetaten.

Forskjellen mellom løpende rapportering og kontrollopplysninger

Når man fokuserer på digitalt samvirke, er det sentralt å skille mellom løpende rapportering og kontrollopplysninger. Stikkordet er den lovregulerte *opplysningsplikten* som de næringsdrivende har og som fremgår av skatteforvaltningsloven § 8-1. Løpende rapportering av merverdiavgift er kjernen i etterlevelse av opplysningsplikten i avgiftsretten. Rapportering av merverdiavgift skjer på aggregert nivå der summen av transaksjoner oppgis i faste poster i MVA-meldingen. Pr. i dag er det ingen plikt til løpende å rapportere data på transaksjonsnivå for å oppfylle den generelle opplysningsplikten.

Når skattemyndighetene gjennomfører kontroll (bokettersyn mv.), stiller dette seg annerledes. Da plikter bedriften å gi *kontrollopplysninger*, som er regulert i skatteforvaltningsloven § 10-1.

Utgangspunktet er at den næringsdrivende har plikt til å gi alle opplysninger som kan ha betydning for bokføring og skatte- og avgiftsplikt, herunder fakturadata. I denne forbindelsen kan skattemyndighetene kreve at den næringsdrivende sender inn regnskap, bilag og annen relevant dokumentasjon – og at bedriften også sammenstiller datagrunnlaget. Fra 1. januar 2020 ble det pålagt at alle bokføringspliktige (med få unntak) er pliktige til å sende inn visse regnskapsdata på et bestemt digitalt format og i et bestemt oppsett (SAF-T) dersom skattemyndighetene krever det. SAF-T medfører derfor både et standard opp-

sett og et standard digitalt format (xml-fil).

Når det nå innføres en ny MVA-melding som er basert på standard SAF-T MVA-koder, er dette noe annet enn å sende inn en SAF-T-fil under en kontroll, men linken mellom det som rapporteres i ny MVA-melding og det som vil fremkomme i en SAF-T-fil er åpenbar. Mens den nye MVA-meldingen er på et aggregert nivå, gjenspeiler SAF-T-filen det samme, men inneholder samtlige transaksjoner fra økonomisystemet. En vesentlig forutsetning for riktig rapportering av merverdiavgift er derfor å ha kontroll på SAF-T i egne økonomisystemer.

Hvor digitalt blir det egentlig?

I den ideelle verden ønsker Skatteetaten at alle avgiftspliktige skal levere MVA-meldingen digitalt *system-til-system* ved uttrekk av data fra bedriftens regnskaps- eller sluttbrukersystem, men en av merverdiavgiftslovens egne ordninger utfordrer dette – nemlig fellesregistrering. Fellesregistrering er utbredt i konsernforhold og betyr at to eller flere selskaper registreres som ett avgiftssubjekt. Bokføringen skjer derfor på selskapsnivå, mens rapporteringen av merverdiavgift i en fellesregistrering konsolideres og rapporteres samlet i én MVA-melding. Selskapene i en fellesregistrering benytter heller ikke nødvendigvis det samme ERP-systemet. Dette tvinger frem en manuell løsning i form av en portal.

¹ Prop. 1 LS (2019-2020) kap. 17.

Den nye MVA-meldingen har dermed to alternative innleveringsmåter; system-til-system eller manuell levering via portal. Alle som ønsker det, kan levere via portal – ikke bare fellesregistrerte enheter. Uansett hvilket alternativ man velger, vil oppsettet være basert på standard SAF-T MVA-koder.

I praksis tror vi at flere systemleverandører ikke vil ha en system-til-system-løsning klar tidnok til første innlevering. Vi vet også at noen systemleverandører har besluttet at det er kun nyere versjoner av økonomisystemet som vil ha denne muligheten. Noen bokføringspliktige har også et mer komplekst systemlandskap der for eksempel forsystemer inneholder deler av det lovpålagte grunnlaget for avgiftsrapporteringen. Portalen vil dermed for flere bedrifter bli en nyttig løsning. Merk at SAF-T-filen uansett må løses i henhold til Skatteetatens krav, og således kan denne være en mulig eller naturlig kilde til informasjon for rapportering av ny MVA-melding.

Bruk av MVA-koder i bokføringen

De fleste bedrifter benytter MVA-koder ved bokføringen. Disse kodene skal fortsatt benyttes også når det kommer en ny MVA-melding, men bedriftens egne MVA-koder må være *mappet* mot standard SAF-T MVA-kodene for at den løpende rapporteringen av merverdiavgift skal bli riktig.

Dersom bedriften bruker egne koder feil eller foretar feil mapping, vil dette kunne medføre uriktig rapportering av merverdiavgift. Forberedelsen til SAF-T, og nå til ny MVA-melding, er derfor en gylden mulighet til å rydde opp i kodebruken. Våre erfaringer er at en del bedrifter bruker kodene feil, og at dette lett kan bli med videre dersom man ikke tar en fullstendig gjennomgang. Vi ser også tilfeller der det ikke brukes MVA-koder i økonomisystemet eller at MVA-kodene ikke er knyttet til grunnlagslinjene, noe som vil kunne gi store utfordringer med å tilfredsstille de nye rapporteringskravene.

Økt detaljnivå

Et nytt element ved avgiftsrapporteringen i 2022 er egne felter for uttaksmerverdiavgift, beløp for justering/tilbakeføring og beløp ved korrigerende som følge av tap på krav. Disse beløpene er i dag ikke synlige i MVA-meldingen. Dersom en bedrift for eksempel skal utøve en justeringsrett, gjøres dette i dag ved å øke posten for fradragsberettiget inngående avgift (post 14). I den nye MVA-meldingen skal justeringsbeløpet spesifiseres særskilt i linjen for SAF-T-kode 1. På denne måten vil Skatteetaten faktisk se at bedriften har utøvd en justeringsrett. Dette vil imidlertid kreve at man klarer å differensiere mellom disse spesifiseringene i økonomisystemet. Det kan derfor være lurt for den bokføringspliktige å sørge for at denne utvidede spesifiseringen enkelt lar seg rapportere.

Validering

I ny MVA-melding er det lagt opp til en automatisk maskinell kontroll (validering), uavhengig av leveringsmåte. Valideringen kontrollerer både formatet og innholdet i MVA-meldingen. Formålet er å avdekke avvik. For de næringsdrivende er det derfor sentralt å sette seg inn i hvilke avvik som medfører at MVA-meldingen anses som ugyldig (ikke levert) eller avvikende (levert, men med registrerte avvik).

En korrekt avgiftshåndtering er avhengig av riktig regelverksforståelse, riktig bokføring og riktig kodebruk. Det betyr at det er en forventning om at SAF-T-filen vil gi det samme resultatet som MVA-meldingen. Det er derfor viktig at alle masterdata og prosesser er lagt opp til at det blir postert riktig på transaksjonsnivå og at eventuelle feil korrigeres med postering av korreksjoner. Dersom man foretar manuelle korreksjoner på MVA-meldingen før innsendelse, vil dette føre til avvik mellom MVA-meldingen og grunnlaget i SAF-T-filen.

Rapportering av fakturadata i fremtiden?

26. august 2021 sendte Skatteetaten på høring et forslag om å innføre såkalt salgs- og kjøpsmelding. I praksis er

dette løpende rapportering av fakturadata i tillegg til annen pålagt rapportering. Man har også i dag plikt til å oppgi fakturadata i kontroller, men en løpende rapportering vil utvide den generelle opplysningsplikten betydelig. Salgs- og kjøpsmeldingen skal inneholde de opplysningene som finnes på en ordinær faktura med unntak av beskrivelse av varen/tjenesten og evt. navn/ID på privatpersoner.

Slike salgs- og kjøpsmeldinger vil gjøre det mulig for Skatteetaten å se bakkenfor de aggregerte tallene som rapporteres i MVA-meldingen, og slik få innsikt i hele verdikjeder og hvem som handler med hvem. Pr. i dag er det 13 land i EU som har innført en form for salgs- og kjøpsmelding.²

Salgs- og kjøpsmelding vil først og fremst være et verktøy for Skatteetaten til å kunne avsløre svindel og momskaruseller, samt gi grunnlag for målrettede kontroller. Ordningen gir Skatteetaten adgang til å kunne kryssjekke data ved handel mellom to eller flere profesjonelle aktører, noe som ikke er mulig med rapportering på aggregert nivå.

Skatteetaten sier i høringsnotatet at målet er å fange opp uredelige virksomheter, og at det er vesentlige avvik som vil bli fulgt opp med kontroll. Det uttales dermed at målet ikke er det store flertallet av bedrifter som samvittighetsfullt rapporterer sine transaksjoner. Det man først og fremst vil til livs, er svart omsetning, men også den redelige bedriften kan ha svakheter i prosesser og datagrunnlag som potensielt kan trigge kontroll. Det kan lett oppstå feil og misforståelser rundt SAF-T-strukturen, samt feil bruk av koder mv. som vil kunne medføre avvik.

Et bedre analysegrunnlag – for hvem?

SAF-T og den nye MVA-meldingen vil åpenbart føre til et bedre analysegrunnlag for Skatteetaten, men også for bedriftene. Her vil bedriftene kunne være i forkant av Skatteetaten ved å gå gjennom bokføringen, bruk av koder og interne prosesser. Analyse av datagrunnlaget vil kunne avdekke systematiske feil

² VAT listings – implementation in EU member states.

som kan medføre feil avgiftshåndtering – og som ikke avdekkes ved bedriftens internkontroller. Man kan oppdage feil før Skatteetaten gjør det, og man kan oppdage uutnyttede muligheter. Ettersom SAF-T er et standardisert format og godt strukturerte data, er det kostnadseffektivt å foreta slike analyser av hele datasett for å avdekke enkeltfeil, systematiske prosessfeil, feil oppsatte masterdata, samt at man kan bruke

disse dataene til å få god innsikt i egen virksomhet. De som er underlagt kassasystemloven, kan også koble dette sammen med SAF-T kassedata og oppnå en unik helhetsinnsikt.

Merverdiavgiften i et helhetlig bilde

Å se merverdiavgiften i relasjon til bokføring og IT er nødvendig. De aller fleste bedriftene benytter digitale systemer i sin bokføring. Rapporteringen av

merverdiavgift vil derfor naturlig nok baseres på dette datagrunnlaget. Kvaliteten på datagrunnlaget er helt avhengig av en helhetlig tilnærming der man sørger for å kombinere riktig lovforståelse med etablering av en god internkontroll med fokus på etablering og forvaltning av masterdata.

BLI MEDLEM!

Fordeler for medlemmer:

- Gode rabatter på alle kurs, tidsskrifter og bøker
- Tilgang til vår veiledningstjeneste
- Full tilgang til våre nettsider med relevant og nyttig faginformasjon
- God bankavtale – svært gode lånevilkår
- Rabatter på BMW og Mini

Hvorfor vente?

Meld deg inn i dag!

revisorforeningen

Første blick på revisjonsstandarden for SMB

Det er nå foreslått en enkelt revisjonsstandard som dekker revisjonen av en SMB-kunde fra A til Å. Tanken bak er å lage en mindre kompleks revisjonsstandard for å dekke de mindre komplekse enhetene, og de er det mange av i Norge. Revisorforeningen forbereder et høringsvar og vi trenger dine innspill i dette arbeidet.

Statsautorisert revisor
Ruben Bjerketveit
Seniorrådgiver Revisorforeningen

Én standard erstatter alle andre

Ved å bruke denne standarden skal du ikke bruke noen av de eksisterende ISAene. Finnes det problemstillinger som du ikke kan løse etter den nye standarden, eller om standarden ikke er passende av andre grunner, må du revidere enheten etter de eksisterende ISAene. Det vil nok sjeldent skje for selskaper i det norske SMB-markedet.

Det er ingen terskelverdier som avgrenser bruken av standarden. Det vil si at den i utgangspunktet også kan brukes på et selskap med svært høy omsetning eller har store balanseverdier, forutsatt at det er «mindre komplekst». Vurderingen av om selskapet er mindre komplekst avgjøres av revisors skjønn, men standarden har angitt noen kriterier.

Mer målrettet

Selve standarden er i stor grad bygd rundt bruk av profesjonelt skjønn og profesjonell skepsis. Det vil si at den skal være mer

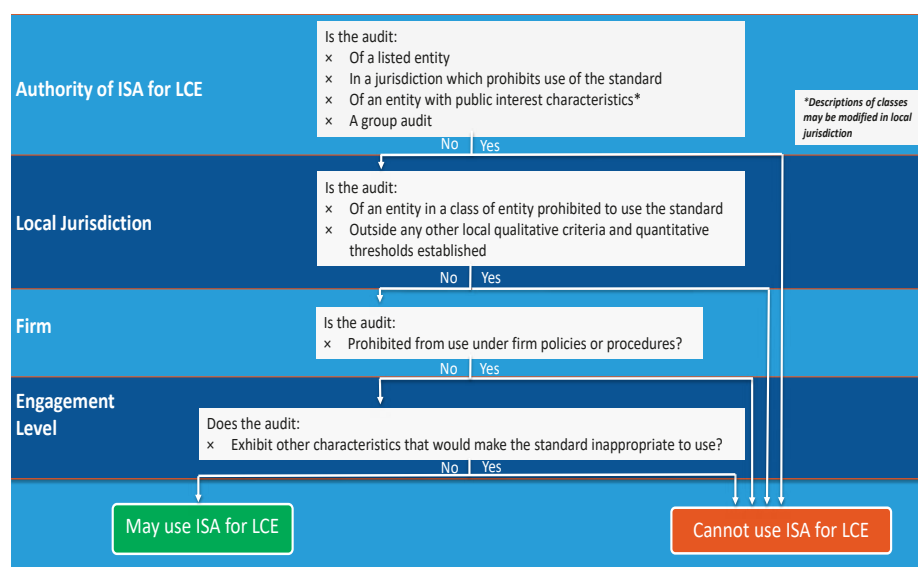
prinsippbasert enn detaljreglene du finner i eksisterende ISAer. Tanken er ikke at det skal gjøres mindre eller dårligere revisjon, men tvert imot at revisjonen er mer målrettet mot det som er viktig for de mindre komplekse enhetene.

Hvilke kunder kan du revidere etter ny standard?

Revisjonsstandarden vil kunne benyttes på de aller fleste av dine kunder, men den kan ikke brukes på foretak av allmenn interesse og konsernregnskaper. Ved høringen er det laget et skjema for veiledning om når standarden kan benyttes:

Følger du denne veiledningen, ser du at revisjonsstandarden vil kunne benyttes på de aller fleste av dine kunder. Det kan hevdes at det er en svakhet at den ikke dekker konsernregnskaper og det er ønsket konkrete innspill om den bør gjøre det og eventuelt hva som kan endres for at den skal dekke konsernregnskaper. Her ønsker vi også innspill fra dere.

Det siste spørsmålet er om enheten har noen kvalitative karakteristikker som gjør at standarden ikke passer. Under delen om ISAens autoritet punkt A8 flg. er det gitt anvisning på hvordan dette skal vurderes. Vurderingen er først og fremst om noen del av

enheten kan sies å være kompleks. Det kan for eksempel være at:

- det finnes spesielle forhold rundt eierskap og styring
- enheten er regulert på et eller annet vis eller er under tilsyn
- enheten gjennomfører komplekse transaksjoner
- det må gjøres komplekse vurderinger av regnskapsposter
- virksomheten har et komplekst IT-miljø.

Det er også understreket at det skal gjøres en samlet vurdering. Kommer revisor frem til at det finnes «komplekse transaksjoner» i en enhet, vil ikke det alene nødvendigvis ekskludere bruk av standarden. Her trenger vi også innspill fra dere.

Standardens oppbygning

Konseptuelt er standarden bygd opp etter revisjonsprosessens ni deler. Den starter med de fundamentale prinsippene som ligger til grunn og avslutter med revisjonsberetningen.

Hver del har samme struktur. Strukturen starter med en innføring, formål, krav, spesifikke krav til kommunikasjon og til sist dokumentasjon.

Del 1 Fundamentale konsepter, generelle prinsipper og overordnede krav

Denne delen fastsetter de fundamentale konseptene, generelle prinsipper og overordnede krav som anvendes gjennom hele revisjonsprosessen. Her behandles forhold som profesjonelt skjønn, profesjonell skepsis, etiske krav, kvalitetskontroll på firmanivå, håndtering av risiko for misligheter og krav til kommunikasjon med de som har ansvar for styring og kontroll.

Del 2 Revisjonsbevis og dokumentasjon

Her fremkommer generelle krav til det å innhente tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis.

Del 3 Kvalitetskontroll i revisjonsoppdraget

Her fastsettes revisors og oppdragsansvarlig revisors forpliktelser og ansvar for kvalitetskontroll i revisjonsoppdraget når man reviderer en mindre kompleks enhet, denne delen bygger på ISA 220.

Del 4 Aksept og fortsettelsesvurdering av revisjonsoppdrag

Inngåelse av avtale om vilkårene for revisjonsoppdraget, revisors vurdering av om forhåndsbetingelsene for en revisjon er til stede og vurderingen av om denne revisjonsstandard kan benyttes, er dekket i denne delen.

Del 5 Planlegging

Ansvar for planleggingen av revisjonen, diskusjon i revisjonsteamet, konseptet vesentlighet, dekkes i denne delen.

Del 6 Identifisering og vurdering av risiko

I denne delen finnes kravene til forståelsen av enheten og dens miljø, rammeverket for finansiell rapportering, enhetens internkontrollsystem, identifisering av risiko for vesentlig feil og å anslå iboende og kontrollrisiko, alt bygger på ISA 315.

Del 7 Håndtering av anslått risiko

Her finner du kravene til design og implementering av hvordan risikoer for vesentlige feil skal håndteres på påstands- eller regnskapsnivå, herunder substanshandlinger og test av intern-

kontroll. Del 7 dekker også kravene for spesifikke handlinger knyttet til forskjellige temaer innenfor en revisjon.

Del 8 Konklusjon

Nest siste del omhandler vurdering av feil, revisors konklusjoner, vurderinger (inkludert fortsatt drift, hendelser etter balansedagen og analytiske handlinger) og innhenting av skriftlig erklæring fra ledelsen. Delen dekker også oppdragsansvarlig revisors konklusjon rundt kvalitetsstyring.

Del 9 Konklusjon og rapportering

Konklusjon og rapportering er den siste delen av standarden, her er også kravene til innhold i beretningen, øvrig informasjon og sammenlignbar informasjon.

Oppsummering

Du vil altså kjenne igjen hele revisjonsprosessen, bygd opp fra start til slutt. I tillegg er den i stor grad forenklet fra eksisterende ISAer. Det kan være rom for ytterligere forenklinger, og da hører vi også gjerne fra deg som medlem i Revisorforeningen.

Revisjon av usikre estimater

Den nye ISA 540 – *Revisjon av regnskapsestimater og tilhørende tilleggsopplysninger*, som gjaldt første gang for 2020, krever «hensiktsmessige» og «tilstrekkelige» bevis, og at bevisene samlet må være «overbevisende». Formålet med denne artikkelen er imidlertid å reflektere over de mer grunnleggende spørsmålene om innhenting og vurdering av bevis knyttet til estimater.

Statsautorisert revisor
Erik Mamelund
Nærings- og fiskeridepartementet

Synspunktene i artikkelen er forfatterens egne og ikke nødvendigvis synspunktene til Nærings- og fiskeridepartementet.

De overordnede kravene i den nye standarden indikerer ingen stor endring. Det er likevel fortolkningen og veiledningen til standarden som krever endringer.

Artikkelens omfang

Artikkelen belyser revisors bevissspørsmål for revisjon av nedskrivningsvurderinger basert på bruksverdi etter IAS 36, men begrenset til beregning av beste estimat, og ikke relaterte noteopplysninger. Lignende problemstillinger finner vi på mange andre områder som avskrivninger, virkelig verdi-estimater, avsetninger for tvistesaker, avsetninger for miljø- og fjerningsforpliktelser, pensjonsforpliktelser og mye mer.

IAS 36 krever beste estimat på forventet bruksverdi, basert på en rekke underliggende krav til forutsetningene. Beregningen av bruksverdi skal blant annet reflektere mulige variasjoner i kontantstrømmene, risikofri rente og risiko. Kontantstrømprognoene skal baseres på rimelige forutsetninger og dokumentasjon (bevis) som underbygger ledelsens beste estimat på intervaller av økonomiske utfall. Eksterne bevis skal til-

legges større vekt enn interne bevis. Det vises til selve standarden for en fullstendig beskrivelse av kravene.

Denne artikkelen bygger delvis på mine tidligere artikler om «Jakten på forventningsverdier» (Magma; 2020), «Accounting Valuation – Impairment analysis based on Value in Use or Fair Value» (Finance in Society – An Anthology in Honour of Thore Johnsen; 2017) og «Profesjonell skjønnsutøvelse» (artikkelserie i Revisjon og Regnskap; 2008). Se rammesak for omtale av disse helt sist i artikkelen.

Utgangspunktet for de tre tidligere artiklene har vært å se på hvordan selskapenes administrasjon, revisjonsutvalg og styre utarbeider og vurderer estimater. Det er ikke alltid dette gjøres nøyaktig på formen som de tidligere artiklene skisserer, men best estimat krever et slikt tankesett. Utgangspunktet må alltid være å bruke erfaring og læring av historien for å redusere prognoseusikkerhet og prognosestøy. Dette grenser til det umulige når det er lite tilgjengelig erfaring som vi kan lære av. For revisor er det et spørsmål om hva som er hensiktsmessig og tilstrekkelig bevis for å underbygge selskapets valgte estimat. I siste instans er det et spørsmål om hva som er nødvendig for at bevisene samlet skal være overbevisende for revisor, herunder hvordan revisor kan vekke ulike bevis.

IAS 540 – Revisjon av regnskapsestimater og tilhørende tilleggsopplysninger

Det er nødvendig å se ISA 540 i sammenheng med blant annet ISA 200 – *Overordnede mål for den uavhengige revisor og gjennomføring av revisjon i samsvar med de internasjonale revisjonsstandardene*, og ISA 500 *Revisjonsbevis*.

Utgangspunktet er krav om revisors risikovurderinger og relaterte aktiviteter (herunder vurdering av selskapets internkontroll); identifisering og vurdering av risikoer for vesentlig feilinformasjon; håndtering av anslåtte risikoer for vesentlig feilinformasjon; tilleggsopplysninger knyttet til regnskapsestimater; indikasjoner på mulig manglende objektivitet hos ledelsen; overordnet evaluering basert på utførte revisjonshandlinger; nødvendige skriftlige uttalelser i visse tilfeller; kommunikasjon med dem som har overordnet ansvar for styring og kontroll, ledelsen og andre relevante parter; og dokumentasjon.

Hensiktsmessige og tilstrekkelige bevis
Revisor skal innhente hensiktsmessige (relevante og pålitelige) og tilstrekkelige bevis. Revisor skal innhente og vurdere både bekreftende og motstridende bevis til selskapets estimat. Revisor skal fortsette å samle inn bevis inn til risikoen for feilinformasjon er redusert til et akseptabelt lavt nivå. Revisor skal undersøke om selskapets dokumentasjon er tilstrekkelig nøyaktig og fullstendig; og om informasjonen er

tilstrekkelig presis for revisors formål. Revisjonsbevis er mer pålitelige om de kommer fra uavhengige kilder, intern dokumentasjon om de har vært gjenstand for effektive kontroller og om dokumentasjonen er skriftlig. Dersom bevisene er utarbeidet av en ekspert, må det gjøres en vurdering av ekspertens kompetanse, erfaring og objektivitet. Profesjonell skepsis krever at revisor foretar en kritisk vurdering av revisjonsbevisene og at bevisene må være overbevisende. Hva som er tilstrekkelig «overbevisende», er et kritisk spørsmål.

Høy estimatusikkerhet, kompleksitet og subjektivitet

Dersom estimatusikkerheten, kompleksiteten og subjektiviteten er høy, forventes det at revisjonshandlingene og revisjonsbevisene er langt mer omfattende. Høy estimatusikkerhet forbinder vi med estimater som viser store variasjoner som følge av store variasjoner i underliggende forutsetninger og/eller har høy følsomhet overfor variasjoner i de underliggende forutsetningene. Historiske variasjoner vil være en nyttig informasjonskilde. Høy kompleksitet drives typisk av mange underliggende drivkrefter, hyppig endring i drivkrefter, et omfattende hierarki av drivkrefter, ikke-linearitet, ikke-normalfordelte sannsynlighetsfordelinger (stokastiske prosesser), kompliserte og usikre korrelasjoner mellom underliggende drivkrefter og lang tids-horisont. Kompleksitet kan lede til frykt for valg av feil metode/modell – ambiguitetsaversjon. Individuell subjektivitet påvirkes åpenbart av ulike personers varierende grader av optimisme, overdreven selvtillit og andre former for irrasjonalitet. Kollektiv subjektivitet er mer knyttet til selskapet eller organisasjonens evne til å håndtere mangfold og evnen til å unngå at individuell irrasjonalitet i verste fall forsterkes. Å være subjektiv og ha ulike forventninger til fremtiden, kan likevel være helt rasjonelt. Med vår begrensede forståelse for historien, og evnen til å se inn i fremtiden, må det innenfor visse grenser være rasjonelt å ha ulike forventninger og estimater. Subjektivitet er nettopp et resultat av estimatusikkerhet og kompleksitet.

For estimater må revisjonsbevisene dekke både metoder/modeller, viktige forutsetninger og data.

Metoder/modeller, viktige forutsetninger og data

For estimater må revisjonsbevisene dekke både metoder/modeller, viktige forutsetninger og data. Vi trenger åpenbart metoder/modeller for selve verdiberegningen, men vi trenger også metoder/modeller for å bestemme de underliggende driverne og forutsetningene – for eksempel priser og volum. Med mye tilgjengelig data, og forutsatt at de viser gunstige og stabile mønstre, kunne vi kanskje klart oss med fremskriving av historiske data for å bestemme underliggende forutsetninger. Volatile råvarepriser, som også er utsatt for strukturelle endringer i økonomien, er et eksempel hvor fremskriving av historien ikke nødvendigvis gir et beste estimat. I praksis er vi sjelden i en situasjon hvor vi enkelt kan fremskrive historisk utvikling. Det er derfor nødvendig å kombinere metoder/modeller med data for å bestemme de underliggende forutsetningene. Utdfordringen blir derfor ofte å finne den riktige eller «sanne» metoden/modellen. Det er sjelden vi kan gi et entydig svar på hva som er den «sanne» metoden/modellen. Et typisk spørsmål kan være hvilken mikroøkonomisk konkurransemodell som er den «sanne» metoden/modellen i den konkrete situasjonen – er det på lang sikt perfekt konkurranse, monopolistisk konkurranse,

oligopol, monopol eller lignende spillteoretiske modeller. Det vil alltid være tvil, og vi vil frykte for valg av feil metode/modell – det er uklarehet og ambiguitet. Det må gjøres en vektning mellom ulike metoder/modeller, forutsetninger og data. Det er også viktig å minne om at selve verdiberegningen og verdiberegningsmetoden kan medføre skjevheter i verdsettelsen. Bruk av punktestimater i verdiberegningen istedenfor simuleringer med intervaller av underliggende forutsetninger er et slikt tilfelle. Tradisjonell nåverdimetode istedenfor realopsjoner/beslutningsstre verdsettelse kan også medføre skjevhet (ikke alltid realopsjoner kan tas hensyn til i bruksverdiberegningen etter IAS 36).

Hva er overbevisende revisjonsbevis?

I den engelske utgaven av ISA 540 brukes uttrykket «persuasive» som er oversatt til overbevisende i den norske utgaven. I den tilsvarende amerikanske standarden (AS 1015) brukes også uttrykket «persuasive», men det understrekes at det ikke er krav om «convincing». Både «persuasive» og «convincing» vil typisk oversettes til norsk med overbevisende. Problemet er at det er lite ytterligere veiledning for hva som kreves for å være «persuasive», som

tross alt er kravet. Hvor stor avstand er det for eksempel mellom «persuasive» og «convincing». Hva i all verden kreves?

Logisk deduktive bevis og induktive bevis

Et mulig område å lete etter refleksjon er vitenskapsfilosofi. Vitenskapelige bevis kan enten være logiske deduktive bevis (er en logisk konsekvens av premissene) eller basert på erfaring og induktive bevis (riktighet antas påvist på grunnlag av observasjoner).

Logisk deduktive bevis krever at sannheter logisk utledes fra vel definerte sanne premisser. Matematiske bevis er deduktive i natur, men det brukes begrepet «proof» om bevisene, som åpenbart går lenger enn både «persuasive» og «convincing». For å finne sanne premisser beveger man seg fort over i uendelig regress – altså at en premiss bygger på en annen premiss, som igjen bygger på en ny premiss, og så videre.

Bevis basert på erfaring og induktive bevis krever at sannheter underbygges med et i utgangspunktet uendelig omfang av historisk observasjoner som videre underbygger en grunnleggende sannhet (lov) som også vil gjelde for fremtiden. Forutsetningene vil aldri være fullstendig tilfredsstillende. I praksis vil man gjøre et utvalg av observasjoner og på det grunnlaget vurdere robustheten i bevisene.

Metodene vil normalt kombineres, og ingen av metodene vil kunne anvendes i sin helt rendyrkede form. Det vil ofte være kvasi-deduktive bevis og kvasi-induktive bevis.

Det har ledet mange vitenskapsfilosofier til å konkludere med at selv vitenskapelige sannheter kun er midlertidige. Det holder ikke at en vitenskapelig hypotese er støttet av en rekke bekreftende bevis. Vi må erkjenne at det kan finnes mange bekreftende bevis uten at vi har kommet langt nok til å identifisere andre motstridende bevis. I prinsippet kreves det kun ett motstridende bevis for å forkaste en

vitenskapelig hypotese. Det betyr at de vitenskapelige sannhetene alltid vil være gjenstand for revurdering. Slik vil det naturligvis også måtte være med revisors vurdering av beste estimat.

Revisjonsbevis og vitenskapelige bevis

Det stilles åpenbart mindre krav til revisjonsbevis enn vitenskapelige bevis. Det kreves mindre grad av sikkerhet i revisjon enn det vitenskapen krever. Det har imidlertid også med tilgjengelig tid å gjøre og kost/nytte med å fremskaffe bevis. Det er likevel noe vi kan lære. Revisjonsbevisene knyttet til metoder/modeller, forutsetninger og data må vurderes gjennom en vektning mellom deduktive og induktive bevis. En logisk deduktiv analyse vil nok i denne sammenhengen i stor grad knyttes til analyse av metoder/modeller og videre mot refleksjoner av naturlige økonomiske forankringspunkter. Analyse basert på erfaring og induksjon vil starte med data, og videre til refleksjoner av naturlige statistiske forankringspunkter. I praksis vil analysene være en kombinasjon av logikk og deduksjon; samt erfaring og induksjon; men med ulike innslag og vektning i de konkrete tilfellene.

Et eksempel – den sanne markedsrisikopremien

Bevisvurdering av markedsrisikopremie kan være et eksempel. Markedsrisikopremien kan langt på vei i prinsippet, logisk og deduktivt, utledes fra nyttefunksjoner og modeller for hvordan risiko prises i et rasjonelt og perfekt kapitalmarked. Resultatet er typisk en lav risikopremie.

På den andre siden kan markedsrisikopremien utledes basert på erfaring og induksjon gjennom historiske analyser av forskjellen mellom avkastning i aksjemarkedet og statsrenter – eventuelt justert for historiske forhold som ikke er representative for fremtiden. Resultatet er typisk en høy risikopremie. Dette omtales vitenskapelig som markedsrisikopremie-gåten. Hva som er den sanne markedsrisikopremien, er uavklart.

De fleste bruker i praksis historisk forankret markedsrisikopremie – eventuelt anslag på implisitt markedskalibrert risikopremie. Det er tross alt snakk om en 100–200 års historie, slik at den bør vektet tungt. Samtidig har man vitenskapelig forbedret de økonomiske modellene slik at den teoretiske markedsrisikopremien har nærmet seg de historiske og markedsbaserte observasjonene, og er dermed ikke i like klar motstrid som tidligere.

Flere eksempler på analyse av deduktive og induktive bevis

Tilsvarende kan vi analysere andre forutsetninger for et verdianslag. Med mye kortere historiske observasjoner (enn de nevnte 100–200 årene for markedsrisikopremien), som for eksempel for beta-faktoren, rentabilitet og vekst, bør modeller og logisk deduktive bevis tillegges større vekt enn det som gjøres for markedsrisikopremien. Det vil være en vurdering av tilgang på data, hvor representative dataene er, hvor sammenlignbare dataene er over tid og eventuelt sammenlignbarhet mellom selskaper i samme bransje.

Fremtidig rentabilitet

Forutsetninger om fremtidig rentabilitet kan vi ofte komme langt med å bestemme ved å bruke mikroøkonomisk teori og modeller med utgangspunkt i dagens situasjon. Det er i stor grad en logisk deduktiv refleksjon. Det vil typisk være en forventning om at konkurranse vil drive høy rentabilitet mot å normalisere i retning av avkastningskravet (kapitalkostnaden), men vi kan også tenke oss andre utfall avhengig av konkurransesituasjonen.

Er rentabiliteten lav, kan den også normalisere seg, men den kan også ende opp med å forverre seg. Her må vi forstå årsaken til den lave rentabiliteten. Erfaring og induksjon vil ofte starte med de generelle empiriske observasjonene om at rentabilitet for store grupper av selskaper og bransjer vil konvergere mot en normalisert rentabilitet. Erfaring og induksjon av data viser at de fleste selskapene har en rentabilitet i nærheten av avkastningskravet, og at ekstraordinær rentabilitet

Erfaring og induksjon av data viser at de fleste selskapene har en rentabilitet i nærheten av avkastningskravet, og at ekstraordinær rentabilitet er en sjeldenhet.

er en sjeldenhet. Det statistiske forankringspunktet eller grunnfrekvensen i dataene er derfor en normalisert rentabilitet. Erfaring og induksjon om et enkeltstående selskap kan gi andre statistiske forankringspunkter, men ofte vil historiske data om rentabilitet være utilstrekkelig som robuste bevis. Det er for mye støy i dataene.

Vi er derfor tilbake til en logisk deduktiv analyse, som typisk kan være en strategisk analyse av konkurransefortrinn – både Porters fem drivkrefter, analyse av selskapets ressurser (f.eks. McKinsey 7S) og analyser av konkrete konkurransefortrinn som innovative produkter og prosesser; varmerker; kunders byttekostnader; markedets prisdisiplin; unike naturressurser; tilgang til teknologi; stordrifts- og nettverksfordeler; og mye mer som for eksempel bransjens attraktivitet. Vi må ofte kombinere generelle og bransje-relaterte deduktive og induktive bevis med mer selskapsspesifikke deduktive og induktive bevis.

Langsiktig grensekostnad

Tilsvarende kan råvarepriser normalisere seg mot en langsiktig grensekostnad. Det er en logisk deduktiv betraktning basert på forutsetning om for eksempel perfekt konkurranse. Alternativt kan en logisk deduktiv analyse begrunne andre priser gjennom for eksempel spillteori og oligopol. Noen land utøver markedsrett fordi de har behov for en viss oljepris for å balansere statens eller landets finansielle posisjon – eventuelt andre geopolitiske motiver som for eksempel boikott og sanksjoner mot land. Den langsiktige grensekostnaden vil i seg selv ikke kunne anslås presist, men gjerne avhenge av den langsiktige etterspørsels- og tilbudskurven.

Grunnleggende forutsetninger som reserve- og ressursituasjonen, global og regional økonomisk vekst, demografisk utvikling og befolkningsvekst, samt klimapolitikk vil være vesentlige underliggende forutsetninger. Her kan tilbud, etterspørsel og priser på relaterte produkter spille en sentral rolle. Oljeprisen kan påvirkes av gassprisen, og begge prisene kan påvirkes av kull-

og elektrisitetspriser, herunder fornybar energi. Vi kommer raskt over i en kombinert analyse basert på erfaring og induksjon av data, men også logikk og deduksjon ved bruk av metoder/modeller.

Vekst

Vekst vil ofte kunne forankres i generell langsiktig økonomisk vekst, bransjevekst, virksomhetens livssyklusposisjon og investeringer. For den generelle økonomiske veksten kan vi finne anslag i makroøkonomiske analysemiljøer; bransjevekst ut fra bransjen historikk og antatt inntektselastisitet; livssyklusen; og vekst vil alltid måtte knyttes til investeringer (det er grenser for endringer i kapitalens omløpshastighet). Vi trenger noe erfaringsbaserte data, men enda mer en god del analytisk og logisk deduktiv tenkning. Vekst er nesten alltid en svært usikker forutsetning. Erfaring og induksjon svekkes som bevis fordi det ofte er lav korrelasjon mellom historisk vekst og fremtidig vekst. Det klareste logiske og deduktive beviset er sammenheng mellom investeringer og vekst. Uten å forutsette investeringer er det tvilsomt å forutsette vekst på lang sikt.

Selskapers budsjetter og planer

En annen type problemstilling er bevis knyttet til selskapets budsjetter og planer de neste 1–3 årene. En kritisk faktor her er selskapets evne til å gjennomføre planer og tiltak. Ofte legges budsjetter og planer til grunn uten noen form for justering – kanskje også i tilfeller hvor budsjettene historisk har vært altfor optimistiske. Det er en urealistisk prognose for verdsettelsesformål.

Oftest vil budsjetter i sin natur være optimistiske. For styringsformål er det et ønske å lage budsjetter som gjør at organisasjonen har noe å strekke seg etter. Denne forventningsskjevheten må det korrigeres for i verdsettelse.

Alle planlagte tiltak vil ikke bli gjennomført med tiltenkt virkning. Dersom en plan forutsetter at ti uavhengige tiltak skal gjennomføres, og ledelsen er 90 % sikker på at hvert enkelt tiltak blir gjennomført, er det som et utgangs-

punkt likevel kun 35 % sannsynlighet for at alle tiltak gjennomføres. Dersom enkeltstående tiltak er helt kritisk for mange av de andre tiltakene, skal det selvfølgelig ikke mye til for at manglende gjennomføring av dette tiltaket gjør gjennomføring av hele pakken urealistisk. Det kreves en risikovurdering og risikovekting av tiltakene.

Ved store restruktureringer vil det også ofte oppstå overraskelser, og spørsmålet er hvor fleksibel organisasjonen er i utgangspunktet og om planen lett lar seg justere. Det er behov for logisk deduktiv analyse av selve restrukturingsplanen og tilhørende sammenhenger mellom sannsynligheter. Gitt at slike situasjoner er unike, er det lite grunnlag for spesifikk induktiv analyse. Det kan likevel være generelle data som basert på erfaring kan gi grunnlag for vurdering av analogier. Det må gjøres analyser av gjennomføringsevne og fleksibilitet som grunnlag for vurdering av bevis. Det kreves en faglig vurdering av organisasjonen, herunder kompetanse, kapasitet, systemer og kultur.

Interne analyser og dokumentasjon – behov for eksterne bevis

Selskapets administrasjon og styre kan komme langt i å underbygge forutsetninger for et estimat og en verdsettelse gjennom interne analyser og dokumentasjon. Vi kommer likevel aldri utenom at ledelsen vil påvirkes av den alminnelige menneskelige overoptimismen kombinert med økonomiske insentiver som kan trekke i samme retning. Det er imidlertid nyttig å fange opp ulike vurderinger i ulike operative og faglige miljøer i administrasjonen, og ikke minst blant medlemmer av revisjonsutvalget og styret. Det vil være overraskende om ikke de ulike interne kildene kan ha ulike vurderinger. Eventuelt manglende mangfold øker usikkerheten for feilaktige estimater. Eksterne bevis er nødvendig, for å sikre tilstrekkelig pålitelige bevis. Tilgjengelighet av eksterne bevis vil variere mye mellom ulike bransjer og selskaper. Ideelt burde konsensus av eksterne bevis og interne bevis være lik, og da helst med liten spredning blant de eksterne. Slik er det sjeldent i praksis.

Finansanalytikerens verdsettelse

For børsnoterte selskaper kan finansanalytikerens verdsettelse av selskapet være nyttige bevis, og særlig dersom man finner verdianslag for virksomhetens ulike segmenter. Finansanalytikerens verdsettelse av konkurrerende selskaper kan tilsvarende bidra med verdifulle bevis. Her kan vi blant annet finne nyttige bevis for margin- og rentabilitetsforutsetninger, men også vekst og avkastningskrav. I vurdering av slike bevis er det viktig å vurdere kvaliteten og optimismen i de ulike analysene. Vi vet at finansanalytikere i gjennomsnitt vil være for optimistiske. Kanskje kan påliteligheten svekkes i tilfeller hvor finansanalytikeren kommer fra en investeringsbank som har eller nylig har hatt finansielle rådgivningsoppdrag for selskapet. Det blir et spørsmål om vekting av de ulike bevisene.

Finansielle fremtidspriser og bransjeanalytikere

Dersom selskapets produkter eller innsatsfaktorer er råvarer, vil finansielle fremtidspriser være et forankringspunkt. Problemet med slike fremtidspriser er at de ofte dekker en begrenset tidshorisont, og særlig at tidshorisonten er kort for likvide markeder. I noen slike markeder vil det kunne være flere bransjeanalytikere f.eks. for olje- og gasspriser, elektrisitet, sjøtransport, visse matvarer, ulike metallpriser og eiendom. Det vil imidlertid ofte være stor spredning i bransjeanalytikerens estimater. Offentlige bransjeanalyser kan i teorien være påvirket av politiske hensyn, mens kommersielle bransjeanalytikere (spesialiserte markedsanalytikere og investeringsbanker) kan være påvirket av generelle markeds- og kundeinteresser. Bransjeanalytikere preges i mange tilfeller av tunge fagmiljøer, med bred kunnskap og erfaring fra bransjen og dype, velbegrunnede analyser. I enkelte tilfeller kan rapporter og analyser fra forskningsinstitusjoner være tilgjengelig. En vekting av bevisene er relevant. Gitt tyngden av denne type bevis kan det være akseptabelt å akseptere støtte fra et fåtall slike analyser – altså en svært skjev vekting.

Konkurrenter

En annen kilde kan være informasjon om konkurrenter og deres vurdering av ulike forutsetninger. Dels kan dette finnes i årsrapporter eller annen offentlig tilgjengelig informasjon. Her kan det også være stor spredning. Det kan likevel ikke være en forventning at forutsetningene nødvendigvis skal styres mot en bransjekonvergering på grunn av krav til revisjonsbevis. Det vil likevel være viktig å forstå mest mulig av grunnlaget for forskjellene.

Vurdering av bekreftende og motstridende bevis

Men hva vil til slutt være «tilstrekkelig overbevisende»? Det må gjøres gjennom en vurdering av både bekreftende og motstridende bevis. Noen bekreftende bevis kan være så sterke og overbevisende at de alene gir et tilstrekkelig grunnlag for å konkludere med at selskapets estimat er rimelig. Tilsvarende kan motstridende bevis være så sterke at de avkrefter selskapets estimat. Analyse av bevisene kan med fordel forankres i om de i hovedsak er logisk deduktive, eller induktive og basert på erfaring. For logisk deduktive bevis vil det være viktig å undersøke logikken i metoder/modeller, pålitelighetene av premissene og eventuelt deres induktive støtte og hvor solid dekning det er, basert på erfaringer og data. For induktive bevis eller bevis basert på erfaring og data, vil det være viktig å forstå deres statistiske robusthet og representativitet. Forutsetningene for store talls lov og sentralgrensesetningen er sjeldent oppfylt, og vi har derfor et usikkert grunnlag for bruk av gjennomsnitt og statistisk normalfordeling. Ofte vil historiske data heller ikke ha en stabilitet, som gjør dem representative for fremtiden. Det blir derfor ofte et samspill mellom logisk deduktive bevis, og induktive bevis.

I dette samspillet mellom logisk deduktive bevis og induktive bevis, må vi passe på at prognosene forbedres gjennom systematisk og konsistent læring over tid basert på ny informasjon. Hvor følsomme ulike prognoser er for ny informasjon, kan variere. I teorien kan dette analyseres ved såkalt

entropi, men i praksis i større grad basert på skjønnsmessige sensitivitetsanalyser. Det gjør vekting av tidligere prognoser og ny informasjon komplisert. Denne vektingen kan i mange tilfeller gjøres logisk deduktivt ved bruk av den såkalt Bayes-metoden. Noen ganger er dette matematisk komplisert og krever usikre forutsetninger, som ikke gjør det praktisk mulig. Andre ganger er ikke metodens forutsetninger tilfredsstillende.

En begrunnelse som er vanskelig å avvise

Det er selskapet som basert på en profesjonell skjønnsutøvelse, velger et konkret estimat og avlegger regnskapet. Revisors oppgave er å vurdere om estimatet er rimelig basert på innhentede revisjonsbevis. Når revisor oppsummerer de ulike revisjonsbevisene og vurderer deres hensiktsmessighet og tilstrekkelighet, er spørsmålet til slutt om estimatet er rimelig, og at revisor er tilstrekkelig overbevist om dette. Som en praktisk veiledning vil et estimat være rimelig om det basert på bevisene, er «en begrunnelse som det er vanskelig å avvise». Det må være en god begrunnelse, og den må være bevis- og fakta-basert. Ideelt er en konsensus innenfor visse rammer blant fagpersoner, men det er ofte ikke mulig i praksis. Noen vil sikkert bruke ulike uttrykk for å beskrive denne testen – godt skipper-skjønn, godt bondeskjønn, skjønn til mannen i gata, media-testen og lignende. En revisor vil helt sikkert også spørre seg om begrunnelsen vil stå seg overfor tilsynsmyndigheter og i retts-salen, og særlig basert på tidligere avgjørelser i lignende saker. Aristoteles ville naturligvis ha anbefalt den gylne middelvei.

Hva vi kan lære av psykolog og nobelprisvinner i økonomi Daniel Kahneman

Vi kan hente viktig lærdom fra bøkene «Tenk, fort og langsomt» (2012) av Daniel Kahneman og «Støy – når dømmekraften svikter» (2021) av Daniel Kahneman og kollegaene Olivier Sibony (strategiprofessor, og tidligere rådgiver i McKinsey) og Cass R. Sunstein (jussprofessor).

Den første boken bygde på banebrytende arbeid som Kahneman gjorde sammen med Amos Tversky med forskningsartiklene «Bedømming i uvisshet; heuristikker og skjevheter» (1974), og «Valg, verdier og rammer» (1983). Kahneman, sammen med Sibony og Dan Lovallo (strategiprofessor) har i en artikkel «The Big Idea: Before You Make That Big Decision» (2011) utviklet et sett med kontrollspørsmål for å avdekke skjevheter. I denne artikkelen er det kun plass til noen hovedpunkter.

Hvor oppstår feil – skjevhet og støyfeil (variabilitet)

Utgangspunktet er: «Feil ved en enkelt måling = skjevhet + støyfeil»

Feil kan altså reduseres enten ved å redusere skjevhet eller ved å redusere støyfeil, eller begge deler.

Skjevhet og støy – hva er det?

Skjevhet er den gjennomsnittlige feilen i estimatet, mens støy er variabiliteten. Støy er uønsket variabilitet i vurderinger. Vekslende og skiftende bedømmelser eller beregninger av noe som det helst burde være enighet om, er støy. Dette er konsistent med mine tidligere kommentarer om behovet for å redusere skjevheter i estimater og lavest mulig usikkerhet. Dersom flere eksperter systematisk konkluderer med for optimistiske estimater på rentabilitet, er det et eksempel på skjevhet i estimatene. Spredningen i eksperters estimater på fremtidig rentabilitet er et eksempel på støy eller usikkerhet.

Optimisme, kognitive skjevheter, insentiver og press

Reduksjon av «skjevhet» krever fokus på om insentiver og press skaper skjevhet gjennom for høy vekting til fordel for noen alternativer; overdreven entusiasme for enkelte alternativer; at innvendinger mot enkelte alternativer ikke følges opp; informasjon man kjenner seg igjen i vektlegges for mye; informasjon som er lett tilgjengelig vektlegges for mye; ensidig søken etter informasjon som bekrefter et av alternativene; tilfeldig forankring og overdreven vektlegging av historisk informasjon; analogi med historiske suksesshistorier

som ikke er sammenlignbare; overdreven tro på gjennomføringsevne; konkurrenters mottiltak overses; overdreven kortsiktig tapsaversjon; og sikkert mange andre ting. Skjevhet kan ha mange kilder. Det kan også ta lang tid før skjevhet kan måles og dermed oppdages. Det kan være nødvendig med en uavhengig observatør til beslutningsprosessen, som vurderer aktuelle problemstillinger som påpekt i foregående setning.

Utvelgelse og aggregering av ulike prognoser

«Støy» eller spredning av prognoser og estimater, kan reduseres gjennom utvelgelse og aggregering av ulike prognoser og estimater. Utgangspunktet er at gjennomsnitt (eller median) av ulike prognoser garantert vil redusere støy. Boken går videre og konkluderer med at en «utvalgt masse-strategi» som velger de beste prognosemakerne kan være like effektivt eller bedre enn det aritmetiske gjennomsnittet. Man beveger seg altså bort fra en sentrumsvekting av alle prognosene.

Et alternativ er å samle forskjellige oppfatninger ved å bruke den såkalte Delphi-metoden. I sin klassiske form omfatter denne metoden flere runder, der deltakerne sender inn estimater til en moderator, mens de er anonyme for hverandre. For hver nye runde oppgir deltakerne begrunnelsen for estimatene og reagerer på begrunnelsene fra hverandre, fremdeles anonymt. En slik metode kan kombineres med ulike scenariometoder. Metodene minner om en Bayesiansk prosess som utleder Aumanns teorem om konvergens mot enighet eller alternativt enighet om å være uenig dersom ikke strenge forutsetninger er tilfredsstillende.

Hvordan bli en «superanalytiker»?

«Støy» viser videre til Philip Tetlocks forskningsarbeid for å utvikle «superanalytikere». Oppsummert karakteriseres slike analytikere av: «prøve, mislykkes, analysere, justere og prøve igjen». I realiteten en god beskrivelse av en Bayesiansk person som hele tiden er opptatt av systematisk læring.

Tidligere artikler

Profesjonell skjønnsutøvelse (2008)

Artiklene i Revisjon og Regnskap i 2008 drøftet krav til profesjonell skjønnsutøvelse ved prognose- og estimatusikkerhet. Her ble det introdusert en to-trinns prosess hvor vi starter med vurdering av et pålitelighetsintervall før vi går videre og jakter på en forventningsverdi. Pålitelighetsintervallet ble definert som ulike estimater hvor ingen på en overbevisende måte kunne hevde at et av estimatene innenfor et intervall er klart bedre enn et annet estimat. Man velger en bred innfallsvinkel, for eksempel ved hjelp av scenarioanalyser. Dernest søker man mot et beste anslag på forventningsverdien, ved hjelp av for eksempel mer omfattende scenarioanalyser og med mulige subjektive sannsynligheter for hvert scenario, eller ved simuleringer hvor også realopsjoner og ulike strategiske valg reflekteres. Første trinn forsøker å redusere usikkerheten i estimatet. Andre trinn forsøker å finne et forventningsrett estimat.

Prognose og estimatusikkerhet (2017)

Artikkelen i «Finance in Society» går dypere i forståelsen av prognose- og estimatusikkerhet. Det fokuseres på subjektive sannsynligheter. I de fleste praktiske tilfeller er det ikke grunnlag for å beregne objektive sannsynligheter. Subjektive sannsynligheter krever skjønnsutøvelse. Skjønnsutøvelsen vil

typisk starte med naturlige forankringspunkter f.eks. pris lik estimert langsiktig grensekostnad, normalisert rentabilitet, og lignende. Oppdatering med ny informasjon må baseres på systematisk og konsistent læring over tid (i statistisk terminologi f.eks. Bayesiansk analyse). Best mulig treffsikkerhet oppnås dersom estimatet har minst mulig potensiell skjevhet og usikkerheten minimeres. Jo flere drivkrefter analysen inkluderer, jo mindre blir risikoen for forventnings-skjevhet. Ulempen er at estimater med stadig flere drivkrefter øker usikkerhet, med mindre korrelasjoner demper denne (eller i verste fall forsterker den). Vi må søke en optimal kombinasjon. Subjektive sannsynligheter åpner naturligvis for at ulike analyser av ulike aktører kan ha ulike sannsynligheter og forventninger.

Naturlige forankringspunkter (2020)

I artikkelen «Jakten på forventningsverdier» reflekteres det over mulige naturlige forankringspunkter – enten det er økonomiske forankringspunkter, statistiske forankringspunkter (basert på såkalt grunnfrekvens) eller beste praksis (eller konvensjoner jf. John Maynard Keynes). Det grunnleggende problemet er hvordan vi kan forstå og analysere fortiden (og nåtiden), for best mulig å se inn i fremtiden. Rentabilitet kan for eksempel ha tre naturlige forankringspunkter – konvergens mot

avkastningskravet; langsiktig stabil bransjerentabilitet; og rentabilitet utledet av virksomhetens varige konkurransefortrinn. Vekst kan for eksempel ha fire naturlige forankringspunkter – langsiktig BNP-vekst; langvarig bransjevekst; konsistens mellom vekst og investeringer; rimelige intervaller for vekst i ulike deler av livssyklusen.

Avkastningskravet kan deles opp i ulike deler med hver sine naturlige forankringspunkter. I analyse av ulike forankringspunkter vil det ofte være en avveining mellom dagens øyeblikksbilde og ulike historiske utviklings-trekk. Naturlige forankringspunkter oppdateres med ny informasjon. Denne artikkelen utfylte de to tidligere artikkelen fra 2008 og 2017 ved ytterligere refleksjoner om valg av beste estimat innenfor et pålitelighetsintervall. Det er spørsmål om hvordan ulike forankringspunkter vektet basert på forståelsen av historien og ny informasjon. Det argumenteres for at valg av beste estimat ikke nødvendigvis er sentrumsvektet i pålitelighetsintervallet. Sentrumsvekting er i seg selv problematisk fordi yttergrensene i pålitelighetsintervallet oftest vil være upresise, og dermed oppstår typisk et sentrumsintervall. Dersom den underliggende sannsynlighetsfordelingen kan antas å være skjevfordelt, vil det tilsvarende forskyve beste estimat bort fra et sentrumspunkt eller sentrumsintervall.

Støyrevisjon

Som et ytterligere tiltak anbefaler «Støy» en såkalt «støyrevisjon». I realiteten en videreutvikling av Delphi-metoden. Et prosjekt administreres av et prosjektteam, som bidrar til god beskrivelse av saksgrunnlaget; ber om estimater og utvikler spørsmål om grunnlaget for estimatene; samler inn estimater og svar på de konkrete spørsmålene; analyserer forskjellene i estimater; og fortsetter med flere iterasjo-

ner med spørsmål og svar, før forslag til konklusjon diskuteres i gruppen.

Risikovurdering, analyser, prosesser og kontroll

Dersom den interne dokumentasjonen for et regnskapsestimat har vært gjensstand for grundige analyser, prosesser og kontroller for å håndtere skjevheter og støy, vil det åpenbart styrke relevansen og påliteligheten av revisjonsbevisene. I denne vurderingen er det i til-

legg nødvendig å analysere risikoen for hvordan administrasjonen og styre kan være påvirket av insentiver/press (herunder kompensasjonsordninger) og holdninger (og mulige rasjonaliseringer utenfor et profesjonelt skjønn). I verste fall kan feilaktige estimater representerer misligheter.

Den viktige erkjennelsen

Det er viktig at selskapets administrasjon, revisjonsutvalg og styre erkjenner at feil estimater kan skyldes både skjevheter og støy. Analyse og korrigerende tiltak mot skjevhet og støy bør implementeres og operasjonaliseres. Det samme må både ansvarlig revisor og revisjonsselskapet.

Dette bør ikke være en ny erkjennelse. Allerede John Maynard Keynes var oppmerksom på vanskelighetene med å finne et beste forventningsrett estimat jf. «The General Theory of Employment, Interest and Money» (1936), kapittel 12, punkt (vi):

« ... We are merely reminding ourselves that human decisions affecting the future, whether personal or political or eco-

... nomic, cannot depend on strict mathematical expectation, since the basis for making such calculations does not exist »

Problemstillingen har før det i flere hundre år vært sentralt gjennom hele statistikkens historie. Økonomifaget har de siste hundre år gjort store fremskrift, men mye gjenstår. Det har vært alt fra rasjonelle forventninger med og uten ambiguitet, spillteori og statistikk, men også innsikt i hvordan beslutninger rent faktisk fattes basert blant annet på psykologi, sosiologi og biologi.

Erkjennelsen må likevel, som nevnt, bringes videre til konkrete forbedringer av prosesser og nøkkelkontroller. Dette er en naturlig del av en profesjonell skjønnsutøvelse. Selskapet må innhente

tilstrekkelig intern og ekstern dokumentasjon og vurdere skjevhet og støy. Revisor må tilsvarende i den profesjonelle skjønnsutøvelsen vise en profesjonelt skeptisk holdning. Ny ISA 540 krever antakelig mer bevis, og mer konkrete vurderinger av om bevisene er hensiktsmessige og tilstrekkelige. Analyse av bevisene basert på en kategorisering mellom logiske deduktive bevis, samt induksjon og bevis basert på erfaringer og data, kan være nyttig.

En kort innføring og noen tips

Klimarisikorapportering – hva, hvordan og hvorfor

Klimarisikorapportering kan være utfordrende å sette i gang med; det innfører et nytt språk og nye risikodimensjoner for mange selskaper. Samtidig er dette et av de viktigste risikoområdene for norsk næringsliv fremover. Her ønsker vi å gi en innføring i hva klimarisiko er, noen sentrale øvelser selskapet må gjennom og hvordan du kan komme i gang med klimarisikorapportering.

MSc. i Klimaendringer
Yvonne Fadnes
Senior Konsulent i Climate Change and Sustainability Services i EY

Det mest kjente rammeverket for selskapsrapportering på klimarisiko er TCFD-rammeverket «Taskforce for Climate-related Financial Disclosures». Rammeverket ble lagt frem av en arbeidsgruppe fra G20-landene i 2017 – der formålet er å bistå selskaper med å forstå og rapportere på egen klimari-

siko. Når vi i EY jobber med klimarisiko med våre kunder, tar vi utgangspunkt i TCFDs rammeverk. Fra EYs årlige globale klimarisikokartlegging, ser vi at klimarisikorapportering har blitt mer utbredt etter hvert som flere land og investorer krever rapportering iht. TCFD-rammeverket.¹

TCFD-rammeverket består hovedsakelig på to måter. Det gir:

1. veiledning for å definere og analysere klimarisiko og muligheter, og
2. retningslinjer på hvordan man skal rapportere.

1 – Definisjon og analyse – risiko og muligheter

Når man skal gå i gang med å identifisere og analysere klimarisiko, er det også to hovedøvelser man skal gjennom:

¹ www.ey.com/en_us/climate-change-sustainability-services/risk-barometer-survey-2021

- identifisere klimarisiko og muligheter og
- etablere klimascenarier og vurdere klimarisiko og muligheter i lys av disse scenarioene.

Dette vil beskrives under, men først er det greit å vite at klimarisiko og muligheter vanligvis er delt i fire kategorier: fysisk risiko, overgangsrisiko, ansvarsrisiko og muligheter.

Figur: visualisering av TCFDs fremstilling av klimarisiko og muligheter.

Fysisk risiko

Fysisk risiko er knyttet til klima- og værrelaterte hendelser. Eksempler er hetebølger som påvirker arbeidsforhold og effektivitet negativt, tørke som kan redusere tilgangen på vann i vannkrevende produksjon, eller flom som gir forstyrrelser og forsinkelser i leverandørkjeder.

Det skilles mellom to typer fysisk risiko – akutt og kronisk. Akutt fysisk risiko er for eksempel (uforutsette) ekstremværhendelser som har umiddelbare påvirkninger og som gir forstyrrelser i leverandørkjeden, mens kronisk fysisk risiko for eksempel kan være permanente endringer som høyere sommertemperaturer eller havnivåstigning.

Overgangsrisiko

Overgangsrisiko er knyttet til overgangen til et lavkarbonsamfunn. Omstillingen krever endringer i politikk og reguleringer, teknologi og marked- og forbrukeradfærd. For mange selskaper vil disse risikoene være de største.

Politiske risikoer kan være karbonprising som vi allerede ser vil være gjeldende for Norge, utfasing av energi fra fossile kilder, oppfordring til mer effektivt vannforbruk og promotering av mer bærekraftig landbruk. Risikoene assosiert med politikk er knyttet til

typen reguleringer og når disse implementeres.

Teknologisk utvikling og innovasjon kan bidra stort til selskapers omstilling til lavkarbonsamfunnet. Vi finner eksempler er innen fornybar energi, batterilagring, økt energieffektivitet og karbonlagring – dette vil kunne påvirke selskapers konkurransekraft og utgjøre en risiko for de som ikke henger med i den teknologiske utviklingen.

Markedsrisikoer vil kunne være varierte og komplekse, men en sentral risiko kommer fra endringer i tilbud og etterspørsel fra ulike varer, produkter og tjenester. Omdømme og endringer i forbrukeradfærd vil henge sammen med markedsrisiko, der eksempler kan være at utbredelse av solcellepaneler går raskere og utkonkurrerer andre typer energi, det kan komme en markert nedgang i etterspørsel av varer og tjenester som har negativ klimapåvirkning (f.eks. bensinbil velges bort til fordel for elbil eller vegetaralternativer reduserer kjøttetterspørsel).

Ansvarsrisiko

Erstatningskrav kan forekomme om det viser seg at man bevisst har tatt beslutninger, eller fravær av beslutninger, som går mot klimapolitikk.

Eksempelvis kan ofre for klimaendringer saksøke ansvarlige beslutningstakere i land og selskaper. I 2020 ble det felt en historisk dom, der Nederlandsk høyesterett konkluderte med fellende dom i et klimasøksmål.² I dommen kom Nederlands høyesterett til at de menneskerettslige forpliktelsene under Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) innebærer at Nederland har en positiv forpliktelse til å kutte sine klimagassutslipp med 25 prosent innen utgangen av 2020 sammenlignet med 1990-nivå.

Selskaper kan også bli holdt økonomisk ansvarlige for skader som følge av klimaendringer.

Muligheter

I overgangen til lavkarbonsamfunnet vil det være mange forretningsmuligheter. Eksempler som trekkes frem fra TCFD er fra fornybar energi, ressurseffektivitet, produkt- og tjenesteinnovasjon, nye markeder, behov for klimatilpasning og robusthet for å takle konsekvenser av klimaendringer. Eksempler kan være produkter med lavere CO₂-fotavtrykk og løsninger som øker energieffektivitet til solcellepaneler og vindmøller.

Øvelser

Øvelse A Kjenn din verdikjede – fra råvarer, produksjon, forbruker og avhending/gjenbruk

For å bli kjent med klimarisiko og muligheter starter vi med en kartlegging av de ulike kategoriene av risikoer og mulighetene gjennom verdikjeden: Hvilke fysiske, overgangs- og ansvarsrisikoer er ditt selskap utsatt for? Kartleggingen bør ta for seg hele verdikjeden: fra råvarer og underleverandører, transportetapper, produksjon, kunde/forbruker og til slutt avfall/gjenbruk.

Tips

Mye informasjon finnes allerede i selskapet. Forbered derfor arbeidsmøter med de som kjenner relevante deler av selskapet (f.eks. leverandørkjede, kundedimensjon, produktutvikling) og som gjennom egne diskusjoner og skrivi-

² www.nhri.no/2020/nederlands-hoyesterett-med-fellende-dom-i-klimasoksmal/

vebordsøvelser gir en god første oversikt.

Fysisk risiko kan være uvant for selskaper i starten, men også en øyeåpner for mange – da dette kan gjøre at man blir bedre kjent med egne lokasjoner, operasjoner og leverandører.

Når kartleggingen er gjennomført, kan man vurdere om ulike risikoer og muligheter hindrer eller bidrar selskapet i å nå sine mål.

finnes mange scenarioer der ute, så her kan man benytte seg av mye eksisterende materiale.

Ingen kjenner fremtiden, men scenario-tenking er et godt verktøy som hjelper å utvide og visualisere risikolandskapet. Vi vet at verdenssamfunnet har sagt de vil gå sammen for å begrense global oppvarming, videre ser vi at utslippene fortsetter å gå opp. Hvorvidt vi når klimamålene eller ikke vil gi to vidt forskjellige verdener.

vante for noen risikokategorier. For fysisk risiko vil risikoene bli tydeligere i scenarioer som har medium eller høy temperaturøkning, mens for overgangsrisiko gir lav- eller medium temperaturøkning de beste diskusjonene.

Det kan også være en god idé først å vurdere hvordan man skal gå frem med selve prosessen – om man bør definere scenarier først og deretter definere risikoer, eller definerer risikoer først og deretter scenarier.

Kartleggingen kan inneholde spørsmål som:

– **Råvarer og komponenter**

- Er råvarene i fare for å bli knappere gjennom fysisk klimaendringer, eller at det kommer mer klimavennlige alternativer til råmaterialer?
- Hvilke land er det operasjoner i og hva er aktuelle reguleringer som kan endres?

– **Transportetapper**

- Er vi avhengige av lange, globale leverandørkjeder som er sårbare for forstyrrelser?
- Er det prosjektet klimarisiko i ekstremvær gjennom transportruter – og er det planer for at infrastrukturen i områdene tilpasses for klimaendringene?
- Vil en CO₂-avgift gjøre våre transportetapper mye dyrere?

– **Produksjon**

- Har vårt produkt/tjeneste et høyt klimafotavtrykk? Hvilke muligheter har vi for å redusere klimafotavtrykket (f.eks. gjennom tilgjengelig teknologi eller bytte energikilder)?
- Bidrar produktet/tjenesten til klimagassreduksjon eller klimatilpassning (mulighet)?
- Hvilke reguleringer gjelder og forventes i produksjonsland?
- Forbruker
- Kan forbrukeres etterspørsel endres som følge av økt bevissthet om klimaendringer og klimarisiko?

– **Avhending/gjenbruk**

- Kan produktet resirkuleres, gå tilbake i produksjon og dermed redusere behovet for råmaterialer?

2 – Retningslinjer for rapportering

I klimarisikorapportering er det ikke en fasit på hvordan rapporteringen skal gjøres eller hva det er konkret man skal rapportere om. Det finnes derfor ingen fasit, men åpenhet knyttet til metoder og prosesser er viktigst.

Noen selskaper starter med en egen TCFD-rapport, andre innlemmer det i større grad i annen rapportering. Et godt eksempel på integrasjon av klimarisiko i øvrig rapportering finner vi hos Yara, som inkluderer klimarisiko i notene i regnskapet. Det kommer i tillegg til en detaljert rapport i Styrets beretning.

Overordnet anbefaler TCFD-rammeverket rapportering på fire nivåer: Styling av selskapet, strategiarbeidet, risikohåndtering og mål og metoder. Hva som spesifikt etterspørres under hvert enkelt område, beskrives nedenfor.

Øvelse B – Scenarioanalyser – vurder hvordan selskapets identifiserte risiko og muligheter påvirkes i ulike scenarioer?

Som en del av anbefalt rapportering knyttet til strategi, etterspør TCFD betydningen av ulike scenarioer, inkludert et togradersscenario eller lavere. Scenarioanalyser vurderes kanskje som mest utfordrende for mange, men det

Tips

Vi har erfart at det kan være en fordel å begrense seg til to scenarioer for de første diskusjonene. Tre kan gjerne bli for komplisert. Finn gode kilder og bygg scenarioene på disse.

Færre scenarioer gjør det også lettere å sortere mellom fysisk versus overgangsrisiko. Noen scenarioer er mer rele-

Styring	Strategi	Risikostyring	Mål og metoder
Beskriv virksomhetens styring av klimarelaterte trusler og muligheter.	Beskriv aktuelle og potensielle virkninger av klimarelaterte trusler og muligheter på virksomhetens forretninger, strategi og finansielle planlegging.	Beskriv hvordan virksomheten identifiserer, vurderer og håndterer klimarelatert risiko.	Rapporter på metoder, mål og parametere (metrics and targets) som brukes for å vurdere og håndtere relevante klimarelaterte trusler og muligheter.
Anbefalt rapportering	Anbefalt rapportering	Anbefalt rapportering	Anbefalt rapportering
a) En beskrivelse av styrets oppsyn med klimarelaterte trusler og muligheter	a) Beskriv klimarelaterte trusler og muligheter virksomheten har identifisert på kort, mellomlang og lang sikt.	a) Beskriv prosessene virksomheten benytter for å identifisere og vurdere klimarelatert risiko	a) Beskriv metodene virksomheten bruker for å vurdere klimarelaterte trusler og muligheter i lys av dens strategi og prosesser for risikostyring
b) Beskriv ledelsens rolle i vurdering og styring av klimarelaterte trusler og muligheter	b) Betydningen av klimarelaterte trusler og muligheter for virksomhetens forretninger, strategi og finansielle planlegging.	b) Beskriv virksomhetens prosesser for håndtering av klimarelatert risiko.	b) Virksomheter bør rapportere på Scope 1, Scope 2, og hvis hensiktsmessig, Scope 3-klimagassutslipp, og de relaterte risikofaktorene
	c) Beskriv den potensielle betydningen av ulike scenarier, inkludert et 2C-scenarie, på virksomhetens forretninger, strategi og finansielle planlegging	c) Beskriv hvordan prosesser for å identifisere, vurdere og håndtere klimarelatert risiko er integrert i virksomhetens helhetlige risikostyring.	c) Beskriv målene virksomheten bruker for å håndtere klimarelaterte trusler og muligheter og resultater i forhold til målene

Figur: Finans Norge har også laget en veiledning for å komme i gang med klimarisiko-rapportering, og flere tips kan finnes her. I figuren har de oversatt TCFD-rammeverkets oversikt over overordnet rapporteringsanbefalinger knyttet til de fire områdene.
Kilde: Finans Norge³

Relevansen for ditt selskap – fra forventning til myndighetskrav?

Så hvor viktig er det egentlig å komme i gang? Tidligere i år formaliserte Regjeringen sin støtte til TCFD-anbefalingene om selskapsrapportering om klimarisiko. Allerede i 2019 uttalte Regjeringen en forventning om at store norske selskaper følger de internasjonale TCFD-anbefalingene. Regjeringens klimarisikoutvalg anbefalte i 2018 ikke å innføre egne lovkrav til slik rapportering, men pekte på mulige EU/EØS-regler. I april 2021 la Europakommisjonen frem forslag til et nytt direktiv om bærekraftsrapportering («Corporate Sustainability Reporting Directive») som innebærer at TCFD-anbefalingene gjennomføres i EUs regnskapsregelverk.⁴

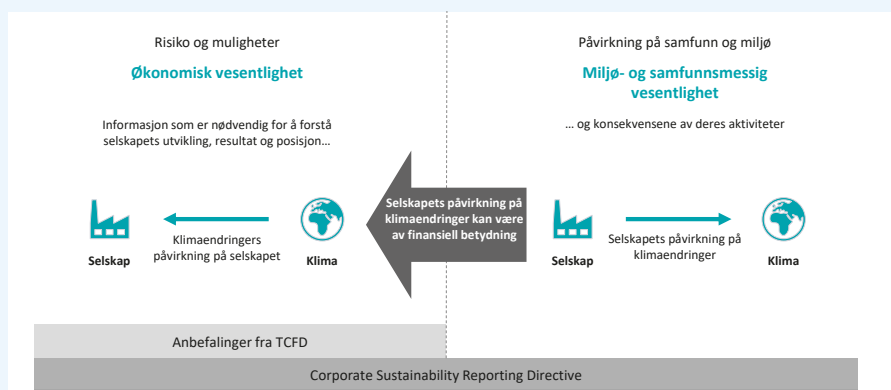
I Norge har også regnskapsloven paragraf 3-3-c redegjørelse for samfunnsansvar blitt oppdatert og gjelder for store foretak fra 1. juli. Den største endringen er at det er tydelig at selskapene må rapportere om de vesentlige risikoene knyttet til foretakets virksomhet.⁵

EUs nye direktiv for bærekraftsrapportering (CSRD)

EUs direktiv for bærekraftsrapportering, vil erstatte nåværende «Non-financial reporting directive» (NFRD). Det nye direktivet, som forventes å tre i kraft i 2023, vil gjelde for nærmere 50 000 selskaper, en markant økning fra NFRDs dekning på 11 000 selskaper i EU. Etter direktivet skal selskaper rapportere etter prinsippet om «dobbel vesent-

lighet» – som kort fortalt innbefatter en vurdering av hvordan selskapet påvirker verden gjennom egen verdikjede, samt hvilke risikoer og muligheter selskapet er utsatt for gjennom hvordan omverden (f.eks. klima) påvirker selskapet. Eksempelvis pålegger direktivet at selskaper rapporterer på hvordan de skal bidra til klimamålet på 1,5 grader.

Banker og investorer – rapporter i økende grad på egen klimarisiko gjennom utlåns- og investeringsporteføljer
Både regnskapsloven og EUs nye direktiv for bærekraftsrapportering behandler dermed klimarisikorapportering, og selskaper kan forvente at etterspørsel på denne typen rapportering vil øke – om ikke først fra myndighetene, så ifra investorer og banker, som i økende grad også etterspør denne informasjonen som en del av sin egen klimarisikoeksponering- og vurdering. I EYs globale investorundersøkelse i 2020 sa 67 % av investorene at de aktivt bruker ESG-rapportering som følger TCFD-anbefalingene. 78 % av de sistnevnte bruker TCFD-informasjon i sine investeringsbeslutninger.⁶

Figur: Visualisering av dobbel vesentlighet og hvordan CSRD skiller mellom risiko og muligheter knyttet til klima og selskapers påvirkning på klima. TCFD har fokus på risiko og muligheter gjennomgående for investorer. På høyre side vil f.eks. klimagassregnskapet ligge, men på venstre side omtales fysisk, overgangs- og ansvarsrisiko og mulighetene.

3 www.finansnorge.no/siteassets/tema/barekraft/klimarisiko/klimarisikorapportering--en-veiledning.pdf
4 regjeringen.no/no/aktuelt/regjeringen-formaliserer-stotten-til-internasjonale-anbefalinger-om-klimarisikorapportering/id2850092/
5 revisorforeningen.no/fag/nyheter/ending-av-regnskapsloven/
6 EY Global Investor Survey 2020, https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_gl/topics/assurance-pdfs/ey-global-institutional-investor-survey-2020.pdf

Skjønn eller sjekkliste?

Mengden av informasjon i IFRS-regnskap har siden implementeringen i 2005 økt jevnt og betydelig. Konsekvensen er at relevant informasjon risikerer å «drukne» i generisk informasjon, samt at selskapsspesifikke forhold i mindre grad vektlegges. IASB har derfor foreslått å erstatte gjeldende regelbaserte opplysningskrav med krav som krever betydelig skjønnsutøvelse.

Aktuelt om finansiell rapportering

Formålet med denne spalten er å gi løpende oppdatering på aktuelle og sentrale spørsmål om finansiell rapportering. Det vil kunne være nye standarder eller tolkninger fra IASB eller NRS, men også relevante uttalelser gitt av regulerende myndigheter, eller kommentarer til andre relevante utviklingstrekk med betydning for norske foretaks finansielle rapportering. En regnskapsfaglig spesialistgruppe i EY er forfattere av spalten. Dette nummerets spalte er forfattet av dr. oecon., statsautorisert revisor og nordisk IFRS-leder Steinar S. Kvifte.

Dr. oecon. og statsautorisert revisor
Steinar S. Kvifte
Partner EY

Bakgrunn

De senere årene har det internasjonalt, og også i Norge, blitt reist kritikk mot at finansregnskap, og da primært IFRS-regnskap, er for omfattende og at den relevante informasjonen er tungt tilgjengelig. Begrepene *disclosure overload* og *cutting the clutter* brukes ofte. Problemstillingen kan mer generelt omtales som informasjonsvalgproblem. «Valg» blant annet fordi det i praksis er opp til regnskapsprodusentene om mer informasjon enn det som er etablert som minimumskrav til regnskapet skal gis, men også fordi regnskapsprodusentene i praksis har en viss fleksibilitet i grad av skreddersøm som tilstrebes. Konsekvensen av dårlige informasjonsvalg er informasjonstap. Benevnelsen «informasjonstap» kan forstås på flere måter, men i sammenhengen her er det opplagt at det er tale om et tap som brukerne lider. Tap av informasjon gjør at brukerne i sin beslutningstaking må

forholde seg til større usikkerhet, og usikkerhet øker premien som brukeren krever ved investering. At informasjonstap i regnskapet er en sentral problemstilling, er det derfor neppe noen uenighet om. Ved å redusere informasjonstapet vil selskapene redusere sin kapitalkostnad.

IASBs igangsatte i 2014 et såkalt «noteinitiativ» for å behandle informasjonsvalgproblemet etter en erkjennelse av at det delvis kunne henføres til stadig mer omfattende krav til noteinformasjon i standarder og tilsynelatende stadig mindre kritisk anvendelse av de samme notekravene. Noteinitiativet har resultert i en rekke endringer og nyttgivelser de siste årene, nå sist i form av et forslag om å erstatte gjeldende notekrav med krav som i større grad forutsetter utstrakt skjønnsutøvelse.

«Pilotprosjektet»

Hva og hvorfor

IASB publiserte i mars i år *Disclosure Requirements in IFRS Standards – A Pilot Approach (Proposed Amendments to IFRS 13 and IAS 19)*. Som tittelen

tilsier, høringsutkastet er mer omfattende og gjennomgripende enn det som er normalt i forslag til standardendringer. Det fremkommer ved at tittelen henviser til opplysningskrav i IFRS generelt, ikke en standard spesielt, og i henvisningen til at dette er å anse som en «pilotmodell». Parentesen snevrer det noe inn, tilsynelatende, ved at det fremkommer at det foreslås endringer i to konkrete standarder, IFRS 13 *Måling av virkelig verdi* og IAS 19 *Ytelser til ansatte*. Kort oppsummert er det nettopp det som er innholdet i høringsutkastet, nemlig (1) et forslag til modell for utarbeidelse av krav til tilleggsopplysninger og (2) forslag til endringer i noteopplysningskravene i IFRS 13 og IAS 19 utviklet ved anvendelse av pilotmodellen.

Det uttalte målet til IASB er at pilotmodellen vil være egnet til å avvikle det som ofte oppfattes å være en sjekkliste-preget tilnærming til utarbeidelse av noteopplysninger og i stedet innføre en målbasert tilnærming som innebærer at regnskapsprodusentene ved utstrakt bruk av skjønn utleder hva som er rele-

vante tilleggsopplysninger ut fra selskaps-spesifikke omstendigheter.

Hovedutfordringen med gjeldende modell, etter IASBs oppfatning, er at den innebærer at de ulike standardene alle lister opp en rekke obligatoriske opplysningskrav, som i praksis i stor grad etterleves uten noen form for skjønnsbasert «overstyring». Det er denne etterlevelsen som ofte omtales som «sjekklistetilnærmingen». Den nevnte skjønnsbaserte overstyringen refererer først og fremst til anvendelse av den allmengjeldende vesentlighets-terskelen som i prinsippet er en underliggende forutsetning for rapportering etter IFRS. Når en i praksis i liten grad drar veksler på vesentlighetstærskelen, ved kritisk å vurdere om informasjon som følger av de obligatoriske opplysningskravene er relevant, og at informasjonen som gis i stor grad er generisk og ikke tilpasset selskapets spesifikke omstendigheter, bidrar det til informasjonstap.

Den målbaserte modellen

Pilotmodellen etablerer tre målnivåer – (1) overordnede opplysningsmål, (2) spesifikke opplysningsmål og (3) informasjonsheter.

Overordnede opplysningsmål fokuserer på brukernes informasjonsbehov. Som eksempel kan det foreslåtte overordnede opplysningsmålet i IFRS 13 brukes: *Et foretak skal gi informasjon som gjør det mulig for brukerne av regnskapet å vurdere den usikkerheten som er forbundet med virkelig verdi-måling av eiendeler og gjeld* (forenklet oversettelse). Ved første øyekast kan kanskje dette opplysningsmålet fremstå vel overordnet med små eller ingen praktiske implikasjoner, men det er neppe riktig. Det sentrale er at det henleder oppmerksomheten mot det som er det helt essensielle for brukerne når det gjelder måling, nemlig klargjøring og transparens rundt den iboende usikkerheten i punktestimater.

Det legges opp til at ulike standarder kan inneholde flere spesifikke opplysningsmål. For eksempel foreslås det spesifikke opplysningsmål i IFRS 13

som klargjør betydningen av opplysninger om kategorisering i målehierarkiet, metodebruk, forutsetninger, usikkerhetsintervaller og forklaring av verdiendringer. Utledning av alle disse fra det overordnede opplysningsmålet er rimelig selvforklarende, noe som bidrar til større forståelse av både modellen og opplysningskravene.

De overordnede og spesifikke opplysningsmålene utfylles av informasjonsheter. Noen få angis å være obligatoriske, på lik linje med minimumskrav i gjeldende standarder, mens de aller fleste er kun eksempler på opplysninger som kan gis for å oppfylle de nevnte målene. Et eksempel på det siste er opplysninger om årsaken til overføringer mellom nivåer i målehierarkiet for å oppfylle det spesifikke opplysningsmålet om forklaring av verdiendringer, mens et eksempel på et obligatorisk krav utledet av det samme spesifikke opplysningsmålet er en tabellarisk oppstilling som avstemmer inngående og utgående virkelig verdibalanser, med forklarende tekst til hver avstemningspost.

Enkelte har påpekt at pilotmodellen allerede er delvis innført i gjeldende IFRS, først og fremst representert ved nyere standarder som IFRS 15 *Driftsinntekter fra kontrakter med kunder* og IFRS 16 *Leieavtaler*. Det er riktig at disse standardene inneholder opplysningsmål, men det er likevel ikke en tilsvarende modell som det IASB foreslår i pilotprosjektet. En kortfattet oppsummering av forskjellene er at de nevnte standardene inneholder det som ligner på overordnede opplysningsmål, og disse er kombinert med obligatoriske informasjonsheter (minimumskrav). I så måte representerer forslaget en vesentlig nyskaping også sammenlignet med disse nyere standardene.

Fortsettelsen

Forslaget har høringsfrist 12. januar 2022 og som et utgangspunkt er det å forvente at høringsinstansene er positive til IASBs initiativ til å tilrettelegge for mer skreddersøm og mindre bruk

av sjekklister i utarbeidelsen av tilleggsopplysninger. Brukerne etterlyser mer skreddersøm og regnskapsprodusentene opplever ofte at bruk av sjekklister er lite konstruktivt.

På den andre siden er det ingen tvil om at det å erstatte minimumskrav med opplysningsmål og informasjonsheter vil kunne innebære mer ressurskrevende prosesser ved at skjønnsutøvelse stiller større krav til involvering av ulike nivåer og ressurspersoner i et selskap. Videre er det liten tvil om at det å etablere en god forståelse for brukerbehovene, som tross alt er den styrende rettesnoren i pilotmodellen, kan være krevende. Det er alltid et større eller mindre innslag av subjektivitet i en relevans- og vesentlighetsvurdering, noe som kan medføre at revisjon av noteopplysningene vil bli mer komplisert i pilotmodellen, og risikoen for å bli overprøvd av for eksempel regulerende myndigheter, som Finanstilsynet i Norge, kan også være en faktor som kan påvirke regnskapsprodusentenes vurdering av om pilotmodellen er mer formålstjenlig enn gjeldende krav.

En annen observasjon som enkelte har trukket frem som en utfordring med pilotmodellen, er at sammenlignbarheten mellom selskaper trolig vil reduseres, noe som alt annet likt oppfattes av mange brukere å være en viktig forutsetning for å lette analysearbeid. Sammenlignbarheten på tvers av landegrensene kan også bli utfordret om forståelsen blant regulerende myndigheter av «god praksis» blir forskjellig.

Med dette som bakteppe blir det spennende å se hvordan responsen på høringsutkastet blir og hvordan IASB kommer til å reagere på responsen.

Del II – livsforsikring:

Regnskapsføring i forsikringselskaper

Denne artikkelen må leses i sammenheng med Regnskapsføring i forsikringselskaper del I om livsforsikring, publisert i Revisjon og Regnskap nummer 6 2021. Mens vi i artikkelens del I så på virksomhetsregler, produkter i livsforsikring og resultatregnskapet, vil vi her i del II se nærmere på resultatanalyse og overskuddsdeling og balansen i et livforsikringsregnskap. I neste del vil vi se på regnskapsføring i skadeforsikringselskaper.

Statsautorisert revisor/AFA/MSc
in Economics and Business
Administration
Karoline Kvinge Toften
Manager EY

Statsautorisert revisor/
MSc Business
Jonas Røise
Manager EY

Statsautorisert revisor/
AFA MBA
Finn Espen Sellæg
Partner EY

Innholdet i artikkelen står for forfatterens egen regning, og representerer ikke nødvendigvis EY sitt offisielle syn.

Resultatanalyse og overskuddsdeling

Som beskrevet i del I av artikkelen driver et livsforsikringselskap både med risikodekning og forvaltning av sparemidler for fremtidige pensjonister. En betydelig andel av forvaltningsinntektene og risikoresultatet tilordnes kundene. I resultatregnskapet blandes tradisjonelle balansestørrelser med forsikringstekniske forhold inn, noe som gjør det krevende å forstå regnskapet direkte. Dette da det blir vanskelig å vurdere de ulike elementene i virksomheten basert på resultatregnskapet alene. Resultatoppstillingen er dessuten ikke tilpasset virksomhetsreglene fullt ut.

I note til årsregnskapet finner man imidlertid en resultatanalyse som gir en bedre forståelse av de økonomiske sammenhengene i livsforsikringselskapet. Denne skiller ut og presenterer de ulike resultatelementene i henhold til virksomhetsreglene hver for seg. Resultatanalysen viser også fordelingen av resultatet mellom kundene og selskapets egenkapital.

Resultatanalysen skal spesifiseres pr. forsikringsordning og vi ser at summen av de ulike resultatelementene i

resultatanalysen under tilsvarer det tekniske resultatet på 1 180 som vist i del I av artikkelen.

Resultatanalyse

Resultatanalysen splitter driftsresultatet i ulike elementer definert i virksomhetsreglene, slik at man kan analysere dem hver for seg. Premieinntekten allokteres til de ulike kalkyleelementene slik at man illustrerer hvor mye premie som er satt av til å dekke forsikringsrisiko og hvor mye som er satt av til å dekke driftskostnader. Dette sammenlignes så med de faktiske erstatningskostnadene og driftskostnadene, og differansen gir risikoresultatet og administrasjonsresultatet. Ved å sammenligne garantert avkastning med faktisk finansavkastning kommer vi frem til renteresultatet. Nærmere om de ulike resultatelementene følger under:

a. *Risikoresultatet* – er differansen mellom risikodelen av årets forfalte premie og de faktiske risikokostnadene.¹ Det oppstår som følge av at faktisk dødelighet og uførhet avviker fra det som er forutsatt i premietariffen. Risikoresultatet vil også påvirkes av endrede estimater, for eksempel nye dødelighetsforvent-

ninger. Reassuranseresultatet som er differansen mellom betalt og mottatt reassuranse i perioden, er en del av risikoresultatet.

- b. *Administrasjonsresultatet* – er differansen mellom administrasjonsdelen av årets forfalte premie og de faktiske administrasjonskostnadene i det tekniske resultatet i livsforsikringselskapet.
- c. *Renteresultatet* – er differansen mellom faktisk oppnådd realisert avkastning og garantert avkastning. For kollektivporteføljen føres realisererte verdiendringer mot kursreguleringsfondet, og blir derfor nettet ut i resultatregnskapet og inngår derfor ikke i renteresultatet. Selskapet kan velge å tilordne deler av renteresultatet til tilleggsavsetninger. For produkter med investeringsvalg eller andre produkter uten en garantert minimumsavkastning tilfaller/belastes årets avkastning forsikringskontrakten. Renteresultat kan også omtales som avkastningsresultat (slik som i eksemplet på neste side).

¹ Forsikringsvirksomhetsloven § 3-14.

Note 13 - Resultatanalyse fordelt per bransje

(NOK mill.)	Kollektiv pensjon privat	Kollektiv pensjon offentlig	Gruppe-livs-forsikring	Individuell kapital-forsikring	Individuell rente/pensjons-forsikring	Skade-forsikring	Storebrand Livsforsikring AS		BenCo		Storebrand Livsforsikring konsern	
							2019	2018	2019	2019	2019	2018
Finansinntekter ¹⁾	18 434	101	46	951	974	19	20 524	2 277	828	5 389	26 709	3 975
Garantert rente	-17 424	-66	-28	-935	-961	-12	-19 425	-1 954	-838	-5 222	-25 485	-3 356
- herav tilført premiefond	-3						-2	-5			-35	-45
Avkastningsresultat	1 010	35	18	16	13	7	1 099	323	-10	167	1 223	618
Risikopremie	122	-9	693	603	-99	274	1 585	1 586		155	1 739	1 887
Risikotilskudd ¹⁾	358	9	-749	-374	122	-250	-884	-603		-98	-983	-1 028
Netto gjenforsikring med videre ²⁾	22		-4	-1		7	24	98		-3	20	95
Risikoresultat	503	0	-60	228	23	30	724	1 081		53	777	955
Administrasjonspremie ¹⁾	1 422	31	68	165	118	48	1 852	1 726	51	1 421	3 323	3 155
Driftskostnader	-963	-36	-68	-208	-165	-70	-1 509	-1 456	-17	-942	-2 468	-2 404
Administrasjonsresultat	459	-5	0	-43	-47	-22	342	270	34	479	855	751
Øvrig ²⁾								141				143
Pris på rentegaranti	247	18					265	269			265	269
Fortjenesteelement risiko	35	6					41	46			41	46
Bransjeresultat brutto	2 254	54	-41	201	-11	15	2 471	2 130	24	699	3 162	2 782
Netto til/fra tilleggsavsetninger	-823	-26		1	-5		-853	-139			-853	-139
Avkastningsresultat tilført kunder	-189	-9		-1			-199	-162			-199	-162
Risikoresultat tilført kunder	-196						-196	-194			-196	-194
Annen tilordning av overskudd til kunder				-29	-13		-43	-58			-43	-58
Resultat av teknisk regnskap (til eier)	1 046	18	-41	172	-30	15	1 180	1 576	24	699	1 871	2 228
- herav avsatt til risikoutjevning-fond	232						232	220			232	220

Overskuddet knyttet til risiko og sparing tilfaller forsikringskundene, mens overskuddet fra administrasjonsresultatet tilfaller selskapet.

Overskuddsdeling

Overskuddet knyttet til risiko og sparing; det vil si fra risikoresultatet og renteresultatet skal tilfalle forsikringskundene, mens overskuddet fra administrasjonsresultatet tilfaller selskapet i sin helhet.

- Risikoresultatet* – kunden får tilført overskudd på risikoresultatet, mens et underskudd i utgangspunktet må dekkes av forsikringsselskapet. Inn-til halvparten av risikooverskuddet kan overføres til et risikoutjevning-fond. Underskudd på risikoresultatet senere år kan dekkes fra risikoutjevning-fondet før forsikringsselskapet eventuelt må trekke på egenkapitalen for å dekke underskuddet.²
- Administrasjonsresultatet* – et over-/underskudd på administrasjonsresultatet tilfaller/dekkes av forsikringsselskapet.
- Renteresultatet* – et positivt renteresultat vil tilfalle kundene, mens forsikringsselskapet må dekke et eventuelt underskudd på renteresul-

tatet. Renteresultatet beregnes etter avsetning til kursreguleringsfond, det vil si at det kun er realiserede kursgevinster som inngår. Et positivt renteresultat kan imidlertid settes av som tilleggsavsetninger, som i år med lav avkastning kan benyttes til å dekke avkastningen mellom null prosent og den garanterte avkastningen.³ Tilleggsavsetningene foretas pr. kontrakt og maksimal størrelse på tilleggsavsetningene er regulert i forsikringsvirksomhetsloven til 12 % av premiereserven. Lovverket har imidlertid særregler for fripoliser og pensjonskapitalbevis med kontraktsfastsatte forpliktelser som sier at selskapet har rett til å holde tilbake inntil 20 % av renteresultatet, etter fradrag for et eventuelt negativt risikoresultat, slik at kunden kun får tildelt 80 % av renteresultatet for slike produkter (modifisert overskuddsdeling).⁴

2 Forsikringsvirksomhetsloven § 3-14.

3 Forsikringsvirksomhetsloven § 3-13 og § 3-19.

4 Forsikringsvirksomhetsloven § 3-16.

revisorforeningen

KURS

WEBINAR

Entreprenørbransjen – regnskap, merverdiavgift og skatt

Kurset gir deg oversikt over de mest sentrale områdene innen det omfattende regelverket knyttet til entreprenørbransjen med hensyn til regnskap, merverdiavgift og skatt.

Dato og tidspunkt: 10.11. kl. 9:00–16:00

Påmeldingsfrist: 9.11.

Påmelding: revisorforeningen.no

Målgruppe: Revisorer som er engasjert i revisjon av entreprenørvirksomheter, samt økonomi- og regnskapsansvarlige i slike organisasjoner.

Foredragsholdere:

Svein Wiig, Statsautorisert revisor, KPMG
Jan Ove Fredlund, Advokat, KPMG Law

Utover dette tilfaller avkastning på selskapsporteføljen, et fortjeneste-element på risiko og premien for avkastningsgarantien, selskapet.

KOLLEKTIV PENSJON OFFENTLIG

(NOK mill.)	Ytelsesbasert uten investeringsvalg	Storebrand Livsforsikring AS	
		2019	2018
Finansinntekter ¹⁾	101	101	78
Garantert rente	-66	-66	-73
Avkastningsresultat	35	35	5
Risikopremie	-9	-9	-5
Risikotilskudd ¹⁾	9	9	6
Netto gjenforsikring med videre ¹⁾			
Risikoresultat	0	0	1
Administrasjonspremie ¹⁾	31	31	33
Driftskostnader	-36	-36	-39
Administrasjonsresultat	-5	-5	-6
Pris på rentegaranti	18	18	17
Fortjenesteelement risiko	6	6	6
Bransjeresultat brutto	54	54	22
Netto til/fra tilleggsavsetninger	-26	-26	-1
Avkastningsresultat tilført kunder	-9	-9	-3
Resultat av teknisk regnskap	18	18	16

Vi ser her at for dette produktet blir resultatet på 54 fordelt med 26 til tilleggsavsetninger, 9 til kunder og 18 til selskapet. Resultat til kundene nettes i resultatregnskapet som økte forsikrings-tekniske avsetninger (26) eller midler tilordnet forsikringskontraktene (9), og det er selskapets andel av resultatet som inngår i resultatet for det tekniske regnskapet (18).

Fordeling av resultatelementer mellom kunde og forsikringselskapet

I spesifikasjonen til resultatanalysen fremkommer fordelingen av de ulike resultatelementene mellom kunde og selskapet for de ulike forsikringsproduktene. Vi ser her at administrasjonsresultatet, rentegarantipremien og fortjenesteelementet i sin helhet tilfaller eierne, mens avkastningsresultatet etter fratrukk for tilføring til tilleggsavsetninger i sin helhet tilfaller kundene (35 – 26 = 9). Dette skyldes at det kun er kundeporteføljene (kollektiv- og investeringsvalgporteføljen) som inngår i det tekniske resultatet, og avkastningen på selskapsporteføljen kommer ikke inn før i den ikke-tekniske delen av regnskapet hvor overskuddet tilfaller selskapet direkte. Risikoresultatet deles mellom kundene og selskapet, og vi ser fra eksemplet over at risikoresultatet utgjør 0 og derfor verken tilfaller eier eller kunde.

Spesifikasjonen under viser resultat-analysen Kollektiv pensjon offentlig.

Særregler for overskuddsdeling – fripoliser og pensjonskapitalbevis

Spesifikasjonen under viser resultat-analysen Foretakspensjon uten investeringsvalg og fripoliser uten investeringsvalg i segmentet kollektiv pensjon privat, hvor resultatet som tilføres til Storebrands egenkapital er henholdsvis 220 og 405. La oss se nærmere på produktet Fripoliser uten investeringsvalg for å illustrere særreglene for overskuddsdeling for fripoliser og pensjonskapitalbevis.

KOLLEKTIV PENSJON PRIVAT

(NOK mill.)	Foretakspensjon uten investeringsvalg	Fripoliser uten investeringsvalg
	Finansinntekter ¹⁾	828
Garantert rente	-618	-4 230
- herav tilført premiefond	-2	
Avkastningsresultat	210	744
Risikopremie	-43	-448
Risikotilskudd ¹⁾	1	877
Netto gjenforsikring med videre ¹⁾	12	-1
Risikoresultat	-30	428
Administrasjonspremie ¹⁾	160	435
Driftskostnader	-160	-264
Administrasjonsresultat	0	171
Øvrig ²⁾		
Pris på rentegaranti	237	
Fortjenesteelement risiko	34	
Bransjeresultat brutto	450	1 343
Netto til/fra tilleggsavsetninger	-167	-646
Avkastningsresultat tilført kunder	-63	-79
Risikoresultat tilført kunder		-21
Resultat av teknisk regnskap	220	405

Her ser vi at avkastningsresultatet etter fratrukk for tilføring av tilleggsavsetninger utgjør 98 (744 – 646). I henhold til særreglene i virksomhetsloven, har selskapet rett til å beholde inntil 20 % av avkastningsresultatet selv, mens kundene får tildelt 80 %. 80 % av avkastningsresultatet til fordeling utgjør 79, som vi ser tilfaller kundene. Storebrand har for dette produktet benyttet seg av særreglene og beholdt 20 % av avkastningsresultatet. I tillegg ser vi at risikoresultatet på 428 er fordelt med 214 til kunde, altså kun 50 % kundetildeling. Som nevnt over, åpner virksomhetsreglene for at foretaket tildeler 50 % av risikoresultatet til kunden, mens resterende 50 % beholdes i foretaket og overføres risikoutjevningfondet. Av de 405 som selskapet sitter igjen med som teknisk resultat for dette produktet, vil derfor 214 være bundet egenkapital i risikoutjevningfondet. I praksis er dette kundene sine midler da det kun kan benyttes til å dekke negative risikoresultater i fremtiden, eller til å styrke avsetningene til premiereservene. Fondet klassifiseres imidlertid som en del av egenkapitalen til foretaket.

Tilleggsavsetninger

I begge eksempler over er kundens tildeling av avkastningsresultatet gjort etter fratrukk av tilføring av tilleggsavsetninger. Det betyr at kundene ikke får godskrevet hele sin andel av det positive renteresultatet i år. I senere år kan tilleggsavsetningene benyttes til å dekke et eventuelt negativt renteresultat. På denne måten beskytter selskapet sin egenkapital mot eventuelle negative renteresultater i fremtiden. På den ene siden er dette isolert sett negativt for kundene, på den annen side bidrar avsetninger til tilleggsavsetninger for å sikre egenkapitalen til livselskapet slik at det blir i stand til å ta høyere risiko i forvaltningen, og dermed kunne forvente å få høyere avkastning i fremtiden. En slik høyere avkastning vil til slutt komme kundene til gode. Alt annet like vil derfor en kunde foretrekke å være i et livsforsikringselskap med høye tilleggsavsetninger.

Ved eventuelle flyttinger fra ordningen får kundene med seg en andel av tilleggsavsetninger og kursreguleringsfondet gitt enkelte begrensninger. Dette føres imidlertid også som tilleggsavsetninger i nytt selskap, slik at det ikke vil være arbitrasjemuligheter ved å flytte mellom selskapene. For kunder som blir værende i selskapet, vil imidlertid fondene benyttes for å sikre selskapets egenkapital mot negative hendelser i fremtiden, og på den måten bidrar dette til at kundene er med på å ta deler av risikoen i virksomheten.

Avsetninger til kursreguleringsfond

Netto urealisert gevinst i kollektivporteføljen på balansedagen avsettes som gjeld i kursreguleringsfondet. Avsetninger til dette fondet kostnadsføres som en del av det tekniske resultatet, og inngår dermed ikke i renteresultatet. Dette innebærer at det kun er realisert avkastning som disponeres til kundene i form av økte avsetninger.

Det vil normalt være ønskelig fra eierne og selskapskapitalens ståsted å avsette mest mulig til tilleggsavsetninger i år med gode renteresultater, samt mest mulig til risikoutjevningfondet i år med positive risikoresultater. På denne måten beskyttes selskapskapitalen i perioder med negativt renteresultat og risikoresultat. Eierne og selskapet kan derfor i stor grad redusere sin risiko knyttet til den garanterte avkastningen ved å bygge opp buffere i stedet for å tilordne midler til kundene med en gang. Risikoen overføres da i første omgang til de forsikringstekniske avsetningene og bæres dermed indirekte av kundene. Til en viss grad kan også selskapet påvirke sine buffere gjennom hva som realiseres av verdipapirer og gjennom dette påvirke størrelsen på kursreguleringsfondet og den realiserte avkastningen i perioden.

Balansen

En vesentlig del av regnskapet i et livsforsikringsselskap er knyttet til de forsikringstekniske avsetningene. Regelverket for beregning av disse er angitt i forsikringsvirksomhetsloven, og er

et spillbilde av det vi har omtalt over i forhold til premieberegning. Årets premie tilsvarende i utgangspunktet endringen i premiereserven i det enkelte år for den enkelte kunde, korrigert for garantert rente, tilført overskudd og utbetalinger. Beregningene er basert på kompliserte aktuarmodeller og en rekke forutsetninger. Forutsetningene omfatter blant annet forventet levealder samt forventninger om uførhet.

Et sentralt moment som stadig er gjenstand for diskusjon, er knyttet til hvilke tariffer som skal benyttes for beregning av dødelighet/levealder og uførhet. Finanstilsynet har ved flere anledninger anmodet livsforsikringsselskapene om å styrke sine tariffer. Som nevnt over ble det i 2014 innført et nytt dødelighetsgrunnlag kalt K2013.

Eiendeler

Eiendelssiden av balansen i et livsforsikringsselskap er delt opp i eiendeler i selskapsporteføljen og i kundeporteføljene. Selskapsporteføljen

består i all hovedsak av investeringer, men også av en del andre tradisjonelle balanseposter som immaterielle eiendeler og bankinnskudd.

Gjenforsikringsandel av forsikringsforpliktelse

En særskilt forsikringsrelatert post er gjenforsikringsandel av forsikringsforpliktelsene. Dette er en fordring på reassurandørene knyttet til den delen av forsikringsforpliktelsene reassurandørene skal dekke. Gjenforsikring presenteres brutto i balansen slik at selskapets forpliktelse overfor forsikringstakerne og forsikringsselskapets fordring på reassurandørene presenteres hver for seg som henholdsvis en gjeld og en eiendel. Fordring på reassurandørene beregnes på samme måte som de forsikringstekniske avsetningene reassuransen relateres til, hensyntatt betingelsene i reassuranseavtalen.

Eiendeler i kundeporteføljene

Finansielle instrumenter i selskapsporteføljen presenteres i tråd med de ulike kategoriene definert i IAS 39.

Storebrand Livsforsikring AS

Balanse

31. desember

(NOK mill.)	Note	2019	2018
Eiendeler			
Eiendeler i selskapsporteføljen			
Andre immaterielle eiendeler	27	338	338
Sum immaterielle eiendeler		338	338
Aksjer og andeler i datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	30	12 814	13 136
Utlån til amortisert kost	9,11,28	1	1
Obligasjoner til amortisert kost utlån og fordring	9,11,28,31	7 119	7 655
Bankinnskudd - amortisert kost	9	508	486
Aksjer og andeler til virkelig verdi	11,28,32	24	16
Rentebærende verdipapirer	9,11,28,33	11 675	11 026
Finansielle derivater til virkelig verdi	9,11,28,34	1 122	1 121
Sum investeringer		33 262	33 441
Fordringer i forbindelse med direkte forretninger		305	520
Fordringer i forbindelse med gjenforsikringsforretninger		9	0
Fordringer med konsernselskaper	30	770	197
Andre fordringer	36	356	1 752
Sum fordringer		1 439	2 469
Anlegg og utstyr	35	19	4
Kasse, bank	9,28	902	904
Eiendeler ved skatt	26	1 340	1 817
Sum andre eiendeler		2 261	2 725
Andre forskuddsbetalte kostnader og opptjente ikke mottatte inntekter		25	38
Sum forskuddsbetalte kostnader og opptjente ikke mottatte inntekter		25	38
Sum eiendeler i selskapsporteføljen		37 326	39 012

Eiendeler i kundeporteføljene presenterer investeringene i henholdsvis kollektivporteføljen med rentegaranti og investeringsvalgporteføljen (uten rentegaranti) hver for seg. Midler tilknyttet innskuddspensjon inngår i investeringsvalgporteføljen. Dette er

Eiendeler i kundeporteføljene			
Aksjer og andeler i datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	30	28 662	25 919
herav investeringer inklusive fordringer på eiendomsselskaper		19 565	18 751
Fordringer på og verdipapirer utstedt av datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	30		529
Obligasjoner holdt til forfall	9,11,28,31	13 377	14 403
Obligasjoner til amortisert kost utlån og fordring	9,11,28,31	89 790	86 374
Utlån til amortisert kost	9,11,28	23 735	25 270
Bankinnskudd - amortisert kost	9,28	4 444	1 791
Aksjer og andeler til virkelig verdi	11,28,32	7 860	6 797
Rentebærende verdipapirer	9,11,28,33	22 173	25 166
Finansielle derivater til virkelig verdi	9,11,28,34	1 080	709
Sum investeringer i kollektivporteføljen		191 121	186 959
Gjenforsikringsandel av forsikringsforpliktelser		67	48
Aksjer og andeler i datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	30	20 077	15 855
herav investeringer inklusive fordringer på eiendomsselskaper		4 643	4 133
Fordringer på og verdipapirer utstedt av datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	30		106
Bankinnskudd - amortisert kost	9,28	986	870
Aksjer og andeler til virkelig verdi	11,28,32	54 990	42 617
Rentebærende verdipapirer	9,11,28,33	37 138	34 731
Utlån og fordringer til virkelig verdi	9,11,28	343	364
Finansielle derivater til virkelig verdi	9,11,28,34	1 009	389
Sum investeringer i investeringsvalgporteføljen		114 544	94 933
Sum eiendeler i kundeporteføljene		305 732	281 939
SUM EIENDELER		343 058	320 951

Som vi ser av eksemplet over er det aller meste av midlene i livsforsikringselskapets balanse relatert til forsikringskontraktene og dermed selskapets kunder.

Forpliktelser og gjeld

På gjeldssiden av balansen er forsikringsforpliktelsene den klart vesentligste posten. Også her er oppstillingen splittet i en egen del for kontraktsfaste forpliktelser (kollektivporteføljen med rentegaranti) og en for investeringsvalgporteføljen (uten rentegaranti, og inkludert innskuddspensjon). Forsikringsforpliktelsene er de midlene selskapet har avsatt til dekning av selskapets forpliktelser.

Premiereserve

Premiereserven skal utgjøre forskjellen mellom nåverdien av foretakets fremtidige forpliktelser og nåverdien av foretakets fremtidige nettopremier.⁵ Premiereserven skal hvert år tilføres et beløp som tilsvarer sparedelen av årets premie, årlig avkastning i samsvar med

plasseringer av kundenes midler inn- delt og presentert i henhold til hvilken type plassering det er. De finansielle instrumentene presenteres i tråd med ulike kategorier i henhold til IAS 39.

premieberegningensrenten, og det beløpet som etter beregningsgrunnlaget årlig skal tilføres premiereserven som følge av at foretakets forpliktelse overfor forsikrede som er død i løpet av året, er bortfalt. Premiereserven skal også tilføres rentegaranti og renteoverskudd tildelt den enkelte kontrakten etter reglene om overskuddstildeling, mens frigjøringer av premiereserven i form av for eksempel utbetalinger skal komme til fradrag i reservene.

Tilleggsavsetninger

Tilleggsavsetningene er avsatt for å sikre soliditeten i selskapet, og oppstår som følge av disponeringer fra renteresultatet. Samlede tilleggsavsetninger kan ikke overstige 12 % av premiereserven.⁶ Tilleggsavsetningene kan benyttes til dekning av underskudd på renteresultatet, oppad begrenset til ett års garantert avkastning i året (dvs. at avkastning mellom 0 % og garantert rente kan dekkes av tilleggsavsetninger ved manglende oppnådd avkastning i et enkelt år).

Kursreguleringsfond

Kursreguleringsfondet består av netto urealiserte gevinster på investeringer i kollektivporteføljen, men skal ikke tilordnes til den enkelte kontrakten slik de andre forsikringstekniske avsetningene skal.⁷ Kursreguleringsfondet finnes kun i kollektivporteføljen og det finnes ikke et tilsvarende fond i investeringsvalgporteføljen.

Premiefond, pensjonistenes overskuddsfond og innskuddsfond

Premiefond, pensjonistenes overskuddsfond og innskuddsfond utgjør spesialfond som følger av henholdsvis lov om foretakspensjon og lov om innskuddspensjon. Premiefond og innskuddsfond er i realiteten forskuddsbetalinger fra kundene. Premiefondet inneholder tilført overskudd utover garantert avkastning og forskuddsbetalte premier fra forsikringstakerne (inn- og utbetalinger her føres direkte i balansen og ikke over resultatet). Pensjonistenes overskuddsfond er midler allokert fra overskudd på avkastning på midler tilhørende pensjonister. Pensjonistenes overskuddsfond skal hvert år benyttes til å oppregulere løpende pensjoner. Forpliktelsene knyttet til premiefond, pensjonistenes overskuddsfond og innskuddsfond skal tilsvare fondets verdi til enhver tid.⁸

Forsikringsforpliktelser i investeringsvalgporteføljen

For forsikringskontraktene i investeringsvalgporteføljen, vil premiereserven bestå av pensjonskapitalen tilknyttet den enkelte forsikringskontrakten. Det medfører at premiereserven for investeringsvalgporteføljen alltid vil tilsvare eiendelene (pensjonskapitalen) som forvaltes i denne porteføljen målt til virkelig verdi.⁹ Det er derfor ikke kursreguleringsfond knyttet til investeringsvalgporteføljen. Vi ser at dette er tilfellet i eksempelet, hvor posten for premiereserve i investeringsvalgporteføljen på 114 mrd. på passivasiden tilsvarer investering i investeringsvalgporteføljen på aktivassiden av balansen.

5 Forsikringsvirksomhetsloven § 3-9.

6 Forsikringsvirksomhetsloven § 3-19.

7 Forsikringsvirksomhetsloven § 3-21.

8 Forsikringsvirksomhetsloven § 3-20.

9 Forsikringsvirksomhetsloven § 3-10.

Har selskapet knyttet avkastningsgaranti til en særskilt investeringsvalgportefølje, må selskapet også foreta ytterligere avsetning til dekning av garantiforpliktelsen. Denne avsetningen og tilhørende midler skal klassifiseres innenfor kollektivporteføljen.

Egenkapital

Innskutt egenkapital i et livsforsikringselskap består av de ordinære postene i innskutt kapital som følger av aksjeloven.

Under opptjent egenkapital ligger ordinær opptjent egenkapital samt risikoutjevningfondet og eventuell avsetning for garantiordning for skadeforsikring. Risikoutjevningfondet er en avsetningspost i balansen som kan benyttes til å dekke underskudd på risikoresultatet i fremtiden, og det skal ikke fordeles på den enkelte kontrakt. Dette er et bufferfond innenfor egenkapitalen. Som omtalt under risikoresultatet over kan inntil halvparten av risikooverskuddet det enkelte året overføres til risikoutjevningfondet.

Premiereserve		171 973	171 927
Tilleggsavsetninger		9 023	8 494
Kursreguleringsfond		5 500	2 245
Premiefond, innskuddsfond og pensjonistenes overskuddsfond		2 016	2 157
Andre tekniske avsetninger		649	622
Sum forsikringsforpliktelse i livsforsikring – kontraktsfastsatte forpliktelser	37,38	189 161	185 446
Premiereserve		114 538	93 441
Sum forsikringsforpliktelse i livsforsikring – særskilt investeringsportefølje	37,38	114 538	93 441
Pensjonsforpliktelser	21	7	12
Sum avsetninger for forpliktelser		7	12
Forpliktelser i forbindelse med direkte forsikring		758	1 050
Finansielle derivater	9,11,28,34	421	3 910
Forpliktelser til konsernselskaper		2 257	3 257
Andre forpliktelser	39	1 450	367
Sum forpliktelser		4 886	8 585
Mottatte, ikke opptjente leieinntekter			
Andre påløpte kostnader og mottatte, ikke opptjente inntekter		305	139
Sum påløpte kostnader og mottatte, ikke opptjente inntekter		305	139
SUM EGENKAPITAL OG FORPLIKTELSE		343 058	320 951

Underskudd på risikoresultatet senere år kan dekkes fra risikoutjevningfondet før forsikringselskapet må trekke på opptjent egenkapital for å dekke underskuddet. Overføring til risikoutjevningfondet presenteres som en resultatdisponering innenfor egenkapital og fremkommer derfor ikke av resultatoppstillingen. I 2019 disponerte selskapet mNOK 232 til risikoutjevningfondet.

Avslutning

Vi har i denne artikkelen forsøkt å gi en oversikt over gjeldende regler for regnskapsføring i livsforsikringselskaper i Norge. Helt sentralt i dette står virksomhetsreglene, som har påvirket den norske forskriften for årsregnskap i betydelig grad. For å forstå regnskapet er det helt avgjørende å forstå resultatanalysen. Det er denne som illustrerer hvordan de ulike elementene i livsforsikringselskapet faktisk henger sammen, hvilke resultater som er generert i perioden og hva som er disponert til kundene.

IFRS kommer med nye regler gjennom IFRS 17 som vil gjelde fra og med 2023. Dette vil medføre store endringer i hvordan regnskapene til livsforsikringselskaper blir presentert. Disse reglene gjelder i utgangspunktet kun for konsernregnskapet for børsnoterte selskaper, og det er foreløpig usikkert hvordan det vil påvirke regnskapsføringen i selskapsregnskapene for norske livsforsikringselskaper.

(NOK mill.)	Note	2019	2018
Egenkapital og forpliktelser			
Aksjekapital		3 540	3 540
Overkurs		9 711	9 711
Annen innskutt egenkapital		599	84
Sum innskutt egenkapital		13 850	13 335
Risikoutjevningfond		466	234
Garantiordning for skadeforsikring		5	
Annen opptjent egenkapital		11 190	11 812
Sum opptjent egenkapital		11 661	12 045
Evigvarende ansvarlig lånekapital		1 974	2 101
Tidsbegrenset ansvarlig lånekapital		6 675	5 847
Sum ansvarlig lånekapital mv.	8,11,28	8 649	7 948

Miljørapportering og språkkrav

Artikkelforfatteren oppfordrer Skattedirektoratet til å ta høyde for foretaks miljørapportering og tilhørende eksterne interessenter i sine vurderinger av språkkrav, i og med at regnskapsloven hjemler lovkravene for slik rapportering.

Førsteamanuensis, PhD
Even Fallan

Han har forsket på bærekraftsrapportering siden 1990-tallet, har doktorgrad på området fra Copenhagen Business School, og kommer med læreboka «Innføring i bærekraftsrapportering» i 2022.

Årsregnskapet og årsberetningen skal ifølge regnskapsloven være på norsk, men foretak som ønsker å rapportere på annet språk, for eksempel engelsk, kan søke om dispensasjon. Søknaden blir behandlet av Skattedirektoratet, på vegne av Finansdepartementet, utfra hensyn til ulike brukergrupper. En gjennomgang av dispensasjonsvedtak i vindkraftbransjen¹ indikerer at Skattedirektoratet fokuserer på et fåtall (finansielle) interessenter. Det samme gjelder en prinsipputtalelse fra Skatteetaten.²

Direktoratet oppfatter tilsynelatende ikke at eksterne effekter ved foretaks virksomhet – slik som miljøvirkninger – medfører at andre interessenter kan være regnskapsbrukere med vesentlige og legitime informasjonsbehov. Dette er særlig relevant i miljø sensitive næringer som vindkraft.⁴ Det kan reises spørsmål ved i hvilken grad Skat-

tedirektoratets prinsipputtalelse og dispensasjonsvedtak har tatt høyde for:

1. at regnskapsloven har de eneste vesentlige lovkravene om offentlig rapportering av miljøforhold mv.,
2. hva som er årsberetningens (og årsregnskapets) rolle i denne sammenheng, og
3. hvem som er relevante regnskapsbrukere i miljø sensitive bransjer.

Ikke bare primære interessenter

De siste årene har «integret rapportering» og «bærekraftsrapportering» blitt nye moteord i revisjons- og regnskapsbransjen og blant foretak. I realiteten har Norge hatt krav i regnskapsloven om integrert rapportering (om økonomiske, sosiale og miljømessige forhold) og bærekraftsrapportering iallfall siden 1980-tallet. En konsekvens er at det har vært flere relevante brukergrupper for regnskapsrapportering fra norske foretak enn i mange andre land – ikke kun primære finansielle interessenter.

Pålegg om miljøforhold i årsberetningen

Regnskapsloven pålegger foretak over en viss størrelse å rapportere offentlig om miljøforhold mv. i styrets årsberetning.⁵ Ingen andre lover krever slik konkret, regelmessig, offentlig tilgjengelig rapportering om miljøforhold fra foretak generelt. Regnskapsloven som hjemmel og årsberetningen som medium er dermed svært viktige både for eksterne interessenter som har økonomisk interesse av informasjon om foretaks miljøforhold og for eksterne interessenter som ønsker å holde foretak til ansvar for miljøforhold ut fra miljøhensyn. I tillegg krever regnskapsloven at de samme foretakene i note til årsregnskapet opplyser om utgifter til fremtidig disponering og opprydding.

I konsesjoner for vindkraftutbygging kan dette gjenfinnes som avsetninger til fjerning av anlegg og tilbakeføring av naturinngrep så langt som mulig. I regnskapsterminologi kan vi si at årsberetningen og årsregnskapet er ment å gi brukernyttig miljøinformasjon både for ressursallokerings- og kontrollformål.

Vesentlig informasjon?

I Norge er altså årsberetningen og årsregnskapet særlig viktige kanaler for informasjon om miljøforhold ved foretaks virksomhet og produkter – men kan slik informasjon være vesentlig?

Vindkraftproduksjon på land har potensielt vesentlige eksterne effekter, både positive og negative. Den kan ha

1 Skattedirektoratet har eksempelvis innvilget unntak fra språkkravet i regnskapsloven for (vedtaksår i parentes): Austri Raskiftet DA (2017), Bjerkreim Vind AS (2019), Falck Renewables Vind AS (2018), Fosen Vind DA (2020), Hamnefjell Vindkraft AS (2016), Hamnefjell Vindkraft Holding AS (2016), Hyfe Wind AS (2019), Hyfe Wind 2 AS (2019), Hyfe Wind 3 AS (2019), Hyfe Wind 4 AS (2019), Jæren Energi AS (2013), Norsk Vind Egersund AS (2019), Norsk Vind Skinansfjellet AS (2019), Norsk Vind Gravdal AS (2019) og Tellenes Vindpark AS (2017).

2 www.skatteetaten.no/rettskilder/type/uttalelser/prinsipputtalelser/dispensasjon-fra-enkelte-bestemmelse-i-arsregnskapsloven/

3 I resten av kronikken nevner jeg i hovedsak miljøforhold, men den er like relevant for andre eksterne effekter (både økonomiske og ikke-økonomiske).

4 Det er også særlig relevant for store foretak, som ofte har betydelig miljøpåvirkning samlet sett. I en undersøkelse av årsrapporter for 2020 har PwC funnet at 70 % av et utvalg foretak notert på Oslo børs har fått dispensasjon fra språkkravet. PwC kommenterer at foretakene risikerer å skyve deler av det norske investormiljøet fra seg ved å rapportere på engelsk. Hensynet til andre brukergrupper enn investorer, for eksempel de som blir påvirket av foretakets virksomhet gjennom eksterne virkninger, tilsier kanskje i enda større grad bruk (også) av norsk språk. (www.pwc.no/no/pwc-aktuelt/aarsrapportene-slik-rapporterer-foretakene.html?elqTrackId=338cf7dfdb4b46bc972731f2bf0a4d83&elq=0c323709d57f459bb7617f8636c1343a&elqaid=18540&elqat=1&elqCampaignId=12412)

5 Eller i annet dokument som styret i årsberetningen henviser til og stiller seg bak.

Meld. St. 28 (2019-2020) om regjeringens politikk for vindkraft på land fremholder at lokal og regional forankring skal forbedres og at det skal tas mer hensyn til natur, miljø og naboer.

økonomiske konsekvenser for utbyggingskommuner og næringsaktører. Høyesteretts storkammer behandler for eksempel i 2021 lovligheten av vindkraftutbyggingen på Fosen utfra sameenes reindrifts-/kulturelle rettigheter. Saken gjelder også økonomisk erstatning for tapte beiteområder på noen titalls millioner.⁶

Meld. St. 28 (2019-2020) om regjeringens politikk for vindkraft på land fremholder at lokal og regional forankring skal forbedres og at det skal tas mer hensyn til natur, miljø og naboer. Meldingen tar opp potensielt vesentlige forhold som naturmangfold knyttet til naturtyper, fugl og pattedyr (spesielt villrein); landskap og friluftsliv; urørt natur – sammenhengende naturområder; økosystemtilnærming – samlet belastning; direkte og indirekte utslipp av klimagasser; reiseliv; kultur-

miljø; nabovirkninger – visuell eksponering og støy; reindrift og annen samisk utmarksbruk; og elektronisk kommunikasjon.

Det har vært et stort, folkelig engasjement, inkludert sterk, lokal motstand mot vindkraftutbygging og det er liten tvil om at miljørapportering fra vindkraftforetak kan være relevant for flere interessentgrupper, og at regnskapslovens krav til årsberetningen og noter tilgodeser slike formål.

Relevant for hvem?

Det neste spørsmålet er; for hvilke interessenter er årsberetningen/årsregnskapet relevante informasjonskilder? Skattedirektoratet viser i sine vedtak til at Ot. prp. nr. 42 (1997-98) om ny regnskapslov *blant annet* angir investorer, kreditorer, ansatte og lokalsamfunn som relevante regnskapsbrukere. Stortingets formuleringer «blant annet» og det vide begrepet «lokalsamfunn» indikerer at opplystingen ikke er fullstendig.

For vindkraft viser Meld. St. 28 (2019-2020) til at innbyggere, lokale og nasjonale miljø-, friluftsliv- og næringsorganisasjoner, næringsaktører og fritidsinteressenter innen reindrift, jakt og fiske, annet lokalt næringsliv, leverandører, nyhetsmedier, forskere, forvaltning mv. åpenbart også er relevante interessenter/regnskapsbrukere, sett i lys av regnskapslovens krav til miljøinformasjon.

Skattedirektoratet skriver også følgende i vedtakene: «Det er etter Skattedirektoratets vurdering [...] avgjørende ved vurdering av om dispensasjon fra kravet til å utarbeide årsregnskap og/eller årsberetning på norsk kan gis, at det ikke foreligger mulige brukere av regnskapsinformasjon som blir vesentlig berørt negativt ved en eventuell dispensasjon.»

Hva med lokalsamfunnet?

Skattedirektoratets dispensasjonsvedtak for de angitte vindkraftforetakene⁷

⁷ Jf. fotnote 1.

⁶ Samtidig har grunneiere, som ikke driver med rein, fått kompensasjon for bruk av fjellandskap til vindkraft på flere hundre millioner kroner.

omtaler likevel ikke hensynet til lokalsamfunn eller andre eksterne interessenter som er opptatt av eller potensielt kan bli vesentlig påvirket av miljøforhold. Regnskapsbrukerne som Skattedirektoratet har diskutert, er vekselvis selskapet selv, konsernet, daglig leder, foretakets administrasjon, ansatte, styremedlemmer, majoritetsiere, eier(e), kunder og vindkraftbransjen med sentrale aktører og samarbeidspartnere. Det er altså etter behovsvurdering for disse interessentene at Skattedirektoratet konkluderer, for eksempel for Austri Raskiftet DA, med at: «... det anses at ingen øvrige brukere blir negativt berørt av at årsregnskapet og årsberetningen utarbeides på engelsk språk.»

Heller ikke i sin prinsipputtalelse om dispensasjon fra regnskapslovens språkkrav omtaler Skatteetaten hensynet til lokalsamfunn og andre brukergrupper.

Vektlegger interne interessenter

Årsberetningen og årsregnskapet gir informasjon fra styret til eksterne interessenter som ikke kan skaffe informasjonen på annet vis. Regnskapsbrukerne som Skattedirektoratet vektlegger i sine vedtak, er derimot i stor grad interne interessenter som har tilgang til informasjonen uavhengig av ekstern rapportering (daglig leder, administrasjon, styremedlemmer, selskap, morselskap) og majoritetsiere som kan velge sine representanter til styret og ansette daglig leder.

Lokalsamfunnet kan ikke flytte

Siden interne aktører gjerne utarbeider rapporteringen, kjenner de også innholdet, uavhengig av om endelig språk i rapporten er norsk og/eller engelsk. Mange av eierne i de aktuelle foretakene er dessuten store, ressurssterke, utenlandske foretak som frivillig har valgt å involvere seg i virksomhet i Norge, vel vitende om norske reguleringer/rammebetingelser. De har også råd til å få rapporteringen oversatt, om det er viktig. På den annen side blir innbyggere, lokale næringsaktører som reineiere og NGOer berørt av vindkraft uten å ha valgt dette selv. Lokalsamfunnet kan ikke flytte.

Løsning på kryssord s. 15.

	AV-SLAG	2 R	ROBER-TAK-EN	X	INNHOLDET	6	TIL-TENNE	KOPPE-TAK-SOM	D
	H	A	V	→	F	J	E	L	L
	KO-TEGN	BI	STUB-BE	LES	E	↓			
	OPP-RØP	A	P	P	E	L	L	SIV-BÅT	O
1	P	E	BLOKK-ERINGS-FRÅ	SIKNU-VERK-TØY	PLAPPE-NAR-LENE	↓	FEI-FIKS (LUFT)	LIVS-LYST	E
REISE-FOTOGRAFI	T	A	B	U	L	A	T	O	R
5	U	R	B	I	L	D	E	NO	S
UT-PRØVE	T	E	S	T	E	FRED-VEIEN	R	O	NORSK-ELV
SANNSYSLIG	A	L	S	M	Å	REKKE	R	A	D
15	A	N	L	A	UT-FØRER	P	R	A	K
FALSK	↑	T	R	E	E	R	E	N	R
1	U	T	R	O	N	TALE-FEIL	A	L	A
	T	A	S	N	E	M	M	A	S

Disse eksterne regnskapsbrukerne kan ikke skaffe seg denne miljøinformasjonen på annen måte. Er det hensiktsmessig at disse eksterne regnskapsbrukerne skal bli stilt i en dårligere situasjon enn rettighetene som regnskapsloven i utgangspunktet gir dem? Det er også en rekke norske selskaper som leverer årsregnskap og årsberetning på norsk, selv om de har store, utenlandske eiere, selv om de har utenlandske styremedlemmer, og selv om arbeidsspråket i foretaket eller bransjen er engelsk. Kanskje slike foretak i miljø-sensitive bransjer kan utarbeide tilsvarende rapportering på norsk og engelsk dersom viktige utenlandske interessenter har behov for det?

Språkkrav og rapporteringens rolle

Et annet spørsmål er om språket i årsberetningen og årsregnskapet er viktig? Stortinget og Finansdepartementet mener det. Ellers hadde ikke regnskapsloven inneholdt språkkrav. Årsaken ligger i rapporteringens rolle.

Årsberetningen kan være relevant for interessenter som beslutningsgrunnlag for ressursallokerings- og kontrollformål. Like viktig er miljørapporteringens rolle som incentivmekanisme for bedre miljøprestasjoner. Dette var også en årsak til at lovkravene ble innført: når styret må rapportere om foretakets miljøforhold og interessenter bruker rapporteringen for å kontrollere miljøstatus, så har styret et incentiv til å iverksette miljøtiltak som gir positive miljøprestasjoner å rapportere.

Forståelighet

Informasjonen i årsberetningen må ha høy kvalitet for å ha verdi som beslutningsgrunnlag og incentivmekanisme. Et av kvalitetskriteriene for brukernyttig informasjon er forståelighet. Språk er et aspekt ved forståelighet. Selv om mange nordmenn behersker engelsk godt, anser altså Stortinget at bruk av norsk språk har en så stor verdi for regnskapsbrukerne at kravet er lovfestet.

Ikke relevante/vesentlige?

Skattedirektoratet har i sine dispensasjonsvedtak tilsynelatende vurdert at miljøforhold og relaterte interessenter ikke er relevante/vesentlige, selv i miljø-sensitive næringer og selv om miljørapportering reguleres i regnskapsloven. Vedtaket for Fosen Vind DA av 6. oktober 2020 indikerer at selv ikke den kraftige vindkraftmotstanden de siste årene og Meld. St. 28 (2019-2020) fra juni 2020 har påvirket Skattedirektoratets vurdering av relevante regnskapsbrukere.

Spiller Skattedirektoratets prinsipputtalelse og dispensasjonsvedtak deres oppfatning av hvor vesentlig miljøforhold er? Hvor vesentlig rapportering om miljøforhold er? Hvor vesentlige interessenter som påvirkes av miljøforhold er? Er den oppfatningen i så fall i samsvar med samfunnets forventninger og behov i 2021?

Kronikken kommer i forlengelsen av en studie om miljørapportering blant norske vindkraftselskaper som kommer i Magmas regnskapsnummer.

Klarer IASB å snevre inn praksis?

Virksomhets- overdragelser under samme kontroll

Hvorvidt juridiske transaksjoner skal måles til virkelig verdi eller kontinuitet i situasjoner der de samme eier(e) er på begge sider av bordet, har lenge vært omdiskutert. IASB har gitt ut et diskusjonsnotat som forsøker å sette noen rammer rundt deler av problemstillingen. I denne artikkelen ser vi på innholdet i diskusjonsnotatet i lys av norsk debatt og praksis.

Statsautorisert revisor
Ole Marius Kaarigstad
Senior manager PwC

Statsautorisert revisor
Bjørn Einar Strandberg
Partner PwC

Forfatterne er tilknyttet PwCs fagavdeling..

En gordisk knute

Den gordiske knute er kjent fra gresk mytologi og handler om en knute som var knyttet så komplisert at den ikke lot seg løsne. Ifølge legenden skulle den som klarte å løsne knuten bli hersker over Asia, men til tross for gjentatte forsøk gjennom hundrevis av år klarte ingen å løsne den. Regnskapsføringen av virksomhetsoverdragelser under samme kontroll har representert en tilsvarende «knute» i regnskapsfaget. Hvorvidt det følger heder og ære til den som løsner den, er uvisst.

Problemstillingen er delvis regulert i norsk god regnskapsskikk (GRS) gjennom standardene for fusjon og fisjon, og i noen grad gjennom et diskusjonsnotat fra 2000 for konserninterne virksomhetsoverdragelser. Alle disse søker å

utdype det grunnleggende transaksjonsprinsippet i regnskapsloven.

IFRS har hittil ikke regulert virksomhetssammenslutninger under samme kontroll. Det har derfor vært en uensartet praksis på dette området. Et diskusjonsnotat fra IASB som kom i november 2020¹, kan være første steg på veien til en forsiktig regulering. Vi presenterer de foreløpige konklusjonene til IASB i denne artikkelen. Høringsperioden utløp 1. september og Norsk Regnskapsstiftelse (NRS) har avgitt høringssvar. Vi gjengir enkelte poenger fra dette høringssvaret.

Hva er problemstillingen?

De fleste virksomheter blir før eller siden gjenstand for en selskapsrettslig omorganisering. Motivet kan være en mer hensiktsmessig styringsstruktur, forberedelse for en børsnotering eller transaksjon, eller tilpasning til endrede skatte- eller avgiftsregler.

Et kjennetegn ved slike omorganiseringer er at det gjerne er én eller flere eiere som opptrer samlet og som «trekker i alle trådene» gjennom hele prosessen, for til slutt å bli sittende igjen med mer

eller mindre uendret makt og økonomisk eierinteresse. Omorganiseringen skjer med andre ord under «samme kontroll».

Eksempler på transaksjoner under samme kontroll

- transaksjoner innen konsern
- transaksjoner mellom felleskontrollerte selskaper der de som deler kontrollen er de samme hos begge parter
- transaksjoner mellom selskaper kontrollert av samme privatperson

Omorganiseringer under samme kontroll har en iboende spenning mellom juridisk form og økonomisk realitet. På den ene siden er det klart at eiendeler (og ev. forpliktelser) overføres mellom ulike rettssubjekter med ulike former for vederlag som motytelse. På den andre siden innebærer tilstedeværelsen av en kontrollerende part, som legger føringene for transaksjonen og sitter på alle sider av bordet, at man ikke uten videre kan legge til grunn at de enkelte partene kun opptrer ut ifra egne interesser. Det har ofte ikke vært en normal forhandling eller tautrekking mellom partene. Dette er særlig av betydning for hvorvidt vederlaget er fastsatt fullt ut til markedsmessige beløp.

¹ www.ifrs.org/projects/work-plan/business-combinations-under-common-control/

Fra den kontrollerende partens synspunkt vil normalt lite endre seg som følge av transaksjonene. Dersom den kontrollerende parten er et morselskap, følger det av enhetssynet at eventuelle gevinster som oppstår ved omorganiseringer innen et konsern blir eliminert i konsernregnskapet. Problemstillingen er derfor begrenset til regnskapsføringen i regnskapene på lavere nivå i selskapsstrukturen. Det underliggende spørsmålet er om den enkelte regnskapsenheten skal ses uavhengig av eierne eller hvorvidt sammenfall på eiersiden skal påvirke regnskapsføringen?

Kjernes spørsmålet er om en transaksjon som skjer under samme kontroll, skal måles på vanlig måte, dvs. til virkelig verdi av vederlaget, eller om en eller annen form for kontinuitet skal videreføres hos det mottakende selskapet. Et beslektet spørsmål er om selskapet som avhender skal innregne en gevinst eller ikke, men dette berører vi ikke i denne artikkelen utover å nevne at det under GRS har vært en nokså entydig praksis for symmetri i regnskapsføringen. Uavhengig av regnskapspråk gir regnskapsføring til kontinuitet opphav til flere spørsmål om hvilken kontinuitetsverdi som skal benyttes, innregningstidspunkt, sammenligningstall, attributter som følger med, transaksjonsretning osv.

Til tross for ulikhetene i det konseptuelle utgangspunktet, vil både IFRS og GRS gjennomskjære den formelle formen i transaksjonene når denne avviker grunnleggende fra de økonomiske realitetene. I GRS er dette forankret i det grunnleggende transaksjonsprinsippet, hvor en transaksjon må ha økonomisk realitet (overføring av risiko og kontroll) og finne sted mellom uavhengige parter. Man skal ikke «bli rikere» av å handle med seg selv, verken direkte eller via agenter og stråmenn. Hva gjelder IFRS, er «substance over form» omtalt i det konseptuelle rammeverket² som et sentralt aspekt ved det grunnleggende kvalitetskravet om *tro gjengivelse*.

For virksomhetsoverdragelser under samme kontroll gjelder ikke IFRS 3. Dette følger av et unntak i virkeområdet. Den enkelte regnskapspliktige har derfor måttet utvikle sin egen praksis på området, noe som har ført til en nokså uensartet praksis. Enkelte har anvendt oppkjøpsmetoden, slik den er angitt i IFRS 3, så langt det passer og med ulike modifikasjoner, mens andre har valgt ulike former for kontinuitet, varierende fra balanseverdier hentet fra selskapsregnskapet og helt opp til konsernverdiene på det høyeste nivå av kontroll.

Gjeldende regulering under GRS

For omorganiseringer under samme kontroll som gjennomføres gjennom aksjerettslige fusjoner og fisjoner, er regnskapsføringen under GRS regulert gjennom standardene NRS 9 *Fusjon* og NRS (F) *Fisjon*. Felles for begge disse standardene er at de bygger på en fortolkning av transaksjonsprinsippet i regnskapsloven, og lar dette være styrende for om omorganiseringen skal regnskapsføres til kontinuitet eller som en transaksjon. Standardene regulerer at horisontale fusjoner og fisjoner under samme kontroll skal regnskapsføres til selskapskontinuitet. Vertikale fusjoner regnskapsføres som hovedregel til konsernkontinuitet.

For transaksjoner som ikke skjer i form av fusjon eller fisjon, trekker GRS et skille mellom transaksjoner som bærer preg av omorganisering og øvrige transaksjoner. Det foreligger et diskusjonsnotat fra år 2000 der virkeområdet er overdragelse av *virksomhet* mellom selskaper i samme konsern. For konserninterne virksomhetsoverdragelser peker diskusjonsnotatet i retning av kontinuitet. For transaksjoner mellom datterselskap med mer enn 90 % eie er det en sterk presumsjon for at kontinuitet skal anvendes, men der det er reelle minoritetsinteresser, dvs. typisk med eierskap mellom 50–90 %, må det gjøres en konkret vurdering av om måling til kontinuitet eller virkelig verdi best reflekterer det økonomiske innholdet. Det er uensartet praksis ved regnskapsføring av kon-

sernintern overdragelse av eiendeler som ikke utgjør en virksomhet, men i hovedsak anvendes virkelig verdi på samme måte som for transaksjoner i varekretsløpet.

IASBs forslag

Dagens IFRS 3 om virksomhetssammenslutninger videreførte unntaket fra den tidligere standarden IAS 22 for virksomhet som overføres under samme kontroll. Da IFRS 3 ble utgitt i 2004 ble det sagt at man skulle komme tilbake til slike transaksjoner i neste fase, men denne fasen ble fullført i 2008 uten at dette materialiserte seg. I tiden etter har det vært flere initiativ i regi av EFRAG³ og IASB⁴ som har gått over flere år. Diskusjonsnotatet har hatt et langt svangerskap og kan derfor sies å være etterlenget.

I notatet som har vært ute på høring, avgrenses temaet til regnskapsføringen hos den mottakende parten. Regnskapsføringen hos øvrige involverte parter er holdt utenfor. På bakgrunn av norsk praksis under GRS kan dette fremstå som en noe halvveis og ensidig tilnærming til problemet, ettersom det er lagt stor vekt på symmetri i regnskapsføringen av omorganiseringer. Erfaringen tilsier imidlertid at både kompleksitet, motstand og innvendinger øker eksponentielt dersom man går for bredt ut. En slik snever tilnærming er trolig det som må til for å komme noen vei i retning av konkret regulering på området.

IASB foreslår ingen enhetlig metode for regnskapsføring av alle virksomhetsoverdragelser under samme kontroll, men legger opp til to spor, henholdsvis oppkjøpsmetoden med mindre modifiseringer og bruk av kontinuitet. Vi kommer nærmere tilbake til de foreslåtte kriteriene for bruken av de to metodene.

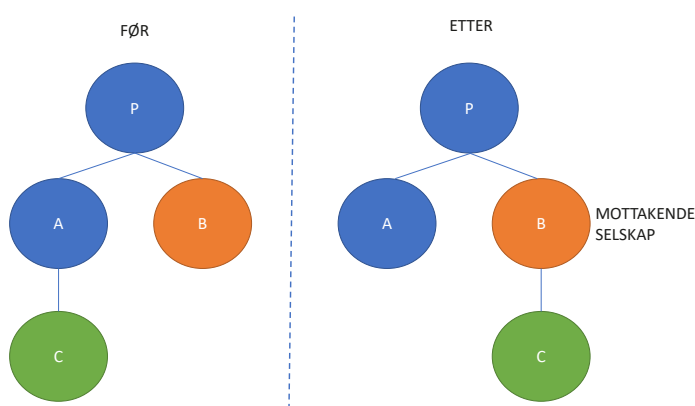
³ EFRAGs Proactive Accounting Initiatives in Europe (PAAinE) i regi av den italienske standardsetteren OIC arbeidet fra 2009-2012 med problemstillingen.

⁴ IASBs første prosjektpålegg hadde som mål å utgi et diskusjonsnotat våren 2009. IASB har behandlet forslaget jevnlig i perioden 2013-2020.

² Conceptual Framework, 2.12.

Eksempel

Av pedagogiske årsaker anvendes figur A, som er hentet fra diskusjonsnotatet, som referansepunkt. P kontrollerer både A og B. C utgjør en virksomhet, enten i form av et eget selskap eller i form av innmat som overføres fra A til B. Det er regnskapsføringen i B som er tema for diskusjonsnotatet, dvs. Bs konsernregnskap der C er et datterselskap og Bs selskapsregnskap der C utgjør en innmatoverdragelse. Det foreslås ingen endring i selskapsregnskapet til B der det overføres eierandeler; dette vil fortsatt reguleres av IAS 27.

Hvilke virksomhetsoverdragelser omfattes?

I diskusjonsnotatet foreslås det at virkeområdet til en fremtidig standard skal omfatte overføring av virksomhet under samme kontroll. Dette virkeområdet favner videre enn unntaket i IFRS 3 som gjelder virksomhetssammenslutninger under samme kontroll. Dersom selskap B er et nytt selskap satt opp for anledningen, vil ikke overføring av C til B være en virksomhetssammenslutning etter IFRS 3.⁵ En slik restrukturering vil likevel omfattes av diskusjonsnotatet. Overføring av datterselskap som kun har én eiendel vil falle utenfor, på samme måte som overføring av et tilknyttet selskap, selv om dette har virksomhet.

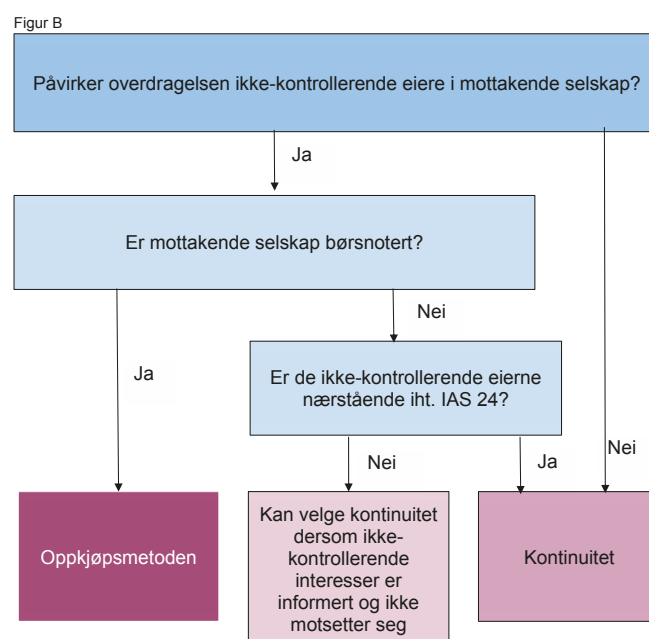
Et sentralt spørsmål har vært om en planlagt børsnotering eller salgstransaksjon som gjøres avhengig av en forutgående omstrukturering, for eksempel i form av en utskilling av virksomhet i en separat juridisk struktur, påvirker vurderingen. Enkelte har tatt til orde for at i slike situasjoner bør oppkjøpsmetoden alltid benyttes. Notatet foreslår imidlertid ikke dette, og favner både situasjoner der virksomheten nylig er anskaffet av kontrollerende part eller er betinget av et etterfølgende eksternt salg.

Hvordan skille mellom metodene?

For selskapet som erverver en virksomhet, vil regnskapet vanligvis bli betydelig påvirket. For den kontrollerende eieren vil derimot ikke overføringen endre risiko og kontroll fundamentalt. For overdragelser mellom heleide selskaper har man derfor foreslått at regnskapsføringen skjer til kontinuitet.

Motsatt vil eventuelle minoritetseiere (ikke-kontrollerende eiere) i mottakende selskap normalt få sin risiko endret som følge av den nye virksomheten som er tilført. IASBs foreløpige konklusjon er derfor at dersom det finnes minoritetseiere, leder dette i retning av virkelig verdi og bruk av oppkjøpsmetoden. IASB peker på at disse brukerne har samme informasjonsbehov som andre eiere når selskapet de har investert i kjøper en virksomhet, uavhengig av om det er en kontrollerende eier bak.

Når det er minoritetseiere, er det gitt et unntak fra oppkjøpsmetoden dersom mottakende selskap ikke er børsnotert og ingen av minoritetseierne motsetter seg⁶ bruk av kontinuitet. Det antas at kostnadene ved bruk av oppkjøpsmetoden er høyere enn ved bruk av kontinuitet, og minoritetseierne kan dermed selv foreta vurderingen om informasjonen som oppkjøpsmetoden i IFRS 3 gir, er verdifull nok for dem til å påføre selskapet de ekstra kostnadene. Merk at dersom alle minoritetseierne er nærstående parter til mottakende selskap, foreslås det at regnskapsføringen likevel skal skje til kontinuitet på samme måte som når mottakende selskap er heleid.

⁶ En slik regel om stille aksept finnes også i IFRS 10 for fritak fra utarbeidelse av underkonsernregnskap. Hva som skal kreves av informasjon og hvordan evt. tilbakemelding skal skje, herunder frist, er uregulert i IFRS 10. I praksis vil det være nødvendig å innhente positiv bekreftelse for å unngå innsigelser rett for rapporteringsfristen og som følge av at revisor ønsker revisjonsbevis.

⁵ Se eksempel 3 i appendix B til IFRS 3.

For overdragelser mellom heleide selskaper vil fastsettelsen av vederlaget kunne være mindre pålitelig, ettersom prisen som settes, ikke har betydning for bakenforliggende eier. Når det er minoritetseiere i mottakende selskap, vil økonomiske krefter øke sannsynligheten for at vederlaget er fastsatt på armlengdes avstand. I begrunnelsen fra IASB er ikke en slik forskjell i pålitelighet tillagt særskilt vekt. Dette ser vi ved at der en virksomhet blir overdratt fra et selskap med minoritetseiere, noe som også burde øke sannsynligheten for et markedsriktig vederlag, trekker ikke dette mer i retning av bruk av oppkjøpsmetoden.

I valg av metode har det sentrale for IASB vært hvilken informasjon som er mest nyttig for brukerne. Dette klare brukerperspektivet fortjener etter vårt syn honnør. Valget av minoritetsinteressenes vetorett fremstår derfor som en hensiktsmessig mekanisme. Ut fra en kost-nytte vurdering bør det vurderes en nedre grense slik at et fåtall minoritetseiere med en helt uvesentlig eierandel ikke kan tvinge frem bruk av oppkjøpsmetoden.

Anvendelse av oppkjøpsmetoden under samme kontroll

For overdragelser under samme kontroll der oppkjøpsmetoden kommer til anvendelse, foreslås det at denne baserer seg på IFRS 3. Det foreslås imidlertid et unntak for såkalte røverkjøpsgevinster. Dersom virkelig verdi av netto identifiserbare eiendeler mottatt overstiger det vederlaget som er betalt (negativ goodwill), krever IFRS 3 at differansen inntektsføres umiddelbart. Når transaksjonen skjer under samme kontroll, vil det ikke være naturlig å argumentere for at salget var forsert eller selger var under tvang. Dernest peker notatet på at en slik verditilførsel er lite sannsynlig, all den tid at den vil overføre verdier fra kontrollerende eier til de øvrige eierne. Det foreslås derfor at i de sjeldne tilfeller der nettoverdiene mottatt overstiger det avtalte vederlaget, skal differansen føres som et egenkapitalinnskudd. Denne delen av transaksjonen anses da å være med en eier i kraft av å være eier (IAS 1.109).

I sitt høringssvar påpekte NRS at i en fremtidig regulering bør det gis veiledning om hvem som skal anses for overtakende part når transaksjonen skjer under samme kontroll. Hvem som skal anses for overtakende part (i notatet benyttes *mottakende part*), angir retningen på transaksjonen, og hvilken virksomhet som skal måles til virkelig verdi. NRS foreslår i høringssvaret at i mangel av en endring i endelig kontroll, bør andre objektive kriterier som, størrelse og verdi være førende. Sammensetningen av styret og ledelsen etter transaksjonen bør tilsvarende ikke tillegges vekt.

Anvendelse av kontinuitetsmetoden under samme kontroll

Kontinuitetsmetoden innebærer at balanseførte verdier for eiendeler og gjeld som overføres, ikke endres hos mottakende selskap. Tar vi utgangspunkt i figur A, er spørsmålet hvorvidt det er balanseverdiene i C som skal videreføres i konsernregnskapet til B, eller balanseverdiene i konsernregnskapet til A for de samme eiendelene og gjeld, såkalt konsernkontinuitet. Det kan også tenkes at de samme eiendelene i C er balanseført til en enda høyere verdi i P. Dette vil avhenge av rekkefølgen av eventuelle tidligere oppkjøp. Som følge av kravene til nedskrivning ved verdifall, vil som regel de laveste verdiene være balanseført på det laveste nivået. Tilsvarende vil den mest oppdaterte transaksjonsverdien være på det høyeste nivået i et konsern.

IASBs foreløpige konklusjon er at de balanseførte verdiene i C skal anvendes for alle kontinuitetstransaksjoner. Dette begrunnes med at det da ikke er nødvendig å identifisere en oppkjøpende part, og at det ikke er av betydning hvordan transaksjonen er formelt gjennomført. IASB mener derfor at balanseverdiene i C er det som best oppfyller logikken bak kontinuitetsmetoden. Videre fremheves det at eventuelt høyere verdier er innregnet i et selskap som teknisk sett ikke er part i transaksjonen. Ved å velge en høyere konsernverdi som måleattributt, ville det dessuten gi ulik løsning avhengig av hvem som er juridisk overtakende

selskap. Det foreslås derfor ikke å tillate kontinuitet fra høyere nivåer.

I høringssvaret støttet ikke NRS denne konklusjonen. Konserninterne overføringer skjer ofte i forkant av noteringsprosesser eller såkalt *spin-offs*. Prospektreglene vil ofte kreve rapportering av proformatall basert på en såkalt *carve-out*-metodikk. Det vil i slike tilfeller gi best mening å rapportere verdier som er i overensstemmelse med de verdiene som investorene ble invitert inn på. Det kan dessuten anføres at kontrollerende eier absolutt er del av transaksjonen sett fra et regnskapsperspektiv. Andre problemer som NRS peker på, er at selskapsregnskapet til C ikke nødvendigvis er avlagt etter IFRS, og at når C er et morselskap, vil det ikke nødvendigvis ha utarbeidet underkonsernregnskap hvor tallene som skal benyttes, kan hentes fra. Sett fra et kost-nytte perspektiv mener NRS at bruk av selskapskontinuitet ikke nødvendigvis kommer best ut. NRS anbefaler derfor at valget mellom selskapskontinuitet og konsernkontinuitet må baseres på de konkrete forholdene i det enkelte tilfellet.

Når det gjelder hvorvidt kontinuitet skal anvendes fremadskuede eller med tilbakevirkende kraft, har IASB i sin foreløpige konklusjon landet på at det mottakende selskapet ikke skal endre sine historiske tall, og kun innregne den overtatte virksomheten fra overtakelsen. NRS støtter ikke denne konklusjonen ubetinget. På samme måte som anvendelse av en konsernkontinuitet bedre knytter rapporteringen etter en transaksjon sammen med regnskapsoppstillinger som kreves av tilsynsmyndighetene i forbindelse med prospekter og tilsvarende dokumenter, vil en åpning for å omarbeide tallene i kontinuitetstilfellene være ønskelig. NRS etterlyser uansett mer veiledning i hvorvidt kontinuitet i målingen også innebærer at historiske attributter følger med hos mottakende selskap. Eksempler på dette er om den nye regnskapsenheten kan eller skal reversere tidligere nedskrivninger, reklassifisere eller nullstille omregningsdifferanser og kontantstrømsikring osv. IASB

har sneket inn enda en kontinuitetsbe-
traktning i diskusjonsnotatet som ikke
gjelder overføring av virksomhet.

Denne gjelder når *vederlaget* for virk-
somheten som skal regnskapsføres til
kontinuitet, er en eller flere eiendeler
som ikke utgjør en virksomhet. Slikt
vederlag skal fraregnes hos kjøper av
virksomheten uten gevinstoppgjør i
tilfeller når det er måleusikkerhet,
kostbart og at transaksjonen kan anses
å være en integrert byttrransaksjon.
NRS er uenig i denne utvidelsen av
bruken av kontinuitet til vederlagssi-
den av transaksjonen når vederlaget
ikke også utgjør en virksomhet.

Ved kontinuitet vil differansen mellom
vederlaget, som ofte vil være til virkelig
verdi, og netto kontinuitetsverdier, bli
ført mot egenkapitalen. Dersom veder-
laget ikke er aksjer, kan dette medføre
svært lav eller negativ bokført egenka-
pital hos mottakende selskap. Dette er
en velkjent problemstilling, men IASB
har ikke tillagt vederlagets art noen
betydning. Under norsk GRS har man
i praksis tillagt pengevederlag som ikke
skal konverteres til egenkapital relativt
stor vekt, slik at oppkjøpsmetoden har
blitt benyttet.

Regulering av capital reorganisations

Som nevnt innledningsvis favner virke-
området i diskusjonsnotatet også de
tilfellene der B fra figur A er et nyetab-
lert foretak som skal overta eierskapet i
C. Med litt ulik begrunnelse avvises
det at en slik overføring av eierskapet
til en virksomhet under samme kon-
troll kan være en virksomhetssammen-
slutning. For slike omorganiseringer er
dagens praksis meget ensartet. Kon-
sernregnskapet til B skal reflektere C
sine tall, da C utelukkende har fått en
ny «innpakning».⁷ Dette gjelder også i
tilfeller der det er noe ulik eiersam-
mensetning mellom A og B, så lenge
det skjer under samme kontroll. For
dette typetilfellet vil foreslåtte regler
derfor kunne medføre en endring
i praksis. NRS har pekt på denne
utfordringen og oppfordret til å

⁷ Hvorvidt regnskapsføringen i selskapsregnskapet til B
skjer til kontinuitet avgjøres ut fra klare og snevre regler i
IAS 27.13. Bare når alle disse kriteriene er oppfylt, kan
kontinuitet anvendes.

Det er utallige varianter av selskapsrettslige, regulatoriske og lignende forhold som gjør regulering av virksomhetsoverdragelser under samme kontroll svært krevende.

samordne virkeområdet i en ny
standard med unntaket i IFRS 3.

Avslutning

Regulering av virksomhetsoverdragelser
under samme kontroll har vært etter-
lyst lenge. Problemstillingen er imid-
lertid kompleks, og det er utallige vari-
anter av selskapsrettslige, regulatoriske
og lignende forhold som gjør regule-
ring av området svært krevende. I
norsk GRS har det vært nokså stor
variasjon i praksis, og ulike forhold har
blitt tillagt ulik vekt av de regnskaps-
pliktige. Det har også vært uensartet
praksis for norske IFRS-rapporterende
selv om slike transaksjoner ikke er like
dagligdagse på konsernnivå for de
børsnoterte. Siden Forenklet IFRS er
et aktuelt regnskapspråk som benyttes
av mange unoterte, får imidlertid en
eventuell regulering på dette området
raskt påvirkning på selskapsregnska-
pene og private foretak, der dette er
oftere forekommende.

Artikkelforfatterne er positive til regu-
lering som innsnevrer mulighetsrom-
met noe. Ved å konkretisere hva opp-
kjøpsmetoden betyr under samme
kontroll og sette noen rammer for
kontinuitetsmetoden, kunne det vært
argumentert for et relativt fritt valg
med gode noteopplysninger.

IASBs foreløpige konklusjoner knyttet
til skillet mellom bruk av metodene
synes å få brukbar støtte i høringen.
Det er større motstand mot pliktig
bruk av selskapskontinuitet og mang-
lende anledning til retrospektiv anvendelse
av kontinuitetsmetoden. Hvorvidt IASB
dermed har truffet det riktige
balansepunktet mellom regulering
og frihet til konkret skjønnsutøvelse,
gjenstår å se. Det som er sikkert, er at
de neppe som Aleksander den store
evner å skjære over den gordiske knu-
ten med bare ett sverdslag!

Hvitvaskingsregelverket

Organiseringen av anti-hvitvaskingsarbeidet i foretaket

Blant de svakhetene som går igjen hos ulike grupper rapporteringspliktige, er organiseringen av anti-hvitvaskingsarbeidet i foretaket. Denne artikkelen handler om organiseringen av anti-hvitvaskingsarbeidet i revisjonsselskaper og regnskapsførerselskaper, men også om hvordan ledere og ansatte med ulike oppgaver etter hvitvaskingsregelverket bør opptre i den rollen de har, for å sikre etterlevelse (compliance).

Advokat
Erling Grimstad
Advokatfirmaet Erling Grimstad

I flere artikler fremover skal jeg beskrive noen av de sentrale kravene som gjelder for revisor og regnskapsfører for å sikre en god etterlevelse av hvitvaskingsregelverket. I Revisjon og regnskap nr. 5 – 2021 gjennomgikk jeg enkelte sentrale spørsmål knyttet til kundetiltak. Dessuten pekte jeg på de mest vanlige svakhetene og feilene som gjøres av ulike grupper rapporteringspliktige. I denne artikkelen gis det en oversikt over hvordan anti-hvitvaskingsarbeidet bør organiseres. Jeg kommenterer også styrets ansvar for organiseringen.

Hvitvaskingsloven gjelder for statsautoriserte og godkjente revisorer, godkjente revisjonsselskaper og revisorer som er ansvarlige for revisjon og regnskap for kommune, fylkeskommune eller kommunalt eller fylkeskommunalt foretak.¹

Tre forsvarslinjer

Organiseringen av tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering i det rapporteringspliktige revisjonsselskapet eller regnskapsforetaket deles inn i tre forsvarslinjer. Krav til organisering fremgår av hvitvaskingsloven § 35 og Finanstilsynets rundskriv nr. 8/2019 kap 3. For regnskapsførere og regnskapsførerselskaper er organiseringen også omtalt i Finanstilsynets rundskriv nr. 15/2019 kap 2. Mange vil gjenkjenne organiseringen i tre forsvarslinjer fra det integrerte rammeverket for helhetlig risikostyring (COSO-modellen).²

Første linje – hvitvaskingsansvarlig

Kort fortalt er ansatte i førstelinjen de som har den direkte kontakt med kunden eller utfører andre oppfølgingsoppgaver mot kunden. Revisorer og partnere eller regnskapsførere og deres ledere er alle del av førstelinjen. Foretakets ledelse og administrasjon er også del av førstelinjen. Arbeidet i førstelinjen ledes av en **hvitvaskingsansvarlig**. Den hvitvaskingsansvarlige er en person som utpekes av ledelsen. Vedkommende må ha tilstrekkelig erfaring,

kompetanse og gjennomføringskraft til å fatte avgjørelser tilknyttet foretakets tiltak mot risiko for hvitvasking og terrorfinansiering. Den hvitvaskingsansvarlige har et særskilt ansvar for å følge opp hvitvaskingsrutinene og at disse etterleves i foretaket.

Kundetiltak – nye kundeforhold

De ansatte i førstelinjen har ansvar for gjennomføring av kundetiltakene ved etablering av nye kundeforhold og den løpende oppfølgingen av eksisterende kunder. Ansatte i førstelinje skal sørge for at kundene er korrekt risikoklassifisert og følge opp disse i samsvar med den risikoen kunden representerer. Førstelinjen skal årlig utarbeide forslag til oppdatert risikovurdering som skal vedtas av styret. De har også ansvar for den årlige oppdateringen av policy, prosedyrer og andre dokumenter som skal gi ansatte veiledning i hvordan foretaket skal oppfylle kravene i hvitvaskingsregelverket.

Undersøke mistenkelig forhold

Det er også førstelinjen som skal sørge for at mistenkelige forhold (transaksjoner og aktiviteter) blir undersøkt. Eventuelle undersøkelser som ikke avkrefter mistanken, skal rapporteres i Altinn. Denne undersøkelsesplikten og

¹ Hvitvaskingsloven § 4 nr. 2 a. Regnskapsfører er rapporteringspliktig etter hvitvaskingsloven § 4 nr. 2 b).

² The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO). Modellen er et anerkjent rammeverk for internkontroll.

rapporteringsplikten er særlig et ansvar den hvitvaskingsansvarlige har. Den hvitvaskingsansvarlige skal være en ressursperson på området og en naturlig kontaktperson for både ansatte og foretaket.

En vanlig feiloppfatning

Det er vanlig at ansatte misforstår den hvitvaskingsansvarliges funksjon. Ansatte tror ofte at den hvitvaskingsansvarlige tar seg av alt som har med hvitvasking og terrorfinansiering å gjøre, og at de derfor ikke behøver å befatte seg med slike oppgaver selv. En slik oppfatning er en vanlig feiloppfatning.

Det er dessverre mange eksempler på at etterlevelsen av tiltak mot hvitvasking har raknet fullstendig, kort tid etter at den hvitvaskingsansvarlige sluttet, fordi foretaket hadde gjort seg helt avhengig av denne ene personen.

Andre linje – compliance-funksjonen, etterlevelsesansvaret

Andre forsvarslinje består av **compliance-funksjonen** eller etterlevelsesansvaret. Det innebærer kontroll av om ansatte i førstelinjen utfører de oppgavene de er satt til å gjøre. Dette er en del av internkontrollen i foretaket etter hvitvaskingsloven § 35 annet ledd. Compliance-funksjonen skal foreta hensiktsmessige kontroller som blant annet er basert på ansattes kompetanse om hvitvaskingsregelverket, foretakets størrelse, risiko, typer kunder mv. Compliance-funksjonen skal se til at førstelinjen har utarbeidet risikovurdering i samsvar med hvitvaskingsloven § 7 og vurdere om policy, prosedyrer og retningslinjer dekker lovkravene og at de følges i praksis. Compliance-rollen skal også gjennomføre kontroller som er egnet til å undersøke om risikovurderingen benyttes i foretakets risikoklassifisering av kunder, kontrollere at undersøkelsesplikten overholdes og at det er laget opplæringsplaner som kreves etter regelverket, dvs. med ulike beståelseskrav avhengig av den ansattes roller og funksjon i foretaket.

En viss avstand er nødvendig

Compliance-funksjonen skal ha en viss avstand til hvitvaskingsansvarlig og førstelinjen. Personen som innehar compliance-funksjonen, skal ikke utføre operative oppgaver som ligger til førstelinje slik at vedkommende ender opp med å kontrollere sitt eget arbeid. I enkelte foretak er det compliance-funksjonen som har den beste kunnskapen om hvitvaskingsregelverket. Da er det selvsagt fristende å la personen i denne rollen ajourføre risikovurderingen og policyen for fremleggelse overfor styret til deres vedtakelse. De ansatte kan samtidig velge å gå til compliance-rollen for å få hjelp, i stedet for hvitvaskingsansvarlig. Slike eksempler på bruk av personen i compliance-funksjonen vil sannsynligvis medføre at personen i compliance-rollen blir satt til å kontrollere eget arbeid.

Skal ikke trå i hverandres bed

Vår erfaring er at hvitvaskingsansvarlig (i førstelinje) og compliance-ansvarlig (andre linje), bør ha god kunnskap om sine respektive ansvarsområder og være påpasselig med å ikke trå inn i hverandres oppgaver. I praksis viser dette seg å være svært krevende, særlig i mindre foretak der det er unaturlig å se på kollegaer som henholdsvis første- og andre linje. Personer som innehar disse rollene, må derfor veilede og hjelpe andre ansatte med å forstå disse ulike rollene og hvem de skal forholde seg til i spørsmål om etterlevelsen av hvitvaskingsregelverket. Særlig i møter der hvitvasking og terrorfinansiering diskuteres, bør henholdsvis hvitvaskings- og complianceansvarlig tydeliggjøre sine ulike ansvarsoppgaver og delta under møtet i tråd med dette. Det er derfor naturlig at complianceansvarlig har en karakter av å være observatør når risikovurdering, rutiner, undersøkelsesplikt o.a. diskuteres.

Tredje linje – eksterntrevisor

Tredje linje i revisjonsselskaper og regnskapsforetak er eksterntrevisor.

Organiseringen av tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering i det rapporteringspliktige revisjonsselskapet eller regnskapsforetaket deles inn i tre forsvarslinjer.

Styret er ansvarlig for etterlevelsen

Den øverste ledelsen i revisjonsselskapet eller regnskapsførerforetaket, er styret. Det er styret som gjøres ansvarlig for etterlevelsen av hvitvaskingsregelverket. Finanstilsynet forholder seg til styret og avkrever svar fra styret om hvilke tiltak styret har gjennomført for å sikre at regelverket etterleves. Det enkelte styremedlem har personlig ansvar for etterlevelse av flere bestemmelser i hvitvaskingsloven.

Styret har også det øverste ansvaret for å påse at foretaket er organisert i samsvar med hvitvaskingsregelverket. Styret utpeker en person i ledelsen som hvitvaskingsansvarlig i henhold til hvitvaskingsloven § 8 femte ledd.

Videre skal styret sikre at de mottar relevant informasjon ved behov fra både hvitvaskingsansvarlig og compliance-ansvarlig i foretaket. Derfor utarbeides det relevante rapporter til styret fra de nevnte funksjonene som gjør styret i stand til å forstå den aktuelle risikoen og iverksette adekvate tiltak dersom det er nødvendig.

Tilleggsskatt ved brudd på skatteinsentivordningen

Det ble i 2017 innført en ordning der den skattepliktige kan få fradrag for tilskudd til oppstartsselskaper.¹ Fradrag er betinget av at visse vilkår er oppfylt. Man må blant annet «beholde alle aksjene i minst tre kalenderår etter utløpet av det kalenderåret aksjeselskapet eller kapitalforhøyelsen er registrert i Foretaksregistret».²

Seniorskattejurist
Line Solli
Sekretariatet for
Skatteklagenemnd

Det er også andre betingelser for fradrag i bestemmelsen, men de er ikke avgjørende for resultatet i saken som omtales.³

Ved brudd på vilkårene foreligger ikke lenger fradragsrett, og hele fradraget må tilbakeføres i fradragsåret, det vil si investeringsåret.⁴ Det skal med andre ord ikke foretas endringer for det året betingelsen er brutt.

Den skattepliktige i denne saken investerte i 2017 kr 51 300 i et oppstartsselskap, og krevde i skattemeldingen fradrag med henvisning til skatteinsentivordningen.

I denne saken foreligger det brudd på ordningen ved at den skattepliktige ikke beholdt aksjene i oppstartsselskapet tilstrekkelig lenge. Aksjene ble solgt i 2019, og han hadde derfor beholdt aksjene i om lag to år før de ble solgt.

Sakens sentrale faktum

På skattemeldingen for 2019 oppga den skattepliktige at han hadde solgt aksjer med gevinst, men det fremgikk ikke hvilke aksjer dette dreide seg om. Gjennom kontroll i Aksjonærregistret fant skattekontoret ut at den skattepliktige hadde solgt aksjer i flere selskaper det året, og at aksjene i oppstartsselskapet hadde blitt solgt med et tap på kr 49 833.

Aksjene til den skattepliktige var blitt overdratt til selskap B gjennom beslutning i generalforsamlingen. Selskap B eide på slutten av 2019 alle aksjene i oppstartsselskapet. Oppstartsselskapet fylte ikke vilkårene for konkurs.

I fastsettingen beholdt den skattepliktige tapsfradraget for salg av aksjene i oppstartsselskapet, men det fradraget som ble gitt i 2017 i forbindelse med investeringen, ble tilbakeført på grunn av brudd på eiertidskravet. Den skattepliktige ble også ilagt tilleggsskatt på 20 prosent fordi han ikke hadde opplyst om at betingelsene for fradrag etter skatteinsentivordningen var brutt.

Klagen gjelder kun tilleggsskatt.

Klagen

I klagen viste den skattepliktige til at han hadde oppfylt opplysningsplikten

gjennom opplysningene om aksjesalg og at det derfor ikke var grunnlag for ileggelse av tilleggsskatt. Videre hadde han oppfattet salget av aksjene som en konkurs i selskapet, og hadde derfor ikke oppfattet at salget medførte at han ikke lenger hadde rett til fradrag i henhold til skatteinsentivordningen.

Sekretariatets vurdering Tilleggsskatt

En skattepliktig som gir uriktige eller ufullstendige opplysninger til skattemyndighetene eller unnlater å gi pliktig opplysning, ilegges tilleggsskatt når opplysningssvikten kan føre til skattemessige fordeler.⁵

Skattemyndighetene må bevise med klar sannsynlighetsovervekt at vilkårene er oppfylt.

Ansvar for å opplyse

I sin vurdering av om det forelå opplysningssvikt i saken, tok sekretariatet utgangspunkt i at den skattepliktige hadde et selvstendig ansvar for å opplyse om eventuelle brudd på betingelsene i skatteinsentivordningen.

Unnlatelse av å korrigere

Det var på det rene at opplysningene i saken var korrekte da skattemeldingen for 2017 ble levert inn, men de fak-

1 Skatteloven § 6-53.

2 Skatteloven § 6-53 femte ledd.

3 Saken ble vedtatt med referansen NS 75/2021.

4 Prop. 130 LS (2016-2017) punkt 2.3.6.

5 Skatteforvaltningsloven § 14-3 første ledd.

tiske omstendighetene endret seg i 2019 ved at aksjene ikke lenger var i behold. Det var da ikke lenger fradragsrett for det investerte beløpet.

Sekretariatet viste til Lofflanddommen⁶ der det fremgår at opplysningene er ufullstendige når den skattepliktige gir et ufullstendig bilde av de underliggende realitetene, selv om de opplysningene som gis isolert sett er korrekte så langt de dekker.

Det ble også vist til Gaard/Tveit-dommen⁷ der det med henvisning til ligningslovens forarbeider uttales at ligningsloven § 4-1 markerer «et samarbeids- og lojalitetsforhold mellom den enkelte skattyter og skattemyndighetene for at ligningen og skatteoppgjøret skal bli riktig».

Samlet var sekretariatet av den oppfatningen at unnlatelse av å korrigere tidligere innleverte faktiske opplysninger kunne omfattes av begrepet «uriktige eller ufullstendige opplysninger». Sekretariatet fant støtte for sitt syn hos Stoveland⁸ som blant annet skriver:

«Et annet spørsmål er om unnlatelse av å foreta endringer av egenfastsettingen

etter § 9-4 kan innebære at det anses å være gitt uriktige eller ufullstendige opplysninger. Blir den skattepliktige oppmerksom på faktiske forhold som gjør at den skattemessige vurderingen blir annerledes enn det som er lagt til grunn i skattemeldingen, må det antas at den skattepliktige har plikt til å korrigere egenfastsettingen, jf. § 8-1 i.f.»

På denne bakgrunn var sekretariatet enig med skattekontoret om at den skattepliktige med klar sannsynlighetsovervekt hadde gitt uriktige eller ufullstendige opplysninger da han unnlot å opplyse om at betingelsene for fradrag var brutt.

Opplysningstidspunkt

Det er et vilkår for å ilegge tilleggsskatt at opplysningssvikten «kan føre til skattemessige fordeler».⁹ Sekretariatet anså vilkåret oppfylt på det tidspunktet det oppstod en mulighet for at den skattepliktige kunne oppnå en skattemessig fordel, det vil si da aksjene var solgt og han beholdt fradraget som han ikke lenger hadde rett på.

Det ble også vist til skatteforvaltningsloven § 8-1 der det fremgår at opplysninger skal gis «slik at skatteplikten i rett tid blir klarlagt og oppfylt».

Sekretariatet la etter dette til grunn at opplysningen om brudd på betingelsen skulle gis til skattemyndighetene da betingelsen ble brutt, eller kort tid etter. Dette skjedde da aksjene ble solgt i april 2019 og det var klart at aksjene ikke hadde vært i behold i henhold til eiertidskravet.

Opplysningsmåte

Sekretariatet viste til at opplysninger som vedgår skattemessige spørsmål, kan gis både i merknadsfelt i skattemeldinger og på andre måter.¹⁰

Det var med andre ord ikke påkrevd for den skattepliktige å vente til innlevering av skattemeldingen i juni 2020 for å opplyse om de relevante forholdene.

Opplysningssvikt

På bakgrunn av momentene over, var sekretariatet av den oppfatningen at de objektive vilkårene for å ilegge tilleggsskatt forelå. Det var klar sannsynlighetsovervekt for at den skattepliktige hadde gitt uriktige eller ufullstendige opplysninger til skattemyndighetene da han unnlot å opplyse om brudd på betingelsene ved salget av aksjene 1. april 2019, eller kort tid etter.

Unnskyldelige forhold

Den skattepliktige skal ikke ilegges tilleggsskatt dersom den skattepliktiges forhold må anses unnskyldelig.¹¹ Det er hans subjektive forhold som må vurderes.

Rettsvillfarelse

I tråd med skattekontorets vedtak la sekretariatet til grunn at en konkurs i oppstartsselskapet ikke ville medført brudd på eiertidsbetingelsene.

Den skattepliktige anførte at han trodde at salget i realiteten betød at selskapet var konkurs og at han var uvitende om at betingelsene for fradragsføring var brutt.

6 Rt-1992-1588.

7 Urv-2009-949.

8 Stoveland's skattelovkommentar, note 690.

9 Ordlyden i skatteforvaltningsloven § 14-3 første ledd.

10 Skatteforvaltningshåndboken 5. utgave side 596: «Det er uten betydning hvordan de uriktige eller ufullstendige opplysningene er gitt til skattemyndighetene. De kan for eksempel være gitt i ulike skattemeldinger, ved klage eller ved annen skriftlig eller muntlig fremstilling».

11 Skatteloven § 14-3 annet ledd.

Sekretariatet viste til forarbeidene¹² til likningsloven hvor det blant annet fremgår at hovedregelen er at rettsvillfarelse ikke vil være et unnskyldelig forhold, og at «[b]are i helt spesielle situasjoner kan det være grunn til å fravike dette utgangspunktet. Det kan for eksempel dreie seg om tolkning av en ny bestemmelse som kan være uklar eller som misforstås av andre grunner. I slike tilfeller kan det fremstå som svært strengt å ilegge tilleggs-skatt, dersom skattyterne har gjort så godt de har kunnet, men likevel misforstår på en aktsom måte og dermed ikke oppfyller opplysningsplikten.»

Sekretariatet viste til at skatteinsentivordningen ble innført ved lov 1. juli 2017, og derfor var en ny bestemmelse da den skattepliktige kjøpte aksjene 10. juli 2017. Da aksjene ble solgt 1. april 2019, hadde han imidlertid hatt rimelig tid til å sette seg inn i det gjeldende regelverket for ordningen.

Videre mente sekretariatet at ordlyden¹³ var klar. Aksjene må beholdes i minst tre kalenderår [...]. I utgangspunktet kunne derfor ordlyden forstås slik at enhver årsak til at den skattepliktige ikke beholder aksjene i hele perioden, jf. eiertidskravet, medfører brudd på betingelsene. Ut fra en ren ordlydstolkning kunne ikke sekretariatet se at det gjaldt noe særskilt ved konkurs i oppstartsselskapet. I utgangspunktet skulle en derfor ikke kunne legge til grunn at det foreligger noe unntak for slike tilfeller. Med et slikt utgangspunkt var det etter sekretariatets oppfatning naturlig å legge til grunn at betingelsene var brutt ved konkurs før eiertiden er fullført.

Sekretariatet kunne ikke se at forarbeidene omhandlet realisasjon knyttet til konkurstilfeller i investerings-selskapet, men i Skatte-ABC 2020 fremgikk at det ikke innebærer brudd på eiertiden at aksjene går tapt ved konkurs i oppstartsselskapet.

Sekretariatet la til grunn at det som fremgikk i Skatte-ABC ga uttrykk for

skattemyndighetenes praksis, og pekte også på at et konkursunntak ikke syntes å stride imot formålet med ordningen.

I forarbeidene¹⁴ til skatteinsentivordningen fremgår det også at ordningen skal stimulere til langsiktige private investeringer i oppstartsselskap. Videre fremhever departementet viktigheten av at ordningen ikke blir for komplisert å rette seg etter, verken for investorer, selskap eller skattemyndighetene. Ordningen bør ikke komplisere skatteregelverket mer enn nødvendig.

I lys av forarbeidenes klare forutsetning om at bestemmelsen ikke skal være for komplisert å rette seg etter og at ordningen ikke bør komplisere skatteregelverket mer enn nødvendig, fant sekretariatet det naturlig og hensiktsmessig å trekke grensen ved konkurs slik at de formelle vilkårene for konkurs må være oppfylt. På den måten unngår man grensetilfeller og spørsmålet om hvor mye av kapitalen som må være tapt for å omfattes av ordningen.

Sekretariatet vurderte ikke bestemmelsen om eiertid i skatteinsentivordningen som spesielt uklar eller at den lett kan misforstås. Slik sekretariatet forstod den skattepliktige, var heller ikke han av den oppfatningen.

Med henvisning til de siterte forarbeidene til skatteforvaltningsloven vurderte sekretariatet om den skattepliktige hadde gjort så godt han kunne, men likevel misforstått på en aktsom måte.

Slik sekretariatet oppfattet saken, gjaldt den i realiteten den skattepliktiges misforståelse av konkursunntakets omfang. Som påpekt over, fremgår konkursunntaket verken av bestemmelsens ordlyd eller av forarbeidene, og det som fremgår av Skatte-ABCen er svært kort og mangler utdypning. At unntaket skulle kunne tolkes utvidende til å gjelde konkurslignende tilfeller, fremstod for sekretariatet som tvilsomt, ordlyden og forarbeidene tatt i betraktning. Den skattepliktige burde derfor forstått at det var tvilsomt at retten til fradrag var i behold og derfor gitt skattemyndighe-

tene opplysninger om at aksjene var solgt. I det minste burde han opplyst om at oppstartsselskapet i praksis var konkurs, jf. hans egen oppfatning.

Sekretariatet fant på denne bakgrunn at den skattepliktige ikke hadde misforstått på en aktsom måte eller at han gjorde så godt han kunne, og at det på denne bakgrunn ikke forelå en unnskyldelig rettsvillfarelse. Sekretariatet fant dette bevist med klar sannsynlighetsovervekt.

Enkeltstående feil av en ellers lojal og aktsom skattepliktige

I vurderingen av unnskyldelige forhold bør det tas hensyn til om opplysnings-svikten gjelder en enkeltstående feil av en ellers lojal og aktsom skattepliktige.¹⁵

Sekretariatet anså den skattepliktige for å være en normalt ressurssterk skattepliktige, og hans fradragsføring i 2018 viste at han både hadde funnet frem til bestemmelsen og fått en formening om innholdet i den. Han hadde i sin forklaring om hvorfor han ikke ga skattemyndighetene opplysninger om salget vist til et dokument fra generalforsamlingen. Dokumentet er ikke fremvist skattemyndighetene, og sekretariatet kunne derfor ikke bedømme innholdet i det. Sekretariatet påpekte likevel at det er skatteforvaltningsloven og ikke generalforsamlingen som regulerer opplysningsplikten. Ved verken å undersøke omfanget av konkursunntaket nærmere eller opplyse om de faktiske forholdene som medførte at han trodde at fradragsretten likevel var i behold, mener sekretariatet at den skattepliktige ikke hadde opptrådt så aktsomt og lojalt som en kunne forventet. Det at feilen er enkeltstående kunne derfor ikke medføre at tilleggs-skatt ikke skulle ilegges.

Konklusjon

Sekretariatet innstilte på at den skattepliktige ikke skulle få medhold i sin klage. Skatteklagenemnda sluttet seg enstemmig til innstillingen.

12 Ot.prp. nr. 82 (2008-2009) punkt 8.3.2.

13 Skatteloven § 6-53 femte ledd, første punktum.

14 Prop. 130 LS (2016-2017).

15 Prop. 38 L (2015-2016) side 215-2016.

Gartnerhallen-saken – grensen mellom styrets og revisors ansvar

Styret har ansvaret for at internkontrollen fungerer

Borgarting lagmannsrett har i dom 11. mars 2021 blant annet trukket opp grensen mellom styrets og revisors ansvar for foretakets internkontroll. Dommen legger til grunn at styret ikke kan basere seg på at en ren revisjonsberetning innebærer at etablerte internkontrollrutiner i praksis fungerer etter sin hensikt.

Advokat
Nanette Arvesen
Advokatfirmaet Thommessen AS

Advokat
Stig Berge
Advokatfirmaet Thommessen AS

Dommen kaster dermed lys over en meget praktisk problemstilling.¹ Dommen ble anket til Høyesterett, men anken ble ikke tillatt fremmet.² Lagmannsrettens dom er derfor endelig.

Styret har ansvaret for internkontrollen

Den viktige dommen fra Borgarting lagmannsrett slår fast at styret ikke kan overlate ansvaret for internkontrollen til revisor.

- Styret har både et ansvar for at det i tilstrekkelig grad er fastsatt regler og retningslinjer for utøvelse av internkontroll, og et overordnet ansvar for at kontrolltiltakene etterleves i praksis
- En «ren» revisjonsberetning medfører ikke at styret kan legge til grunn at internkontrollen fungerer etter sin hensikt

- Styret bør sørge for at daglig leder årlig avgir rapport om foretakets internkontroll
- Revisor trenger ikke kommunisere skriftlig forhold styret må være kjent med, for eksempel at få ansatte medfører begrensede muligheter for arbeidsdeling

For å unngå unødige spørsmål i ettertid kan revisor likevel vurdere å kommunisere kjente forhold, for eksempel i forbindelse med at foretaket skifter ut styrets leder.

Sakens faktum og de rettslige problemstillingene

Kort om Gartnerhallen

Gartnerhallen SA (Gartnerhallen) er et samvirkeforetak med drøyt 1000 medlemmer. Medlemmene produserer grønnsaker, frukt, bær og planter. Gartnerhallen er formelt sett kjøper av varene som medlemmene produserer, men i hovedsak leveres varene direkte fra produsent til Gartnerhallens største kunde, Bama. Det skjer deretter et oppgjør mellom Bama og Gartnerhallen, og mellom Gartnerhallen og medlemmene. Særegent for virksomheten er at omsetningen mellom Gartnerhallen og medlemmene skjer på grunnlag av såkalt omvendt fakturering; det er ikke produsentene som utarbeider

salgsdokumentasjonen – det gjør Gartnerhallen på grunnlag av avregninger.

Gartnerhallen var tidligere et grossistselskap med en betydelig produksjon og mange ansatte. Etter en omorganisering rundt årtusenskiftet bestod administrasjonen i foretaket av ca. ti personer og av disse var det tre ansatte som var involvert i foretakets regnska- per, internkontroll og økonomistyring. Etter omorganiseringen fungerte Gartnerhallen i hovedsak som et økonomisk bindeledd mellom sine medlemmer og kundene.

Regnskapssjefen og et medlem dømt for underslag

Siden omorganiseringen hadde omsetningen i Gartnerhallen økt fra ca. én milliard kroner til nesten 2,4 milliarder kroner i 2017, men bemanningen var i hovedsak uendret gjennom hele perioden. I mai–juni 2017 avdekket revisor at regnskapssjefen i Gartnerhallen hadde underslått ca. 50 millioner kroner. I hovedsak var de underslåtte beløpene utbetalt til et medlem, men likevel slik at regnskapssjefen hadde overført ca. tre millioner kroner til seg selv. Underslagene var begått i en periode på over ti år ved urettmessige overføringer fra bank. Gartnerhallen hadde etter innspill fra revisor tilbake i 2001 etablert en rutine med dobbeltgod-

1 Saksnr.: 20-013804ASD-BORG. Det gjøres oppmerksom på at advokat Nanette Arvesen og advokat Stig Berge var en del av det teamet fra Advokatfirmaet Thommessen som bistod revisor i tingretten og i lagmannsretten.

2 HR-2021-1481-U (sak nr. 21-074832SIV-HRET).

I mai-juni 2017 avdekket revisor at regnskapssjefen i Gartnerhallen hadde underslått ca. 50 millioner kroner.

kjenning av utbetaling fra nettbank, men denne ordningen hadde i praksis ingen betydning fordi den som sørget for godkjenning nr. 2 aldri utførte noen form for reell kontroll og lånte også ut kodebrikken sin til regnskapssjefen i forbindelse med ferier osv. Underslagene var profesjonelt utført, og overfor revisor ble underslaget skjult ved å manipulere alle leverandørreskontroer og hovedbøker som ble fremlagt for revisjon. Underslaget og manipuleringen av regnskapet medførte at Gartnerhallens årsregnskap verken viste den fullstendige gjelden eller de fordringene Gartnerhallen i realiteten hadde på regnskapssjefen/det aktuelle medlemmet. Regnskapssjefen og medlemmet ble av Oslo tingrett i 2018 dømt til ubetinget fengsel i henholdsvis fire år og fem år og ti måneder.

Saken aktualiserer spørsmål om revisors ansvar for internkontrollen

Gartnerhallen anførte at revisor burde ha oppdaget underslagene på et tidligere tidspunkt, og at revisor derfor var ansvarlig for deler av tapet. Gartnerhallen erkjente at ansvaret burde settes ned på grunn av skadelidtes egen med-

virkning. De nærmere anførselene knyttet til hvorfor revisor burde være erstatningsansvarlig var formulert slik:

- Revisor skulle ha identifisert Gartnerhallens utilstrekkelige internkontroll som gjaldt utbetalingene og sendt ett eller flere nummererte brev til styret om forholdet
- Revisors vurdering av mislighetsrisikoen i forbindelse med revisjonen var uforsvarlig
- Revisor innhentet ikke tilstrekkelige revisjonsbevis for leverandørgjelden

Den første problemstillingen gjelder revisors ansvar for internkontrollen, mens de to andre problemstillingene gjelder revisors planlegging og gjennomføring av revisjonen. Det er imidlertid nær sammenheng mellom de ulike problemstillingene, og spørsmål knyttet til mislighetsrisikoen blir av lagmannsretten i hovedsak behandlet i forbindelse med internkontrollspørsmålet.

Revisors ansvar for foretakets internkontroll – styrets ansvar

Utgangspunkter

Både styret og revisor har plikter knyttet opp mot internkontrollen

Revisors erstatningsansvar er i dag regulert i revisorloven (LOV-2020-11-20-128) § 11-1 som fastsetter at revisor plikter å «erstatte skade som denne forsettlig eller uaktsomt har voldt under utførelsen av sitt oppdrag». I dommen ble revisors ansvar vurdert opp mot den likelydende bestemmelsen i tidligere lovs § 8-1 (LOV-1999-01-15-2).

I gjeldende lov er det inntatt en ny lempningsbestemmelse i § 11-1 annet ledd som etter omstendighetene kan få betydning i saker hvor revisor er saksøkt av den revisjonspliktige, se nærmere nedenfor. Det er i rettspraksis og juridisk teori bred enighet om at det for revisorer gjelder et strengt profesjonsansvar, men at det likevel er rom for en viss kritikkverdige adferd før det blir tale om erstatningsbetingende uaktsomhet, jf. HR-2002-275-B (Ivaran-dommen). For styret gjelder også et uaktsomhetsansvar, men det er ikke tale om et profesjonsansvar.

Sentralt i uaktsomhetsvurderingen for både styret og revisor vil være om de har brutt (skrevne) atferdsnormer. Siden revisor er underlagt en rekke standarder som regulerer hvordan revisjonen skal gjennomføres – International Standards on Auditing (ISA) – vil det på et generelt grunnlag ofte være lettere å påvise at revisor har opptrådt uaktsomt enn at et styremedlem har gjort det.

Utgangspunktet etter lovgivningen er at både styret og revisor har plikter som er knyttet opp mot foretakets internkontroll. I samvirkeforetak skal styret blant annet «syte for forsvarleg organisering av verksemda» (samvirke-loven § 76 første ledd), men også «halde seg orientert om den økonomiske stoda for foretaket og skal sjå til at det blir ført fullgod kontroll med verksemda, rekneskapen og formuesforvaltninga» (§ 76 tredje ledd). Styrets ansvar må ses i sammenheng med daglig leders oppgaver og ansvar.

Etter samvirke-lova § 78 skal daglig leder «stå for den daglege leiinga av verksemda i foretaket», og som et ledd i dette «syte for at rekneskapen for foretaket er i samsvar med lov og forskrifter, og at formuesforvaltninga er ordna på ein fullgod måte» (fjerde ledd).³ Når det gjelder revisors ansvar, skulle revisor etter revisorloven 1999 § 5-1 annet ledd «se etter at den revisjonspliktige har ordnet formuesforvaltningen på en betryggende måte og med forsvarlig kontroll», mens tredje ledd bestemmer at revisor gjennom revisjonen skal «bidra til å forebygge og avdekke misligheter og feil». Endelig fastsatte revisorloven § 5-2 fjerde ledd nr. 2 at revisor i nummererte brev til ledelsen skal påpeke «feil og mangler ved organiseringen av og kontrollen med formuesforvaltningen», jf. § 5-4.

Flere av de nevnte bestemmelsene i revisorloven er gitt en noe annen utfor-

ming i revisorloven 2020, se nærmere nedenfor om betydningen av dette. Det er ikke så mange bestemmelser i ISA som er rettet inn mot foretakenes internkontroll, men det følger av ISA 315 punkt 12 at revisor har plikt til å opparbeide seg en forståelse av den interne kontrollen som er relevant for revisjonen. Formålet med revisjonen må imidlertid mer generelt innebære at revisor ikke behøver å forholde seg til den delen av internkontrollen som ikke har noe med regnskapet å gjøre.

Forskjellen på styrets og revisors plikter
Tilsynelatende kan det se ut som styrets og revisors plikter går ut på det samme, jf. her at styret skal «sjå til», mens revisor skal «se etter». Innholdet i ansvaret er imidlertid vesensforskjellig. Innad i selskapet har styret «overordnet ansvar for at det er betryggende interne kontrolltiltak i selskapet».⁴ Dette innebærer dels et ansvar for at det i tilstrekkelig grad er fastsatt regler og retningslinjer for utøvelse av internkontroll, samt et «overordnet ansvar for at kontrolltiltakene også faktisk etterleves».⁵

For revisor vil plikten til å «se etter» internkontrollen være begrenset til den delen av internkontrollen som har betydning for innholdet av regnskapet. Dette følger av det grunnleggende formålet med revisjonen og er nærmere utdypet av Høyesterett i Ivaran-dommen (HR-2002-275-B), jf. avsnitt:

«Det fremgår av det jeg har redegjort for, at lovgivningen tilla revisor visse oppgaver også her. Men når vi er utenfor de oppgavene som knyttet seg til årsoppgjør og regnskap, må utgangspunktet etter min mening være at primæransvaret for å føre kontroll med As disposisjoner lå hos styret. Revisors plikt måtte først og fremst være å reagere hvis han var blitt oppmerksom på uregelmessigheter som kunne gi fare for tap, og som han måtte regne med at styret ikke kjente til. I vurderingen må det få betydning hvilke kunnskaper

henholdsvis revisor og styret hadde, og også hvilke kunnskaper revisor måtte regne med at styret hadde.»

Lagmannsrettens vurdering

Borgarting lagmannsrett delte seg i et flertall og et mindretall ved spørsmålet om revisor var ansvarlig for (deler av) tapet: flertallet mente at revisor ikke hadde opptrådt uaktsomt, dvs. at revisor kunne legges til grunn at foretakets internkontroll fungerte slik ledelsen hadde valgt å innrette den og at revisor ikke hadde noen plikt til å anbefale en ytterligere styrking av internkontrollen. Mindretallet mente derimot at «revisor har opptrådt i strid med god revisjons-skikk ved ikke å ha hatt tilstrekkelig fokus på den interne arbeidsdelingen og internkontrollen med regnskapet, herunder unnlatt å varsle landsstyret i nummerert brev om at internkontrollen var for svak».

Flertallets syn

Ingen plikt til å kontrollere realiteten bak dobbeltkontrollen

Med støtte fra de sakkyndige vitnene la rettens flertall til grunn at revisor i dette tilfellet ikke hadde noen plikt til å foreta en kontroll av realiteten bak dobbeltkontrollen. Flertallet sluttet seg til følgende uttalelse fra tingrettens flertall:

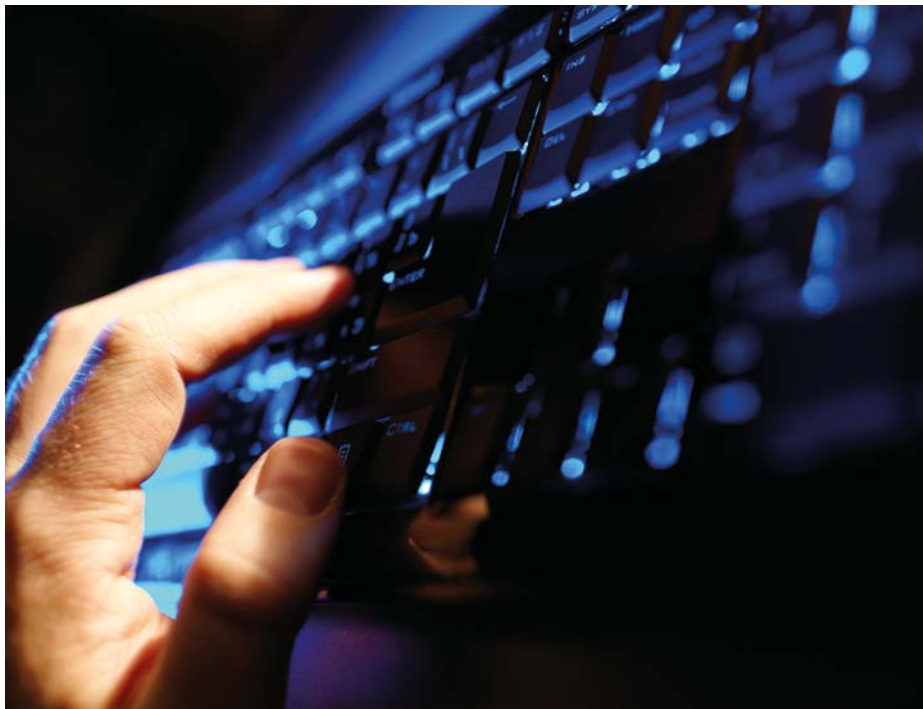
«Etter flertallets syn er det mer naturlig å forvente at styret og daglig leder har kunnskap om hvordan dobbeltgodkjenningen i realiteten fungerte, enn revisor. [Daglig leder] forklarte i retten at han ikke visste om at [2. gangs godkjenner] hadde noe dokumentgrunnlag for kontrollen, utover å se navnene på mottakerne og beløpene. [Daglig leder] anså for øvrig [2. gangs godkjenner] som kompetent til å utføre andre-gangskontrollen.

Når revisor bygger på den etablerte internkontrollen for å konkludere på en regnskapspåstand, må revisor i alminnelighet innhente bevis for at den aktuelle internkontrollen har fungert. Det gjelder imidlertid ikke for dobbeltgodkjenningen, som er en kontroll rettet mot mislighetsrisiko. Den kontrolleres ikke av revisor for å under-

3 Samvirke-lovens bestemmelser om styrets og daglig leders ansvar bygger på aksjelovens/allmennaksjelovens tilsvarende bestemmelser, jf. § 6-12 og § 6-14, jf. Ot.prp. nr. 21 (2006–2007) Om lov om samvirkeforetak (samvirke-lova) s. 287 og 288. Det er derfor all mulig grunn til å tro at resultatet i dommen ville ha vært det samme dersom den revisjonspliktige hadde vært et aksjeselskap eller et allmennaksjeselskap.

4 Se Aarbakke med flere: Aksjeloven og allmennaksjeloven med kommentarer punkt 3.2. til § 6-12, Juridika.no (avlest 21. august 2021).

5 Se Aarbakke med flere: Aksjeloven og allmennaksjeloven med kommentarer punkt 3.2. til § 6-12, Juridika.no (avlest 21. august 2021).

Revisor sendte i 2001 et nummerert brev hvor det ble anbefalt at Gartnerhallen innførte en ny kontrollordning med dobbelgodkjenning med utbetalinger fra bank.

bygge en regnskapspåstand. En slik ren mislighetskontroll vil i alminnelighet ikke undersøkes nærmere av revisor, utover å konstatere at den er innført. Etter flertallets syn er det ikke i strid med god revisjonsskikk å ikke ha undersøkt nærmere hvordan kontrollen fungerte i praksis. Flertallet mener at Gartnerhallen er nærmest til å bære risikoen for at dobbeltgodkjenningen ikke fungerte som en reell kontroll.»

Ingen plikt for revisor til å sende nummerert brev om forhold som var kjent i selskapet

Flertallet drøfter deretter om revisor i denne saken likevel skulle ha påpekt i et nummerert brev til styret at internkontrollen var uforsvarlig. Dette forutsetter etter flertallets syn at den vurderingen av risikoen for misligheter som revisor hadde foretatt i forbindelse med planleggingen av revisjonen var uforsvarlig. De to vesentlige påberopte forhold var at regnskapssjefen hadde en svært sentral rolle i regnskapsføringen og økonomiforvaltningen, samt at det var store pengestrømmer som gikk gjennom Gartnerhallens systemer. Det ser ut som rettens flertall er av den oppfatning at disse to forhold – at én person er sentral og at det er store pen-

gestrømmer – alene ikke kan begrunne at mislighetsrisikoen øker. I alle fall er det lett å være enig med flertallet i at dette er forhold som styret helt opplagt var kjent med, og derfor også at styret ut fra sitt overordnede ansvar for internkontrollen er nærmere enn revisor til å undersøke hvor effektiv internkontrollen er.

Revisor sendte i 2001 et nummerert brev hvor det ble anbefalt at Gartnerhallen innførte en ny kontrollordning med dobbelgodkjenning med utbetalinger fra bank. Dette ble også gjort, og revisor kontrollerte hvert år at en slik ordning med dobbeltgodkjenning var etablert. Rettens flertall var av den oppfatning at styret i Gartnerhallen «hadde all mulig foranledning til å følge opp med ytterligere kontrolltiltak dersom [styret] anså dette nødvendig». Rettens flertall går også langt i å legge det reelle ansvaret for svikten i internkontrollen på daglig leder:

«Det at daglig leder – ifølge egen forklaring – aldri hadde en formening om hva [2. gangs godkjenner] kontroll egentlig gikk ut på, er i tilfelle en grov svikt fra hans side. En like grov svikt er det hvis han hadde mistanke om at kontrollen

var minimal. Flertallet har vanskelig for å forstå at han ikke var klar over hvordan [regnskapssjefen] og [2. gangs godkjenner] ordnet godkjenningen av utbetalinger i de tilfellene [2. gangs godkjenner] hadde ferie eller ikke var til stede på grunn av annet fravær.»

På basis av de foreliggende bevisene mente rettens flertall avslutningsvis at realiteten i et nytt nummerert brev til styret «ville ha vært at revisor igjen påpekte den risikoen som lå i at regnskapssjefen var i en posisjon til å begå økonomiske misligheter. Men dette måtte både landsstyret og daglig leder ha vært kjent med, og de har – feilaktig – lagt til grunn at risikoen var liten». Retten påpeker videre at også revisor feilaktig har lagt til grunn at mislighetsrisikoen var liten, men revisor har «ikke hatt fordelene av å kjenne til hvordan internkontrollen faktisk ble utøvd av» styret, daglig leder og den som utførte 2. gangs godkjenningen. Flertallet mente på bakgrunn av dette at revisor «hadde ingen grunnlag for å tro annet enn at [styret] og daglig leder både hadde evne og vilje til å ivareta sitt ansvar for internkontrollen».

Mindretallets syn

Mindretallet mente at revisor hadde opptrådt ansvarsbetingende uaktsomt og tok utgangspunkt i at en «revisor som avdekker at ledelsen ikke har oppfylt sin plikt til å ordne formuesforvaltningen på en betryggende måte og med forsvarlig kontroll, skal skriftlig påpeke dette overfor den revisjonspliktige ledelse». Dette er en gjengivelse av (den tidligere) revisorlovens bestemmelser om revisors plikt til å sende nummerert brev som det ikke er uenighet om. Det var imidlertid på det rene at revisor i dette tilfellet ikke hadde avdekket mangler ved internkontrollen, så mindretallets synspunkt er at revisor burde ha foretatt undersøkelser for å avklare hvordan internkontrollen fungerte i praksis. Slik vi forstår mindretallet er det fire forhold som underbygger at revisor burde ha undersøkt nærmere hvordan internkontrollen fungerte. Mindretallets begrunnelse kommenteres nedenfor.

- Regnskapssjefen var den eneste som hadde tilgang til regnskapet og i tillegg visste han at kontrollen med 2. gangs godkjennelse av utbetalinger «ikke var en reell kontroll. Dette ga muligheter for mislighold, noe revisor måtte ha skjønt dersom han hadde satt seg inn i hvordan internkontrollen var organisert og fungerte». At regnskapssjefens kunnskap om at internkontrollen ikke fungerte, skal være relevant ved vurderingen av om revisor burde ha foretatt undersøkelser om internkontrollen, fremstår som sirkelresonnement.
- Revisor burde ikke ha basert seg på at det ikke forelå mislighetsrisiko fordi «én person utførte alle føringer i regnskapet» og da burde revisor «ha forsikret seg om at internkontrollen fungerte». Dette forholdet utgjør kanskje den viktigste forskjellen mellom flertallets og mindretallets syn, jf. det som er sagt ovenfor.
- Det var store pengestrømmer som ble håndtert gjennom Gartnerhallens regnskapssystemer og i tillegg «fikk Gartnerhallen en mer sårbar administrasjon samtidig som pengestrømmen økte. Dette burde ha foranlediget økt aktsomhet fra revisors side knyttet til internkontrollen. ... Oppdatert kunnskap om hvordan internkontrollen fungerte skulle derfor ha utløst et nummerert brev til landsstyret.» Også her er det reell uenighet mellom flertallet og mindretallet, men det virker å være knyttet til faktiske forhold snarere enn rettslige vurderinger. Flertallet påpekte at det ikke var dokumentert endringer i administrasjonen siden 2003.
- Endelig påpeker mindretallet at styret ikke hadde «den informasjonen de trengte for å kunne reagere på manglende internkontroll» og legger også vekt på at årlige «bekreftelser fra revisor på at årsregnskapene var avgitt i samsvar med lov og forskrifter» fungerte som en sikkerhet for at alt var i orden». Det er korrekt at styret ikke hadde den fak-

tiske informasjon de trengte, men spørsmålet er om de burde ha skaffet seg slik informasjon.

Mindretallet legger dessuten til grunn at styret ville ha fulgt revisors anmerkninger i et eventuelt nummerert brev og «sørget for det antall ansatte som ville ha vært nødvendig for å sikre en tilfredsstillende internkontroll». Mindretallet mener at dersom styret ikke hadde fulgt opp et nummerert brev på tilfredsstillende måte «burde revisor ha gjort svakheter i internkontrollen ved nye nummererte brev og med økende styrke, eventuelt ved bemerkninger i revisjonsberetningen». Det er vanskelig å følge mindretallets resonnering på dette punktet: manglende oppfølging av nummererte brev fra revisjonsklientens side vil normalt føre til at revisor må trekke seg, og ikke at man skriver stadig nye brev med samme innhold. Endelig mente mindretallet at styret etter et nummerert brev «ville ha sørget for det antall ansatte som ville ha vært nødvendig for å sikre en tilfredsstillende internkontroll».

Betydning av dommen – konsekvenser for styremedlemmer og revisor

Forskjellen på revisors og styrets plikter

Søksmål mot revisor fra revisjonsklient hvor grunnlaget for kravet er at revisor ikke har avdekket at internkontrollen er mangelfull eller lignende, vil alltid være spesielle. For det første er det styret som avlegger regnskapet og som har ansvaret for internkontrollen, mens revisors oppgave er å sørge for at regnskapsbrukerne kan ha tillit til at det avlagte regnskapet ikke inneholder vesentlig feilinformasjon.

Styret anses naturlig nok ikke som en bruker av regnskapet, og bestemmelsen i revisorloven § 9-1 annet ledd om at revisor «er allmennhetens tillitsperson ved utførelse av lovfestet revisjon», må leses på denne bakgrunn. For det andre beror spørsmålet om hvor omfattende internkontrollen skal være på en kostnads- og nytte-vurdering som hver regnskapspliktig må foreta. Selv om et styre ikke kan akseptere at noen urettmessig forsyner seg med en eneste krone av

selskapets kapital, kan det likevel være fornuftig for en del foretak å legge internkontrollen på et minimum.

Siden revisors revisjonshandlinger vil være rettet inn mot å avdekke feil som er vesentlige for regnskapet, fremstår det som lite logisk at revisor skal bli sittende med et ansvar dersom styrets vurderinger knyttet til internkontrollen i ettertid viser seg å gi uønskede resultater. Som nevnt hadde Gartnerhallens omsetning vokst fra ca. én milliard kroner og opp til ca. 2,4 milliarder kroner, men antall personer som var involvert i regnskapsførsel, økonomiforvaltning og internkontroll var uendret, dvs. tre personer, hvor en av disse var regnskapssjefen som gjennomførte underslagene og av de øvrige to var den ene daglig leder. Som påpekt av tingretten fremstod det som et «bevisst valg i Gartnerhallen å ha få ansatte i administrasjonen, og en naturlig konsekvens av det er begrensede muligheter for arbeidsdeling». Økt bemanning for å styrke internkontrollen ville åpenbart ha redusert allerede tynne resultater. Dersom mindretallets synspunkter hadde funnet gehør hos flertallet, er det imidlertid berettiget å spørre om ikke de sparte lønnskostnadene burde ha kommet til fradrag i en eventuell erstatning.

Ovennevnte betraktninger gjør at det er relevant å spørre om et foretak overhodet bør ha anledning til å rette krav mot egen revisor ved svikt i internkontrollen, dvs. at styret saksøker revisor med den erkjennelse at de selv ikke har oppfylt sin plikt til å sørge for at foretaket har en effektiv internkontroll. Rettspraksis fra før revisorloven 2020 viser at revisor i prinsippet kan bli ansvarlig, selv om det er flere dommer som legger til grunn at den revisjonspliktige må bære det fulle tapet selv ved svikt i internkontrollen, se for eksempel Borgarting lagmannsretts dom LB-2015-22154 hvor det uttales at «styret ved sin mangel på internkontroll og utilstrekkelige oppfølging av til dels alarmerende informasjon om økonomiforvaltningen, var nærmest til å bære risikoen for eventuelle misligheter fra en utro tjener».

Når kan revisor bli ansvarlig ved svikt i internkontrollen?

Det er imidlertid flere dommer som legger til grunn at revisor kan bli ansvarlig der årsaken til tapet er svikt i selskapets internkontroll, se for eksempel Borgarting lagmannsretts dom LB-2018-152750. Retten la her til grunn at det forelå forsettlig brudd på revisjonsstandardene fra revisors side, men selskapet måtte bære ansvaret selv fra det tidspunkt retten mente at styret burde ha oppdaget de irregulære handlingene som ledet til tapet. Den nye lempningsbestemmelsen i revisorloven § 11-1 annet ledd, som uttrykkelig henviser til «ansvarsfordelingen mellom revisor og den revidertes organer», legger opp til at de revisjonspliktige i fremtiden kanskje i enda større grad enn før må bære ansvaret selv ved svikt i internkontrollen. Som det fremgår ovenfor mener flertallet at det foreligger «grov svikt» fra daglig leders side. Dommen kan også ses under den synsvinkel at et selskap må identifisere de handlinger som daglig leder foretar, men i LB-2018-152750 (referert ovenfor) førte en slik anførsel om passiv identifikasjon ikke helt frem. En forskjell kan kanskje være at Gartnerhallens styre langt på vei må anses for å ha delegert ansvaret for internkontrollen til daglig leder, men uten å foreta noen form for oppfølging. Det må være opplagt at styret i slike tilfeller ikke kan fremme krav mot revisor når det i ettertid viser seg at den etablerte internkontrollen er mangelfull eller til og med fraværende.

I saken som Gartnerhallen hadde anlagt, vant revisor frem med sitt syn i både tingretten og lagmannsretten, men med dissenser i begge instanser. Flertallets vurderinger i både tingretten og lagmannsretten er imidlertid svært grundige, og dommen må antas å være retningsgivende for eventuelle nye søksmål anlagt av revisjonsklienten hvor et vesentlig element i saken er svikt i foretakets internkontroll.

Dommen holder seg lojalt til de avklaringer som Høyesterett foretok i Ivaran-dommen, men tar også opp en del nye forhold. En forskjell mellom Ivaran-

dommen og Gartnerhallen-dommen var at Ivaran ikke hadde avgitt et uriktig regnskap. Problemstillingen var at en betrodd medarbeider blant annet drev med spekulasjonspregede valutahandler og spørsmålet var om revisor skulle ha varslet styret om dette. Høyesterett presiserte i Ivaran-dommen at man i den saken var utenfor de oppgavene som knyttet seg til årsoppgjør og regnskap. Gartnerhallens regnskap inneholdt over en årrekke vesentlige feil, men lagmannsretten kom til at revisor ikke var ansvarlig fordi revisor ikke bygde på den aktuelle internkontrollen i sin revisjon. Det ligger i dette at dersom revisor bygger på den etablerte internkontrollen for å konkludere på en regnskapspåstand, må revisor i alminnelighet også klarlegge at den aktuelle internkontrollen har fungert.

Poenget er her at en slik klarlegging er nødvendig for å kunne avgi en revisjonsberetning med tilstrekkelig sikkerhet. Manglende avklaring av hvordan internkontrollen fungerer vil da anses som uaktsomt. I praksis ville revisor ved å undersøke hvordan internkontrollen fungerte ha avklart at den ikke fungerte tilfredsstillende, og på basis av dette sendt et nummerert brev til ledelsen. Ved søksmål fra andre enn selskapet selv vil revisor normalt kommet i ansvar på det grunnlag at regnskapet inneholder vesentlig feilinformasjon, og at en avdekking av at internkontrollen ikke fungerte ville ha forhindret denne feilen. Ved søksmål fra selskapet vil ikke selskapet i utgangspunktet lide noe tap ved at regnskapet viser for høye tall, men et nummerert brev fra revisor kan forhindre at selskapet lider tap på grunn av mangelfull internkontroll. Selv om revisor gjør feil, bør selskapet i slike situasjoner påregne å ta en stor del av ansvaret selv. På bakgrunn av styrets ansvar for internkontrollen, og at omfanget av internkontrollen i realiteten beror på kommersielle beslutninger, vil det kanskje i de fleste tilfeller være mest rimelig at selskapet ved svikt i utførelsen av internkontrollen, blir sittende med hele ansvaret.

Betydningen av ren revisjonsberetning

Dommen klargjør at et styre ikke kan legge til grunn at internkontrollen fungerer etter sin hensikt selv om revisor avgir en ren revisjonsberetning. Det følger jo også av revisjonsberetningen at revisor opparbeider seg «en forståelse av den interne kontrollen som er relevant for revisjonen ...», men ikke for å gi uttrykk for en mening om hvor effektiv virksomhetens interne kontroll er». Til tross for dette er det nok i det praktiske liv en del som misforstår hva en revisjon innebærer, dvs. at de tror at revisjon er noe annet og noe mer enn det som faktisk er tilfellet – det eksisterer et «forventningsgap». Dommen er en nyttig påminnelse til styrets medlemmer om styrets ansvar for internkontrollen. I dette ligger ikke bare et ansvar for å sørge for at det blir etablert (skriftlige) kontrollrutiner, men også et ansvar for at de etablerte rutinene fungerer. Ethvert styre bør derfor på et eller annet tidspunkt be om en redegjørelse fra daglig leder om hvilke kontrollordninger som er etablert og hvordan disse blir praktisert. Mindretallets standpunkt overser etter vår mening at det etter loven er styret som har et ansvar for at kontrolltiltakene også faktisk etterleves, dvs. at mindretallet i realiteten pålegger revisor ansvaret for at den etablerte internkontrollen fungerer til tross for at dette er styrets.

Nummerte brev/skriftlig kommunikasjon

Dommen klargjør dessuten at prinsippet fra Ivaran-dommen om at revisor ikke behøver å varsle om forhold styret må være kjent med, også gjelder for plikten til å skrive nummererte brev. Den tidligere plikten til å skrive nummerert brev er gått ut og i revisorloven § 9-5 første ledd erstattet med en plikt til å «kommunisere skriftlig til styret om alle forhold som er fremkommet ved revisjonen og som styret bør gjøres kjent med for å kunne ivareta sitt ansvar og oppgaver, herunder vesentlige mangler i foretakets interne kontroll, brudd på bokføringsreglene og andre lovkrav og avdekkede misligheter». Det kan ikke være tvil om at revisor også etter den nye revisorloven ikke har noen plikt til å kommunisere forhold som styret er kjent med. Et styre

må forstå at dersom man har få ansatte, vil dette kunne ha betydning for muligheten til arbeidsdeling mv.

Risikoen for misligheter

Når det gjelder rettens vurderinger av revisors vurdering av risikoen for misligheter, var det sentrale spørsmålet om det forhold at «det bare er én person som fører og har tilgang til regnskapet og vedkommende samtidig har en posisjon i forbindelse med betaling av fakturaer» i seg selv skal medføre (økt) mislighetsrisiko, som igjen har betydning for de revisjonshandlingene som revisor må foreta. Rettens flertall påpekte at det er «innlysende» at slike forhold vil innebære at «det bestandig [vil] foreligge en risiko for urettmessige utbetalinger/underslag». Etter flertallets syn var imidlertid ikke dette tilstrekkelig for å kunne konkludere med at revisor burde ha vurdert mislighetsrisikoen annerledes. Dette er det lett å være enig i, hvis ikke hadde konsekvensene lett kunne bli at revisor i svært mange selskaper med få ansatte og dårlige muligheter til arbeidsdeling måtte ha lagt til grunn en forhøyet risiko for misligheter. I selskaper med få ansatte er det vanlig at det bare er én person som foretar føringer i regnskapet. Forutsetningen må imidlertid være at det minst er én annen person som er involvert i internkontrollen.

Revisjonen av leverandørgjelden

Som nevnt innledningsvis la retten til grunn at leverandørgjelden som ble rapportert i interimregnskaper og i årsregnskaper var for lav.

Dette er korrekt, men som retten selv påpeker besto feilen i at det var bokført andre poster på regnskapslinjen leverandørgjeld i årsregnskapet – underslaget – enn det som reelt var leverandørgjeld. Posten inneholdt også en debetpost i form av fordringen på underslaget. Regnskapssjefen hadde opprettet en konto til løpende å bokføre underslaget, og ved årsslutt eller annen interimperiode ble kontoen nulltet mot andre aktive leverandører. At leverandørgjelden ble brukt til å skjule misligheten, er egentlig underordnet; saken dreier seg

om uriktige bankutbetalinger, dvs. at som et ledd i ordinære remitteringsrutiner la regnskapssjefen til uberettigete betalinger, og manipulasjon. Det er også et poeng at den rutinen Gartnerhallen hadde etablert for å betale sine leverandører fungerte fra et operasjonelt perspektiv, alle leverandører fikk korrekt oppgjør til riktig tid. Det var med andre ord ingen indikasjoner på noe feil.

Lagmannsretten delte seg også her i et flertall og et mindretall. Mindretallet mente at revisor ikke hadde innhentet tilstrekkelig revisjonsbevis for leverandørgjelden. Siden mindretallet avgjorde saken på spørsmålet om oppfølging av internkontrollen, kom ikke mindretallet «nærmere inn på de revisjonshandlinger som burde eller kunne vært gjennomført». Som påpekt av flertallet forutsatte imidlertid flere av de alternative revisjonshandlingene som Gartnerhallen trakk frem, medvirkning fra regnskapssjefen, av den enkle grunn at foretaket hadde utpekt regnskapssjefen som kontaktperson for revisor. I straffesaken mot regnskapssjefen ble det lagt til grunn som straffeskjerpene at underslagene var begått «på svært profesjonell måte som har gjort underslagene svært vanskelig å oppdage». Det ligger i dette at også alternative revisjonsbevis med stor grad av sannsynlighet ville ha blitt manipulert. Dersom rettens flertall hadde vært av den oppfatning at det her forelå ansvarsgrunnlag, ville det med andre ord ha vært uklart om erstatningskravet ville ha ført frem på grunn av manglende årsakssammenheng.

Flertallet tok ved sin vurdering av revisjonen av leverandørgjelden utgangspunkt i at revisor måtte kunne bygge på at den etablerte dobbelgodkjenningen av bankutbetalinger innebar en realitet. Lagmannsretten aksepterte med andre ord også i denne relasjon revisors vurdering av risikoen for misligheter, dvs. at den var lav.

Lagmannsrettens flertall kom – i likhet med tingrettens flertall og revisors sakyndige vitner – til at den nære sammenhengen mellom varekjøp og leverandørgjeld, dvs. at begge postene var

basert på samme grunnlagsinformasjon i form av avregninger til kundene, ga grunnlag for en forsvarlig slutning om at dersom varekjøpet var gyldig, ville også motposten, leverandørgjelden, være gyldig. Gartnerhallen hadde anført at man ikke kunne legge vekt på at revisor hadde vurdert sine revisjonsbevis for leverandørgjelden slik som anført, «idet det ikke står noe om det i arbeidspapirene». Flertallet fant det imidlertid så klart at revisor hadde vurdert sammenhengen slik at det ikke er grunnlag for å se bort fra dette revisjonsbeviset, selv om det «ikke fremgår uttrykkelig av arbeidspapirene at dette var et helt sentralt premiss i forbindelse med revisjonen av leverandørgjelden».

Fokus på tollbehandling

I en artikkelserie vil vi sette søkelys på spørsmål knyttet til tollbehandling av varer. Artikkene vil blant annet omfatte import- og eksportprosedyrer, regelverket knyttet til frihandelsavtaler, særavgifter og tiltak i forbindelse med Brexit. Forfatterne er tollrådgivere ved BDO Advokater AS.

Forslag om ny tollov

Nesten ett og et halvt år etter at forslaget om ny tollov ble sendt på høring, kom i midten av september 2021 regjeringens forslag om den nye tolloven. Det fremlagte forslaget splitter tidligere tollov i to lover – én for tollavgift og én for vareførsel ved import og eksport av varer. I tillegg er endel tollfritak flyttet over til merverdiavgiftsloven.

Tollrådgiver
Helene Hval
Senior Manager, BDO Advokater

Tollrådgiver
Cato Huseby
Senior Manager, BDO Advokater

Regjeringens hensikt med forslaget er å sikre at lovverket er oppdatert og at lovene er bedre tilpasset nåværende ansvarsområde for Tollvesenet.

Mange kritiske høringssvar

Da den nye tolloven, med oppsplittingen, ble sendt på høring i juni 2020, kom det inn en rekke høringssvar. Gjennomgående i høringssvarene ble det belyst at lovrevisjonen fremsto som svært teknisk og vanskelig tilgjengelig for brukerne. Det ble etterlyst forenklinger og flere instanser kritiserte at lovteksten var komplisert. Det var også vanskelig å se for seg hva lovforslaget ville innebære i praksis, da forslaget ikke inneholdt noe om konsekvensene for næringslivet.

Tolletaten skrev i sitt høringssvar: «Departementet foreslår å erstatte tolloven fra 2007 med en lov om vareførsel og en lov om tollavgift, samt å

flytte en del tollfritak til merverdiavgiftsloven. Tolletaten er av den oppfatning at grepet med å splitte opp dagens regelverk på tre lover innebærer at regelverket blir vanskeligere tilgjengelig. Vi mener hensynet til brukervennlighet og tilpasning til internasjonalt regelverk og praksis på området for toll og vareførsel, bør veie tyngre enn ønsket om å harmonisere regelverket med forvaltningsreglene på skatteområdet.»

Det er ingen tvil om at dagens tollov er moden for en større revisjon, men å splitte dagens regelverk som nå befinner seg i én lov i tre forskjellige lover (vareførselslov, tollavgiftslov og merverdiavgiftsloven) fremstår muligens ikke som spesielt brukervennlig verken for næringslivet eller for tolletaten. Det er heller ingen av Norges handelspartnere rundt om i verden som har valgt å dele lovverket sitt på denne måten.

Splittingen

Regjeringen ved Finansdepartementet valgte likevel å beholde oppsplittingen, og la 17. september frem forslaget til ny Tollov. Dette innebærer at det i den nye loven benyttes begrepet tollavgift i stedet for begrepet toll benyttet i tidligere tollov og at regelverket for tollav-

gift på importerte varer vil være i egen separat lov.

Loven om tollavgift vil blant annet inneholde rettslige regler for pengekravet og forvaltningsreglene i samsvar med Skatteforvaltningsloven som i dag gjelder for skatte- og avgiftskrav. Videre vil tollavgiftsloven omhandle selve tollkravet, satser, hvem som er ansvarlig, når den skal beregnes, preferansetoll, nedsettelse av landbruksvarer og fritak.

Den andre delen vil omhandle reglene for vareførselen ved import og eksport av varer. Dette gjelder alle varer, enten de er belagt med tollavgift eller ikke. Regjeringen mener denne loven vil synliggjøre Tollvesenets oppgaver og klargjøre i loven at Tollvesenet utfører mange oppgaver også for andre myndigheter. Det er ifølge Regjeringens forslag behov for å ha en egen lov for å sikre andre regler for kontroll og sanksjoner ved lovbrudd på vareførsel enn for varer belagt med toll.

I vareførselsloven finner vi blant annet vilkårene for ileggelse av tilleggsavgift, der satsene er foreslått utformet slik at de samsvarer med skatteforvaltningsloven, og forslaget om at den ordinære endringsfristen endres fra tre til fem år.

Det er i den nye vareførselsloven også forsøkt å synliggjøre at Tollvesenets oppgaver blant annet innebærer å beskytte samfunnet mot ulovlig import/eksport av varer, beskytte menneskers liv og helse og at miljøvern overholdes. Kontrollhjemplene til Tollvesenet er også tydeliggjort med tilgang til tilbakeholdelse og beslagleggelse av varer som er samlet i et eget kapittel. I tillegg er straffebestemmelsene omarbeidet slik at de er i overensstemmelse med straffeloven.

Harmonisering med EU

Selv om det var ønsket ytterligere forenklinger og harmonisering, er den nye tolloven med sin oppsplitting et steg i retningen som harmoniserer det norske regelverket med EUs tollkodeks (UCC). Dette vil kunne lette tilgjengeligheten noe for næringslivet, og ikke minst gi et godt grunnlag for samarbeid med andre tollmyndigheter, ikke minst i Sverige og Finland.

Bedre oversikt?

Departementets hensikt med å innføre de to nye Tollovene er at det vil gi en bedre struktur og oversikt. Spørsmålet er om hensynet til bedre oversikt vil gjøre seg fullt ut gjeldende, da det vil være nødvendig å henviser til og forholde seg til bestemmelsene i begge lovene.

Her er link til Stortingsproposisjonen: regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-237-l-20202021/id2871469/

Disposisjoner i sammenheng med byggeprosjekt

Ulovfestet gjennomskjæring

I et vedtak fra 2020 ble den ulovfestede omgåelsesnormen anvendt for å endre et eiendomsselskaps disposisjoner som skattekontoret mente var avgiftsmotiverte og gjennomført i strid med avgiftsreglens formål.

Spesialrevisor
Anne Grethe Sandøy
Skatteetaten avd. Storbedrift

Seniorskattejurist
Marius Holm Hansen
Skatteetaten avd. Storbedrift

Viktige punkter i artikkelen

Ulovfestet omgåelsesnorm – merverdiavgift

- Transport av entrepris, utmelding og gjeninnmelding i fellesregistrering.
- Utgangspunkt – omgåelsesnormen praktisert på direkte skatt.
- Fire hovedproblemstillinger: disposisjoner sett i sammenheng, grunnvilkåret, totalvilkåret og rekarakterisering.
- Konsernet ble avgiftsbehandlet som om ut- og gjeninnmelding i fellesregistrering ikke hadde funnet sted

Saken gjaldt et konsern med hovedsakelig unntatt virksomhet, som skulle rehabilitere sine leide lokaler. Det ble inngått en kontrakt mellom morselskapet i konsernet og entreprenøren. Underveis i prosjektet ble entreprisen transportert fra morselskapet til det datterselskapet (nedenfor også kalt eiendomsselskapet) i fellesregistreringen som sto for fremleie av lokalene.

Bygget skulle ha «free seating»¹, og det meste av arealet i bygget ville etter rehabiliteringen bli ansett som myldreareal.² Samtidig som kontrakten ble transportert, ble eiendomsselskapet meldt ut av fellesregistreringen og frivillig registrert for utleie av fast eien-

dom. Eiendomsselskapet som til nå hadde drevet utleie innenfor fellesregistreringen, fortsatte utleien utenfor fellesregistrering og ble i tillegg byggherre for det resterende byggeprosjektet. Fellesregistreringen hadde begrenset fradragrett for inngående merverdiavgift. I ny organisering fradragførte eiendomsselskapet inngående avgift fullt ut på rehabilite-

1 Ikke faste kontorplasser. Ansatte kan i teorien fritt velge arbeidsstasjon der det er ledig.

2 Areal som benyttes av samme leietaker i både avgiftspliktig og avgiftsunntatt virksomhet og som ikke kan skilles i leietakers ulike virksomhetsområder (kombinert bruk).

ringskostnader som vedrørte myldrea-
realet.

Da de resterende byggearbeidene var
fullført, ble også denne delen av bygget
tatt i bruk av konsernet. Eiendomssels-
skapet, som nå stod utenfor konsernets
fellesregistrering, fakturerte morselska-
pet husleie med merverdiavgift.

Etter halvannet år ble eiendomsselska-
pet meldt tilbake i fellesregistreringen
igjen. Innmeldingen førte til at utleien
av bygget ikke lenger skulle faktureres
med merverdiavgift. Ved inntreden i
fellesregistreringen ble tidligere fra-
dragsført merverdiavgift som vedrørte
påkostning justert og tilbakebetalt, i
tråd med justeringsreglene i mval.
§ 9-2 flg. Inngående merverdiavgift på
kostnader til vedlikehold omfattes ikke
av justeringsreglene og ble således ikke
justert, men fradragført med endelig
virkning.

Skattekontoret fikk fremlagt dokumen-
tasjon fra konsernet som tilsa at dispo-
sisjonene ble gjennomført for å oppnå
en avgiftsbesparelse.

I det følgende gis en overordnet frem-
stilling av saken. Vedtaket er påklaget.

Kort om den ulovfestede omgåelsesnormen

Høyesterett har lagt til grunn at det
eksisterer en ulovfestet omgåelsesnorm
på merverdiavgiftsrettens område.³
men innholdet og anvendelsesområdet
har vært omdiskutert.⁴ Den konkrete
anvendelsen av regelen på merverdiav-
giftsområdet er ikke direkte vurdert i
rettspraksis. Skattekontoret la på bak-
grunn av en samlet gjennomgang av
rettskildene til grunn at det eksisterer
en ulovfestet omgåelsesnorm også på
merverdiavgiftslovens område og at
denne bygger på de samme vilkårene
som er utformet i rettspraksis for
direkte skatt.⁵

Skattekontoret la til grunn at det er to
grunnleggende vilkår som måtte være
oppfylt for at den ulovfestede omgåel-
sesnormen kunne anvendes i saken:

1. Det hovedsakelige formålet med
disposisjonene må være å spare
merverdiavgift.⁶
2. Basert på en totalvurdering av dispo-
sisjonens virkninger, skattyters for-
mål med disposisjonen og omsten-
dighetene for øvrig, må det fremstå
som stridende mot avgiftsreglenes
formål å legge disposisjonen til
grunn for avgiftsbehandlingen.⁷

Skattekontorets vedtak Disposisjoners sammenheng

Vedtaket omhandlet fire hovedspør-
smål. Det første spørsmålet var hvilke
disposisjoner som skulle ses i sammen-
heng. Utgangspunktet ved anvendelsen
av omgåelsesnormen var at det må
foretas en samlet bedømmelse av de
disposisjonene som utgjør en naturlig
helhet eller har en nær indre sammen-
heng som går inn som integrerte ledd i
en samlet plan.⁸ Skattekontoret la til
grunn at disposisjonsbegrepet i omgå-
elsesnormen skal fortolkes i vid for-
stand.⁹

Skattekontoret mente flyttingen av
byggerreansvaret, utmeldingen av
fellesregistreringen og innmeldingen
måtte ses i sammenheng. Forutsetning-
en for å oppnå fradrag gjennom
anvendelsen av myldrearealmodellen
var å etablere et avgiftspliktig konsern-
internt utleieforhold gjennom oppret-
telsen av et eget avgiftssubjekt utenfor
fellesregistrering.

Sakens opplysninger dokumenterte etter
skattekontorets mening at utmelding av
fellesregistreringen og den senere gjen-
innmeldingen i fellesregistrering var en
nødvendig forutsetning for å oppnå
avgiftsbesparelsen. Slik skattekontoret
vurderte opplysningene i saken, hadde

flyttingen av byggerreansvaret og
utmeldingen en nær indre sammen-
heng. Rehabiliteringen av bygget fort-
satte i en lengre byggefase etter utmel-
dingen av fellesregistrering. Etter ferdig-
stillelsen ble bygget leid ut i ett og et
halvt år før eiendomsselskapet ble meldt
inn i fellesregistreringen igjen. Disposi-
sjonene, som etter skattekontorets
mening hadde som mål å oppnå en
avgiftsbesparelse, ble gjennomført over
en lengre periode. Skattekontoret mente
imidtertid at tidsaspektet måtte vurderes
i lys av sakens karakter. Saken gjaldt et
omfattende byggeprosjekt som pågikk
over år og avgiftsbesparelsen var betin-
get av at eiendomsselskapet sto utenfor
fellesregistreringen i byggeperioden.
Leieforholdet var på den annen side
svært langsiktig og hensyntatt dette var
den perioden eiendomsselskapet leide
ut bygget og samtidig sto utenfor felles-
registreringen, relativt kort.

Etter skattekontorets vurdering måtte
både konsekvensene av justeringsreg-
lene og gjeninnmeldingen ha vært tatt
i betraktning av konsernet for å
komme til at flytting av byggerrean-
svar og frivillig registrering kunne
medføre en avgiftsbesparelse. Skatte-
kontoret viste til at utgående merverdi-
avgift på husleie, dersom eiendomssels-
skapet hadde blitt stående utenfor fel-
lesregistreringen, over tid ville overstige
avgiftsbesparelsen i vesentlig grad.
Skattekontoret la derfor til grunn at
gjeninnmeldingen var en del av en
samlet plan og at disposisjonene måtte
ses i sammenheng når motivet om å
spare merverdiavgift skulle vurderes.
Dette var etter skattekontorets vurde-
ring også i samsvar med dokumenta-
sjonen i saken.

Grunnvilkåret

Det andre spørsmålet var om grunnvil-
kåret for gjennomskjæring var oppfylt.
Vurderingstemaet var om det hovedsa-
kelige formålet med disposisjonene var
å spare merverdiavgift. Det avgjørende
var den avgiftspliktiges subjektive
motiv, altså hva skattyteren måtte antas
å ha lagt vekt på.¹⁰ Ved bevisbedøm-
melsen ble det lagt til grunn at det
mest sannsynlige faktum skulle legges

6 Rt. 2012 s. 1888 Dyvi (avsnitt 37).

7 Se avsnittet «Gjeldende rett» i NOU 2016:5 *Omgåelse i skatteretten – En lovfesting*.

8 Utv. 2016 s. 1687 *IKEA* (avsnitt 90), Rt. 2012 s. 1687 *Dyvi* (avsnitt 38), Rt. 2008 s. 1537 *Conoco Philips Skandinavia* (avsnitt 43) og Rt. 2006 s. 1232 *Telenor* (avsnitt 49), Rt. 2004 s. 1331 *Aker Maritime* (avsnitt 52).

9 Ot.prp. nr. 16 (1991-92) s. 45 og Bettina Banoun i «Omgåelse av skattereglene – en studie av Høyesteretts praksis» (2003) s. 299 flg.

10 Rt. 2012 s. 1888 *Dyvi* (avsnitt 37).

3 Rt. 2012 s. 840 *Grasmo* (avsnitt 78) med henvisning til Rt. 2011 s. 213 *Invex* (avsnitt 31 og 32 første setning).

4 Se beskrivelse av den ulovfestede normens utvikling i Prop. 98 L (2018-2019) *Lovfesting av generell omgåelsesnorm* (side 75-78).

5 Rt. 2006 s. 1199 *Nagell-Erichsen*, Rt. 2008 s. 1510 *Reitan*, Rt. 2011 s. 213 *Invex* og Rt. 2012 s. 840 *Grasmo*.

til grunn.¹¹ Skattekontoret fant at det skulle legges vekt på begivenhetsnære bevis.

Slik skattekontoret vurderte saken var det helheten i disposisjonene som skulle vurderes i forhold til grunnvilkåret og ikke det enkelte ledd. I saken la konsernet frem dokumentasjon med et innhold som skattekontoret mente tilsa at det eneste motivet var å spare merverdiavgift.

Under saksbehandlingen anførte konsernet at det var forretningsmessig naturlig å overføre byggherreansvaret til utleieselskapet. Skattekontoret mente den anførte forretningsmessige begrunnelsen ikke hadde tilstrekkelig egenverdi sett i forhold til det subjektive formålet om å spare merverdiavgift. Ansvarsflyttingen kunne gjennomføres uten de avgiftsmessige endringene i fellesregistreringen og disse var således uhensiktsmessige i forhold

til å oppnå det anførte forretningsmessige målet.

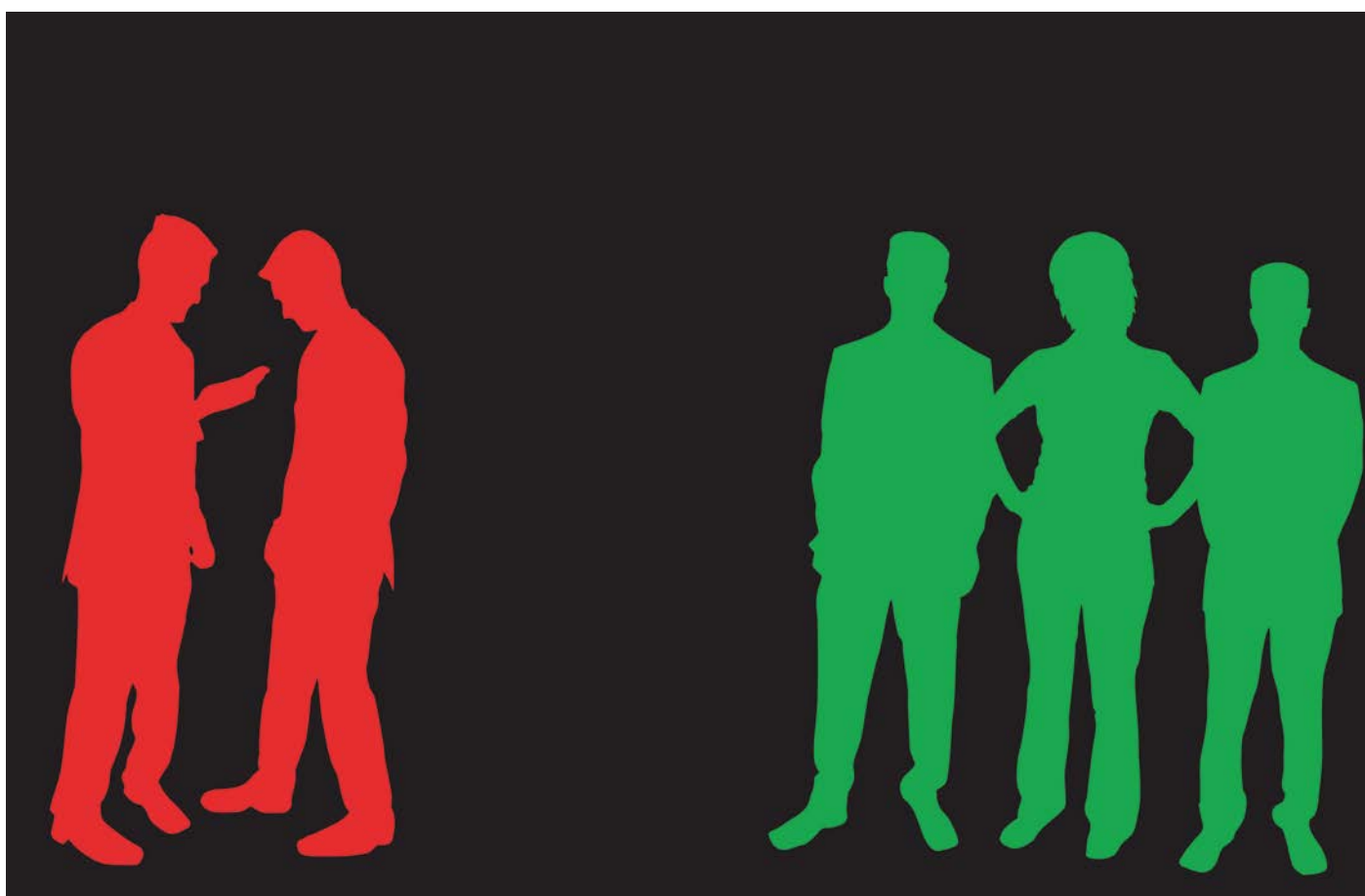
Transaksjonsleddene ut- og innmelding var med andre ord ikke nødvendige for å oppnå flyttingen av byggherreansvaret, men flytting av byggherreansvaret var nødvendig for å etablere et avgiftssubjekt med fradragrett for byggekostnader utenfor fellesregistreringen. Det var ut- og innmeldingen som var gjenstand for gjennomskjæring i saken, ikke flyttingen av byggherreansvaret. At flytting av byggherreansvaret var en forutsetning for den senere avgiftsbeparelse, endret ikke på dette.

Konsernet anførte under saksbehandlingen at disposisjonene ikke måtte ses som en isolert hendelse for å tilpasse virksomheten for å optimalisere avgiftsbehandlingen i byggeprosjektet konkret, men som ledd i en større forretningsmessig «rigging» til en mulig

innføring av avgiftsplikt på finansielle tjenester.

Konsernet hadde ikke fremlagt tidsnær dokumentasjon som tilsa at disposisjonene var ledd i en tilpasning mot avgift på finansielle tjenester. Skattekontoret fant det derfor lite sannsynlig at bakgrunnen for disposisjonene var å organisere virksomheten for en mulig avgiftsplikt på finansielle tjenester.

Skattekontoret gjorde også en beregning av avgiftsbeparelse. Beregningen viste en sterk asymmetri mellom utgående og inngående merverdiavgift over tid. Beløpets størrelse var i seg selv en presumpsjon for avgiftsmotivet. Skattekontoret kom etter en samlet vurdering til at grunnvilkåret var oppfylt.

Bygget skulle ha «free seating», og det meste av arealet i bygget ville etter rehabiliteringen bli ansett som myldreareal.

¹¹ NOU 2016:5 punkt 7.8 Bevis og bevisbyrde i omgøssessaker.

Totalvurderingen

Det tredje spørsmålet var om en totalvurdering av sakens disposisjoner begrunnet gjennomskjæring. Det vil si en vurdering av om disposisjonenes virkninger, skattyters formål med disposisjonene og omstendighetene for øvrig måtte fremstå som stridende mot avgiftsreglenes formål. Også her ble alle disposisjonene som ble ansett å utgjøre en naturlig helhet, vurdert samlet.¹²

Skattekontoret understreket at det var kombinasjonen av disposisjoner som gjorde at tilpasningen måtte vurderes etter omgåelsesnormen, ikke de enkelte elementene isolert sett. Skattekontoret anså gjeninnmeldingen som en sentral hendelse for den samlede avgiftsbeparelse, og denne disposisjonen var utløsende for at saken ble tatt opp av skattekontoret.

Etter skattekontorets vurdering var det i totalvurderingen naturlig å ta utgangspunkt i de momentene som er vektlagt ved anvendelse av normen på andre skatteområder, men også å ta hensyn til særtrekk ved avgiftsreglene.

Hva gjaldt avgiftsreglenes formål, la skattekontoret til grunn at det er relevant å vurdere både formålet med den «omgåtte» regelen og formålet med de reglene som er anvendt for å omgå regelen.¹³ Det var således relevant å se disposisjonene i lys av formålet med reglene for fradrag i fellesregistrering og justeringsreglene i tillegg til generelle systembetraktninger.

Formålet med fellesregistrering er at de samarbeidende selskapene (avgiftssubjektet) skal kunne behandles som en avgiftspliktig enhet, slik at det kan gis fradrag for inngående avgift til den samlede virksomheten selv om driftsmidlene eies av ett selskap og salget foretas av et annet.¹⁴ En konsekvens av fellesregistrering er at salg/utleie mellom ulike selskaper som inngår i det fellesregistrerte avgiftssubjektet ikke anses som omsetning i merverdiavgiftslovens forstand.

Konsernet anførte at en registrering for å spare merverdiavgift ikke er et argument for gjennomskjæring og viste til at fellesregistrering er gitt for å muliggjøre avgiftsbeparelse.¹⁵ Skattekontoret var ikke enig i at en kategorisk kan avvise gjennomskjæring av registreringsdisposisjoner. Gjennomskjæring er en universell regel for å imøtegå disposisjoner som er i strid med de grunnleggende prinsippene og formålene som regelverket bygger på, og en aksept av ut- og innmeldinger i kombinert virksomhet vil kunne medføre avgiftsbeparelser som kan være i strid med grunnleggende avgiftsrettslige hensyn.

Skattekontoret la til grunn at et formål ved fellesregistreringsinstituttet for avgiftspliktige næringsvirksomheter er å forhindre uheldige fradragbegrensninger for samarbeidende selskap. Kumulasjon av inngående merverdiavgift unngås ved at det ikke er avgjørende hvilket selskap som foretar anskaffelsen så lenge den er til bruk i en avgiftspliktig virksomhet i fellesregistreringen. Skattekontoret påpekte at det ikke er meningen at fellesregistreringsinstituttet skal finansiere unntatt virksomhet som ikke har fradragrett etter mval. § 8-1. Ved ut- og innmeldingen ble en utilsiktet subsidiering av konsernets unntatte finansielle virksomhet oppnådd. Slik skattekontoret vurderte saken, ble ikke det endelige forbruket i den unntatte virksomheten beskattet i tråd med merverdiavgiftslovens systematikk og fradragrettens formål.

Formålet med justeringsreglene er at fradraget for inngående merverdiavgift i større grad skal reflekteres i avgiftspliktig virksomhet over tid.¹⁶ Dette er i samsvar med symmetriprinsippet i avgiftssystemet.

Selskapet anførte at definisjonen av kapitalvarebegrepet, hvor vedlikehold ikke omfattes, var et bevisst valg av Finansdepartementet og argumenterte med at konsernet hadde fulgt merverdiavgiftsloven.

Etter skattekontorets vurdering var det ingenting i forarbeidene til loven som antydte at en bruk av fellesregistreringsinstituttet i kombinasjon med justeringsreglene var noe lovgiver hadde vurdert eller tatt hensyn til ved vedtakelsen av de ulike regelsettene. Det var derfor ikke naturlig å legge til grunn at lovgiver måtte ha akseptert den type disposisjoner som forelå i saken.

At justeringsreglene ikke omfatter vedlikehold, og således åpner for tilpasninger generelt sett, mente skattekontoret ikke kunne være avgjørende. Justeringsregelverket motvirker uheldig asymmetri mellom inngående og utgående merverdiavgift over tid. Skattekontoret påpekte også at Høyesterett generelt vektlegger symmetrihensyn ved vurderinger av fradragretten.¹⁷

Selskapets disposisjoner hadde som formål å oppnå avgiftsbeparelser gjennom både redusert utgående merverdiavgift og økt fradrag for inngående merverdiavgift. Konsekvensen var å få løftet av merverdiavgift som langt oversteg bruken av de aktuelle anskaffelsene i avgiftspliktig virksomhet, noe som igjen ville føre til en statlig subsidiering av konsernets avgiftsunntatte virksomhet. Selskapet utnyttet utformingen av avgiftsregelverket og dette skapte en disharmoni med merverdiavgiftssystemet og prinsippene for fradragrett, jf. mval. § 8-1 og § 8-2, som bare gir fradragrett for kostnader i den grad de er til bruk i avgiftspliktig virksomhet.

Skattekontoret mente kombinasjonen av utmeldingen og innmeldingen (fradrag med begrenset justering) samt manglende beregning av utgående merverdiavgift resten av leieperioden tilsa at disposisjonene måtte anses å være i strid med sentrale formål i merverdiavgiftsregelverket.

Selskapet anførte at regelverket åpner for asymmetriske løsninger. Høyesterett har f.eks. akseptert at tilknytningsvilkåret i mval. § 8-1 var oppfylt i en sak, til tross for at dette i den konkrete saken skapte en asymmetri mellom utgående

12 IKEA avsnitt 97 og Dyvi avsnitt 39.

13 NOU 2016:5 punkt 4.4.3.

14 Utv. 2017 s. 1691 Skårer Syd (avsnitt 42).

15 Gjems Onstad Skatterett 2009 nr. 2 *Omgåelse og merverdiavgift*.

16 Ot. prp. nr. 59 (2006-2007) side 38 og HR-2017-2065-A *Avinor* (avsnitt 37).

17 Utv. 2017 s. 1691 *Skårer Syd* (avsnitt 31) og Rt-2011-213 *Invex* (avsnitt 45).

og inngående merverdiavgift.¹⁸ Skattekontoret mente asymmetrien i de samlede disposisjonene, etter en konkret vurdering av saken, var et moment i totalvurderingen. At det i avgiftspraksis eksisterer asymmetriske konsekvenser isolert er ikke avgjørende. Asymmetri som moment måtte således vurderes i lys av sakens disposisjoner.

Skattekontoret mente videre at adgangen til fradragretten for myldrearealer ikke kunne begrense omgåelsesnormens anvendelse i saken. Skattekontoret påpekte at det ikke var fradragretten som følge av utmelding og bruk av en modell med myldreareal isolert sett som gjennomskjæres. Det var konsernets bruk av frivillig registrert utleie i myldreareal *kombinert* med ut- og innmelding av fellesregistrering som førte til at kontoret tok opp saken.

Skattekontoret påpekte at den disposisjonsrekken selskapet gjennomførte for å oppnå et uttalt forretningsmessig mål, kunne ses på som en uhensiktsmessig eller unødvendig komplisert omvei, og dette var etter kontorets mening et moment som kunne tale for gjennomskjæring. Skattekontoret påpekte at de disposisjonene selskapet anførte å gjennomføre for å oppnå et forretningsmessig mål, i seg selv var et moment i vurderingen som talte for gjennomskjæring dersom disse kunne kategoriseres som en uhensiktsmessig eller unødvendig komplisert omvei.¹⁹ Skattekontoret mente at det ikke er unødvendig eller kunstig å melde et selskap inn eller ut av fellesregistrering, men at kombinasjonen i det konkrete tilfellet fremstod som uhensiktsmessig i forhold til det anførte forretningsmessige formålet. Skattekontoret påpekte også at transaksjonen var sirkulær (start og slutt i disposisjonsrekken var den samme) noe som underbygget sluttledets og de samlede disposisjonenes avgiftsmotiv.

Etter en totalvurdering av disposisjonens virkninger, skattyters formål med disposisjonen og omstendighetene for

øvrig kom skattekontoret til at omgåelsesnormen kunne benyttes.

Rekarakteriseringen

Det fjerde spørsmålet var hvordan disposisjonene skulle rekarakteriseres. Virkningene av at vilkåret for å benytte omgåelsesregelen er oppfylt, er at skattleggingen skal baseres på et «rekarakterisert» rettslig forhold. Innholdet rekarakteriseres for å reflektere disposisjonens reelle økonomiske innhold bedre. Deretter anvendes avgiftsregelen på det rekarakteriserte innholdet. Virkningen skal ikke gå for langt og begrenses til å gjelde så langt det er nødvendig for at fordelene ikke oppnås.²⁰

Skattekontoret kom i den konkrete saken til at disposisjonene måtte ses i sammenheng og rekarakteriseres slik at konsernet ble avgiftsbehandlet som om eiendomsselskapet aldri var meldt ut av fellesregistreringen. Selv om gjeninnmeldingen var den utløsende faktoren, var det helheten i disposisjonene som medførte avgiftsbesparelsen og begrunnet omgåelsesnormens anvendelse.

Det ga liten mening, og var etter skattekontorets vurdering ikke grunnlag for, å holde selskapet utenfor fellesregistreringen (kun rekarakterisere gjeninnmeldingen). For motivasjonen om å flytte byggherreansvaret var ut- og innmelding en uhensiktsmessig vei. Skattekontorets løsning rekarakteriserte den uhensiktsmessige veien. Avgiftsbesparelsene ble redusert slik at avgiftsbehandlingen ble i tråd med merverdiavgiftsregelens formål og resultatet ga bedre symmetri mellom utgående og inngående merverdiavgift. Ved etterberegningen ble det også tatt hensyn til tidligere justering (tilbakebetaling) av merverdiavgift og beregning av merverdiavgift på husleien i perioden utenfor fellesregistrering.

Avsluttende bemerkninger

Så vidt skattekontoret kjenner til er saken den eneste hvor den ulovfestede omgåelsesnormen er anvendt direkte på merverdiavgiftsområdet. I saken har det for skattekontoret vært sentralt å se

disposisjonene og de avgiftsmessige konsekvensene i sammenheng over flere år. Dette understreker betydningen av at storbedriftskonsern gir gode opplysninger til skatteetaten ved rapportering av merverdiavgift.

Fra 1. januar 2021 trådte den lovfestede normen i kraft.²¹ Det er sparsomt med rettskilder der den ulovfestede omgåelsesnormen er vurdert på merverdiavgiftsområdet. Vedtaket er slik sett enestående. Lovfestingen av omgåelsesnormen på avgiftsområdet har vært omdiskutert. Saken er egnet til å illustrere behovet for normen på avgiftsområdet og vil forhåpentligvis bidra til rettsavklaring og gode diskusjoner om normens anvendelsesområde i merverdiavgiftsretten.

18 Rt. 2005 s. 951 *Porthuset*.

19 Rt. 2004 s. 1331 *Aker Maritime*, Utrv. 2016 s.1678 *IKEA* (avsnitt 91 – 93) og omtalen av rettspraksis i NOU 2016:5 punkt 8.5.6.

20 NOU 2016:5 kapittel 9.

21 Mval. § 12-1 jf. sktl. § 13-2.

Siden er utarbeidet av skatterådgiverne Ina Renate W. Turi og Heidi K. Skovdahl, begge Deloitte Advokatfirma.

Finland og Latvia avsluttet investeringsbeskyttelsesavtale (IPA)

8. oktober 2021 ble investeringsbeskyttelsesavtalen (IPA) mellom Finland og Latvia avsluttet. Den ble undertegnet i Riga 5. mars 1992 og var gjeldende fra 7. desember 1992.

For investeringer foretatt før 8. oktober 2021, vil avtalen gjelde i en periode på ti år, det vil si til 8. oktober 2031.

Brasil – godkjente frihandelsavtale (FTA) med Chile

28. september 2021 godkjente det brasilianske senatet frihandelsavtalen (FTA) med Chile som ble signert 21. november 2018.

Foreslår betinget kildeskatt på utbytter i Nederland

Det nederlandske finansdepartementet har foreslått en betinget kildeskatt på utbytter med virkning fra 2021. Forslaget innebærer kildeskatt på utbytter i to situasjoner:

- utbytter til nærstående selskaper i lavskattelend (land med skattenivå på 9 % for det aktuelle subjektet); og
- utbytter i misbrukssituasjoner som ved kunstige strukturer

Kildeskattesatsen vil tilsvare den høyeste selskapskatten (i dag 25 %).

Skatteavtalen mellom Iran og Singapore klar for signering

Skatteavtalen mellom Iran og Singapore er ferdigforhandlet og klar for signering av partene. Dette ble disku-

tert under et bilateralt møte mellom de to landene ved siden av den 76. samlingen i FNs generalforsamling i New York.

Skjulte amerikaneres bankkontoer i Sveits

En amerikansk føderal jury har tiltalt et sveitsisk finanstjenesteselskap (Allied Finance Trust AG) og seks utenlandske personer for å ha hjulpet amerikanske skattebetalere med å unngå amerikanske inntektsskatter ved å skjule mer enn 60 millioner dollar på svarte sveitsiske bankkontoer.

Ifølge nyheter fra DOJ utarbeidet og implementerte de tiltalte en ordning kalt «Singapore Solution» for å skjule bankkontoene til tre amerikanske skattebetalerkunder fra amerikanske myndigheter. Hvis de blir dømt, risikerer enkeltindividene en maksimumsstraff på fem års fengsel og Allied Finance Trust AG utsettes for en betydelig pengestraff.

Oman – MVA-veiledning for eiendomssektoren

I september publiserte omanske skattemyndigheter en veiledning om mva-behandlingen av transaksjoner knyttet til eiendom i Oman.

Singapore – utvidet GST-plikt fra 2023

Fra 1. januar 2023 utvides Singapores såkalte «overseas vendor registration». Utvidelsen innebærer at det også blir GST (goods and services tax)-plikt for utenlandske leverandørers salg av varer med lav verdi og/eller fjernleverbare tjenester som ikke er digitale, til kunder som ikke er GST-registrerte i Singapore. Skattemyndighetene i Singapore har tidligere (30. juli 2021) publisert veiledninger om de nye reglene.

Kambodsja – MVA-plikt for e-handelsleverandører uten fast driftssted

Ifølge MEF Prakas nr. 542 trådte nye mva-regler for e-handel i kraft i Kambodsja fra 8. september i år. Reglene gjelder for selskaper som ikke har fast driftssted i Kambodsja, som får plikt til å registrere seg for mva for e-handel i Kambodsja ut fra nærmere angitte terskelverdier. Ved salg til privatpersoner påløper 10 % mva, mens omvendt avgiftsplikt vil benyttes til næringsdrivende kunder som er registrerte skatteyttere i Kambodsja.

Er regnskapsføreren virkelig utrydningstruet?

«Dropp regnskapsføreren, regnskapsføreren er utrydningstruet»

Du har kanskje hørt det før? Vi er her for å fortelle deg at det er feil. Vi ser deg – og vi *trenger* deg. Og det gjør kundene våre også.

Gjennom de siste 10 årene har over 100 000 norske bedrifter tatt i bruk Conta. Mange av dem klarer en del av bokføringen selv, andre trenger rådgivning, regnskapstjenester og opplæring fra noen som virkelig kan det.

CONTA ER SKAPT FOR PARTNERSKAP

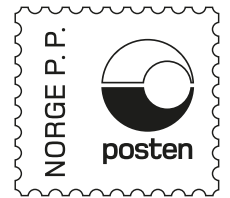
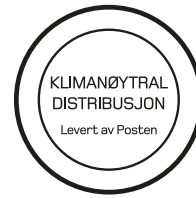
- Vi markedsfører, du får flere kunder.
- Fordel jobben: Litt til deg, litt til kunden.
- Enkel klientadministrasjon i egen portal for partnere.

Få mer informasjon og meld deg som regnskapspartner på conta.no/partner.

Og du? Vi sees på fagdage utover høsten!

Alle regnskapspartnere får gratis opplæring fra partneransvarlig, Åsa Finnøy. Ta kontakt på partner@conta.no eller 23 27 35 79.

conta

Returadresse:
DnR Kompetanse AS
Postboks 2914 Solli
0230 Oslo

29. og 30. november 2021

Fagdagene

DIGITAL

Riktig annonse?

Eller kommer det en ny

revisorforeningen